

NAISIIN KOHDISTUVAN VÄKIVALLAN VÄHENTÄMISEN OHJELMA

NAISIIN KOHDISTUVAN VÄKIVALLAN VÄHENTÄMISEN OHJELMA

Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:5

ISSN-L 1236-2050

ISSN 1236-2050 (painettu)

ISSN 1797-9854 (verkkajulkaisu)

ISBN 978-952-00-3030-8 (nid.)

ISBN 978-952-00-3031-5 (PDF)

URN:ISBN:978-952-00-3031-5

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3031-5>

www.stm.fi/julkaisut

Kustantaja: Sosiaali- ja terveysministeriö

Kannen kuva: Plugi

Taitto ja paino: Yliopistopaino, Helsinki 2010

TIIVISTELMÄ

NAISIIN KOHDISTUVAN VÄKIVALLAN VÄHENTÄMISEN OHJELMA

■ Hallitus päätti laatia poikkihallinnollisen naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelman hyväksyessään hallituksen tasa-arvo-ohjelman 2008–2011. Hallitus piti tärkeänä laatia poikkihallinnollinen naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma, koska Suomessa ei ole ollut aiheeseen paneutunutta toimintaohjelmaa vuosina 1998–2002 toteutetun naisiin kohdistuvan väkivallan ja prostituution ehkäisyhankkeen jälkeen. Suomi on saanut asiasta huomautuksia Naisten oikeuksien sopimuksen komitealta (CEDAW-komitea). Ohjelma valmisteltiin yhteistyössä sisäasiainministeriön, oikeusministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön ja ulkoasiainministeriön kanssa ja valmistelua koordinoi Terveiden ja hyvinvoinnin laitos sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta. Sisäisen turvallisuuden ministeriryhmä hyväksyi ohjelman kesäkuussa 2010.

Ohjelman tavoitteena on puuttua väkivaltaan ennakoivasti vaikuttamalla asenteisiin ja käyttäytymismalleihin, ehkäistä väkivallan uusiutumista, parantaa seksuaalisen väkivallan uhrien asemaa ja heille tarjottavaa kriisiapua ja tukea, kehittää keinoja tunnistaa ja puuttua haavoittuvassa asemassa olevien kokemaan väkivaltaan sekä lisätä viranomaisten ja ammattilaisten tietoa ja osaamista naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä ja uhrin auttamisesta.

Ohjelmassa lähestytään naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämistä kokonaisvaltaisesti, kolmen P:n periaatteen mukaisesti. Kokonaisvaltainen lähestymistapa tarkoittaa sitä, että ohjelma sisältää kattavat toimenpiteet väkivallan ehkäisystä, uhrin suojelemisesta ja tukitoimista sekä rikoksenteijän saattamisesta vastuuseen teoistaan. Toimenpide-ehdotuksia on yhteensä 66, joista osa voidaan toteuttaa ilman erillistä rahoitusta.

Ohjelman lähtökohtana on naisiin kohdistuvan väkivallan nykytilan arviointi sekä analyysi aikaisempien toimintaohjelmien katvealueista. Ohjelman valmistelussa on otettu huomioon myös Suomea sitovat kansainväliset sopimukset ja Suomea sitovat kansainväliset velvoitteet.

Asiasanat:

perheväkivalta, tasa-arvo-ohjelma, toimintaohjelmat, väkivalta

SAMMANDRAG

PROGRAMMET FÖR ATT MINSKA VÅLD MOT KVINNOR

■ Regeringen bestämde att upprätta ett tväradministrativt program för att minska våld mot kvinnor när den godkände regeringens jämställdhetsprogram för 2008–2011. Regeringen anser det viktigt att upprätta ett tväradministrativt program för att minska våld mot kvinnor därför att det inte har funnits något liknande handlingsprogram i Finland sedan det projekt för att förebygga våld mot kvinnor och prostitution som genomfördes åren 1998–2002. Kommittén om avskaffande av diskriminering av kvinnor (CEDAW-kommittén) har anmärkt på Finland för saken. Programmet bereddes i samarbete mellan inrikesministeriet, justitieministeriet, social- och hälsovårdsministeriet och utrikesministeriet och arbetet samordnades av Institutet för hälsa och välfärd på uppdrag av social- och hälsovårdsministeriet. Ministerarbetsgruppen för den inre säkerheten godkände programmet i juni 2010.

Programmet syftar till att på förhand ingripa i våld genom att påverka attityder och beteendemönster, förebygga att våld upprepas, förbättra ställningen av och krishjälp och stöd för offer för sexuellt våld, utveckla medel att identifiera och ingripa i våld mot personer som befinner sig i en utsatt situation samt öka information och kompetens hos myndigheterna och yrkesutbildade personer avseende förebyggande av våld och hjälp till offer.

Programmet närmar sig minskandet av våld mot kvinnor på helhetsbetonat sätt i enlighet med principen med tre P. Ett helhetsbetonat förhållningssätt betyder att programmet innehåller omfattande åtgärder för att förebygga våld, ordna skydd och stödåtgärder för offer samt ställa gärningsmannen till svars för sitt brott. Det finns sammanlagt 66 åtgärdsförslag varav en del kan genomföras utan separat finansiering.

Programmet utgår från att utvärdera nuläget i fråga om våld mot kvinnor och analysera skuggområdena av tidigare handlingsprogram. Beredningen av programmet har även beaktat de internationella avtal och internationella förpliktelser som binder Finland.

Nyckelord:

familjevåld, handlingsprogram, jämställdhetsprogram, våld

SUMMARY

ACTION PLAN TO REDUCE VIOLENCE AGAINST WOMEN

■ When adopting the Government Action Plan for Gender Equality 2008–2011 the Government decided to draw up a multi-sectoral action plan aiming to reduce violence against women. The Government considered it important to draw up a multi-sectoral action plan for the prevention of violence against women since Finland has not had an action plan focusing on this theme since the project to prevent violence against women and prostitution in 1998–2002. Finland has received comments on the matter from the Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW). The action plan has been prepared in cooperation between the Ministry of the Interior, the Ministry of Justice, the Ministry of Social Affairs and Health and the Ministry for Foreign Affairs, and the drafting was coordinated by the National Institute for Health and Welfare, as commissioned by the Ministry of Social Affairs and Health. The Ministerial Working Group on Internal Security adopted the action plan in June 2010.

The aim of the action plan is to tackle violence proactively by influencing attitudes and models of behaviour, prevent revictimisation violence, improve the position of victims of sexual violence and the crisis assistance and support provided for them, develop methods to identify and intervene in violence experienced by vulnerable persons, and to increase the knowledge and competence of the authorities needed in the prevention of violence against women and in helping the victims of violence.

The action plan approaches the reduction of violence against women from a comprehensive perspective, by means of three principles. The comprehensive approach means that the action plan covers comprehensive measures to prevent violence, to protect the victims and provide support for them, as well as to bring the perpetrators to justice for their acts. The proposed measures total 66, and some of them can be carried out without separate funding.

The starting point for the action plan is evaluation of the present state of violence against women and an analysis of the fringe areas of the previous action plans. The international treaties and commitments binding on Finland have been taken into account in preparing the action plan.

Key words:

action plan for gender equality, action plans, domestic violence, violence

SISÄLLYS

Tiivistelmä	3
Sammandrag	4
Summary	5
I OHJELMAN TAUSTA	9
1.1 Ohjelman tavoitteet ja rajaukset	11
1.2 Ohjelman valmisteluprosessi, ohjausrakenne ja toteutus	14
2 OHJELMAN TOIMENPITEIDEN TAUSTAA	16
2.1 Naisiin kohdistuvan väkivallan kehitys ja väkivallan käsittely aikaisemmissa toimintaohjelmissa	16
2.2 Toistuva, uusiutuva väkivalta parisuhteessa	21
2.3 Seksuaalinen väkivalta	24
2.4 Haavoittuvassa asemassa olevat naiset	26
3 OHJELMAN TOIMENPITEET	33
3.1 Väkivaltaa ennalta ehkäisevän työn vahvistaminen	33
3.2 Väkivallan uhrin avun ja tukipalveluiden parantaminen	38
3.3 Väkivallan uusiutumisen ehkäiseminen	41
3.4 Seksuaalista väkivaltaa kokeneiden aseman ja tuen parantaminen ...	45
3.5 Keinot puuttua haavoittuvassa asemassa olevien kokemaan väkivaltaan	48
3.6 Rikosprosessin laadun ja tehokkuuden vahvistaminen	52
3.7 Väkivallan katkaisuun tähtäävien ohjelmien kehittäminen	58
3.8 Väkivallan tunnistamisen ja puuttumisen vahvistaminen	60
3.9 Tiedon lisääminen	63
Kirjallisuus:	67
Liite 1. Järjestökuulemiseen osallistuneet sekä ohjelman alustavasta hahmotelmasta lausunnon antaneet järjestöt	76
Liite 2. Työpajat ja niihin osallistuneet	77
Liite 3. Kuntakuuleminen 15.4.2010	80

I OHJELMAN TAUSTA

■ Hallitus päätti laatia poikkihallinnollisen naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelman hyväksyessään hallituksen tasa-arvo-ohjelman 2008–2011 (Vnp 17.7.2008). Ohjelma valmisteltiin yhteistyössä sisäasiainministeriön (SM), oikeusministeriön (OM), sosiaali- ja terveysministeriön (STM) ja ulkoasiainministeriön (UM) kanssa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) on sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta koordinoanut ohjelman valmistelua. Hallitus piti tärkeänä laatia poikkihallinnollinen naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma, koska Suomessa ei ole ollut aihetta pääteemanaan käsitellyttä toimintaohjelmaa vuosina 1998-2002 toteutetun naisiin kohdistuvan väkivallan ja prostituution ehkäisyhankkeen jälkeen. Suomi on saanut asiasta huomautuksia Naisten oikeuksien sopimuksen komitealta (CEDAW-komitea).

Suomi on sitoutunut noudattamaan Yhdistyneiden kansakuntien (YK) ihmisoikeuksien julistusta ja ihmisoikeussopimuksia, jotka painottavat jokaisen oikeutta vapauteen ja turvallisuuteen ja kieltävät kidutuksen, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun. Naisten ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta merkittävin kansainvälinen sopimus on YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva niin sanottu CEDAW-sopimus (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women), jonka YK:n yleiskokous hyväksyi vuonna 1979. Suomi ratifioi tämän niin sanotun naisten oikeuksien sopimuksen vuonna 1986.

Kansainvälisen oikeuden mukaan naisiin kohdistuva väkivalta on ihmisoikeusloukkaus ja valtioilla on ihmisoikeussopimusten osapuolena velvollisuus omalla toiminnallaan huolehtia siitä, että se ei itse omilla teoillaan tai tekemättä jättämisillään syyllisty ihmisoikeusloukkauksiin. Lisäksi valtion on taattava oikeuksien toteutuminen ihmisille varmistamalla, että *ei-valtiolliset toimijat* eivät syyllisty näiden taattujen oikeuksien loukkaamiseen. Tämä niin sanottu suojeluvelvollisuus (engl. *"due diligence"* -periaate) sisältää velvollisuuden estää yksityishenkilöiden tekemät loukkaukset, tutkia ne, rangaista niihin syyllistyneitä ja tarjota loukkausten uhreille asianmukainen korvaus.

Suomi on myös sitoutunut naisten oikeuksien edistämiseen allekirjoittamalla Pekingin naisten maailmankonferenssissa vuonna 1995 hyväksytyn julistuksen ja toimintaohjelman. Pekingin toimintaohjelma kattaa 12 strategista teemaa, jotka liittyvät naisten aseman parantamiseen yhteiskunnan eri alueilla. Toimintaohjelma velvoittaa hallituksia muun muassa tukeutumaan lainsäädännöllisiin ja muihin keinoihin naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi ja uhrien suojelemiseksi sekä laatimaan kansallisen ohjelman naisiin kohdistuvan väkivallan poistamiseksi. (Pekingin julistus ja toimintaohjelma 1996.)

Myös Euroopan tasolla naisiin kohdistuvan väkivallan vähentäminen on nostettu tärkeäksi poliittiseksi tavoitteeksi. Euroopan unionin työllisyys-, sosiaalipolitiikka-, terveys- ja kuluttaja-asiain neuvoston keväällä 2010 hyväksymissä päätelmissä jäsenmaita kehoitetaan muun muassa valmistelemaan uusi tai päivittämään olemassa oleva yleinen strategia sukupuolittuneen väkivallan lopettamiseksi kattavalla tavalla, osoittamaan riittävät voimavarat sukupuolittuneen väkivallan torjumiseksi ja estämiseksi, tunnistamaan ja korjaamaan kaikki puutteet kaikenlaisen väkivallan uhreiksi joutuneiden naisten suojelemissa (mukaan lukien kunniaan liittyvä väkivalta), ja varmistamaan, ettei väkivallalle ole tapoihin, perinteisiin tai uskontoon perustuvaa oikeutusta sekä varmistamaan, että sukupuolittunut väkivalta kielletään laissa ja että näihin liittyvät teot käsitellään rikosasia tuomioistuimissa. Sopimuksessa kehoitetaan myös tähdentämään miesten keskeistä roolia ja vastuuta sukupuolittuneen väkivallan kitkemisessä ja varmistamaan, että miesten rooli otetaan asianmukaisesti huomioon strategioissa, toimintaohjelmissa ja muissa keinoissa, jotka tähtäävät sukupuolittuneen väkivallan vähentämiseen ja kitkemiseen sekä tukemaan uuden jäsenvaltiot kattavan väkivallan uhrien tukipuhelinpalvelun käyttöönottoa. (The Eraction of Violence against women in the European Union 6585/10)

Euroopan neuvoston puitteissa ei ole hyväksytty oikeudellisesti sitovaa sopimusta naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi, mutta sen viime vuosien toiminta on suuntautunut eurooppalaisten normien vahvistamiseen tällä alueella. Vuonna 2002 järjestön ministerikomitea hyväksyi naisten suojelemista väkivallalta koskevan suosituksen (Rec(2002)5), joka muodostaa kansainvälisesti ensimmäisen kokonaisvaltaisen strategian naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi ja sisältää yksityiskohtaisia toimenpidesuosituksia hallituksille.

Euroopan neuvoston ministerikomitea päätti ryhtyä valmistelemaan naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaa koskevaa yleissopimusta, koska oli käynyt selväksi, etteivät suositukset riitä naisiin kohdistuvan väkivallan kitkemiseksi jäsenmaissa, vaan tarvitaan sitovaa sopimusta. Euroopan neuvosto on perustanut neuvotteluja varten ad hoc -komitean (Committee on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, CAHVIO). Sopimusneuvottelujen lähtökohtana käytetään Euroopan neuvostossa laadittua raporttia naisiin kohdistuvasta väkivallasta (EG-TFV 2008), jota on käytetty pohjana myös tämän kansallisen ohjelman laatimisessa.

Komitean toimeksiantona on valmistella oikeudellisesti sitova eurooppalainen yleissopimus, joka tähtää naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseen, mukaan lukien perheväkivalta. Sopimusta tullaan soveltamaan tältä osin kaikkiin perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhreihin. Sopimus perustuu niin sanotun kolmen P:n (prevention, protection, prosecution) malliin. Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ennaltaehkäisy, uhrin suojeleminen ja tekijän rankaiseminen ovat tasavertaisessa asemassa yleissopimusta laadittaessa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että pelkän rikosoikeudellisen tarkastelun lisäksi sopimuksella pyritään takaamaan väkivallan uhreille riittävä

suojelu sekä toimimaan siten, että ennakollisesti voitaisiin ehkäistä mahdollisimman paljon naisiin kohdistuvasta väkivallasta sekä perheväkivallasta. Neuvoteltavana oleva sopimus on Euroopan neuvoston ensimmäinen naisiin kohdistuva ihmisoikeussopimus.

Poikkihallinnollisen naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelman 2010-2015 valmistelussa on huomioitu ennakoivasti Euroopan unionin puitepäätyösuunnitelmassa ja Euroopan neuvoston sopimusneuvotteluissa esiin tulleet näkökohdat naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisessä ja valmistauduttu toimenpiteisiin, joita Suomelta edellytetään.

Väkivalta aiheuttaa uhrille aina henkisiä seurauksia ja usein myös fyysistä vahinkoa. Väkivallan vaikutukset ulottuvat uhrin lisäksi hänen läheisiinsä. Parisuhdeväkivallan yhteydessä lapset altistuvat väkivallalle ja siitä seuraa usein heille sosiaalisia ja henkisiä seurauksia. Seksuaalisen väkivallan seurauksista kärsivät myös uhrin läheiset. Naisiin kohdistuva väkivalta on merkittävä kustannus sekä kunnallisella että valtiollisella tasolla. Suomessa naisiin kohdistuvasta väkivallasta on arvioitu aiheutuvan 91 miljoonan euron kustannukset vuositason tasolla. Keskimukoisessa kaupungissa tämä tarkoittaa 103.000 euron kustannuksia yhden kuukauden aikana. (Heiskanen & Piispa 2002.)'

1.1 OHJELMAN TAVOITTEET JA RAJAUKSET

Ohjelmassa lähestytään naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämistä kokonaisvaltaisesti, kolmen P:n periaatteen mukaisesti (EG-TFV 2008; Pekingin julistus ja toimintaohjelma 1996). Kokonaisvaltainen lähestymistapa tarkoittaa sitä, että ohjelma sisältää kattavat toimenpiteet väkivallan ehkäisystä, uhrin suojelemisesta ja tukitoimista sekä rikoksentehtäjän saattamisesta vastuuseen teoistaan.

Ohjelmaan on sisällytetty toimenpiteitä, joilla pyritään vaikuttamaan väkivaltaa ennalta ehkäisevästi puuttumalla naisiin kohdistuvan väkivallan alkusyihin ja vallitseviin asenteisiin sekä käyttäytymismalleihin kasvatuksen, valistuksen ja koulutuksen avulla.

Uhrin suojelemiseen ja auttamiseen tähtäävillä toimenpiteillä pyritään suojaamaan naisia hyväksikäytön jatkumiselta, parantamaan neuvontaa ja laaja-alaista apua sekä vahvistamaan viranomaisten ja palvelujen tarjoajien osaamista väkivallan tunnistamisesta, väkivaltaa kokeneen auttamisesta sekä väkivallan ehkäisemisestä. Palveluiden kehittämisessä erilaisista taustoista tulevien naisten tarpeet ja heidän valintojensa kunnioittaminen ovat ensiarvoisen tärkeitä. Naisiin kohdistuvan väkivallan estämiseen tähtäävän kokonaisvaltaisen lähestymistavan on tähdättävä Euroopan neuvoston Task force –työryhmän raportin (EG-TFV 2008) mukaan tehokkaaseen, uhrien tarpeita painottavaan ja koordinoituun interventiojärjestelmään.

Sekä rikos- että siviilioikeusjärjestelmän tulee samanaikaisesti mahdollistaa tehokkaita toimenpiteitä naisten suojaamiseksi kaikelta heihin kohdistuvalta väkivallalta. Väkivallan kohteeksi joutuneille on tiedotettava heidän oikeuksistaan niin, että he pystyvät hankkimaan apua. Poliisien, syyttäjien ja tuoma-

reiden koulutuksella ja tiedon lisäämisellä on tärkeä rooli, jotta rikosprosessi voi toimia tehokkaasti, myös tukien väkivallan uhria.

Kokonaisvaltaisen toimintaohjelman luominen edellyttää, että strategiset toimintalinjat kohdistetaan niille tahoille, jotka vastaavat naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä omalla hallinnonalallaan (kunnat, ministeriöt, erillisyyksiköt), ja että ohjelman kesto on riittävän pitkä, jotta toimenpiteillä ehditään saada tuloksia ja niiden vaikutuksia voidaan arvioida. Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen tulee rakentua moniammatilliselle ja poikkihallinnolliselle yhteistyölle.

Ohjelman tavoitteet ovat:

- Puututaan väkivaltaan ennakoivasti vaikuttamalla asenteisiin ja käyttäytymismalleihin,
- ehkäistään väkivallan uusiutumista,
- parannetaan seksuaalisen väkivallan uhrien asemaa ja heille tarjottavaa kriisiapua ja tukea,
- kehitetään keinoja tunnistaa ja puuttua haavoittuvassa asemassa olevien kokemaan väkivaltaan,
- lisätään viranomaisten ja ammattilaisten tietoa ja osaamista naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä ja uhrin auttamisesta.

Ohjelmassa keskitytään väkivallan uusiutumisen ehkäisyyn parisuhteessa, seksuaalisen väkivallan vähentämiseen ja haavoittuvassa asemassa olevien naisten suojelemiseen. Uusiutuvan väkivallan ehkäisyyn sisältyvät alateemoina erotilanteen problematiikka ja siihen liittyvän väkivallan ehkäiseminen sekä väkivallan tekijöiden ohjaaminen väkivallankatkaisuohjelmiin. Nämä edellä mainitut ovat väkivallan osa-alueita, joissa naiset tyypillisesti kokevat väkivaltaa ja heidän osuutensa uhreista on suurin. Aikaisempien toimintaohjelmien tarkastelu osoitti, että niissä olleet toimet eivät ole olleet riittäviä seksuaalisen väkivallan ja väkivallan uusiutumisen ehkäisemiseksi tai erityisasemassa olevien ryhmien auttamiseksi ja suojelemiseksi (ks. lisää luku 2.1.).

Kunniaväkivallan teemoja sivutaan haavoittuvassa asemassa olevien kokeman väkivallan yhteydessä. Kunniaväkivallan ehkäisemiseksi on viime vuosina kehitetty toimia sekä järjestöjen (Amoral- ja Kitke!-hankkeet) että valtiovallan toimesta (Turvallinen elämä jokaiselle 2008) ja tästä syystä toimintaohjelmassa kunniaväkivallan käsittely on sisällytetty osaksi maahanmuuttajanaisten kokemaa väkivaltaa ilman erillisiä suunnattuja toimenpiteitä. Ohjelma sisältää myös prostituutioon ja ihmiskauppaan sisältyviä toimenpiteitä, joiden avulla pyritään parantamaan väkivallan uhriksi joutuneen asemaa ihmiskaupan tai parituksen yhteydessä. Laajemmin ihmiskaupan uhrien asemaan puututaan ihmiskaupan vastaisen ohjelman avulla (Ihmiskaupan vastainen tarkennettu toimintasuunnitelma 2008). Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa valmistellaan omaa ikääntyvien turvallisuusohjelmaa, joten ikääntyvät ryhmänä rajataan tästä ohjelmasta.

Naisten työpaikoilla kohtaama väkivalta on tutkimusten mukaan yleistynyt 2000-luvulle tultaessa. Tämä jätettiin kuitenkin ohjelman ulkopuolelle siitä syystä, että työsuojeluun on omat organisaationsa, joiden tehtävänä on myös työpaikoilla tapahtuvan väkivallan ehkäiseminen.

Ohjelmassa noudatetaan kansainvälisissä sopimuksissa käytettyä määritelmää naisiin kohdistuvasta väkivallasta, jonka mukaan sukupuoleen perustuva väkivalta kattaa muun muassa henkisen, fyysisen ja seksuaalisen väkivallan niin julkisessa elämässä kuin myös yksityiselämän piirissä. Naisiin kohdistuva väkivalta on siis käsitteenä laajempi, kuin vain parisuhteessa tapahtuva väkivalta.

Euroopan neuvoston ministerikomitean antamissa suosituksissa jäsenvaltioille naisten suojaamisesta väkivallalta (Rec (2002)5) naisiin kohdistuva väkivalta määritellään seuraavasti: *"Mitä tahansa sukupuoleen liittyvää väkivaltaa, joka aiheuttaa tai saattaa aiheuttaa naiselle fyysistä, seksuaalista tai henkistä haittaa tai kärsimystä. Käsite kattaa myös tällaisella väkivallalla uhkaamisen, pakottamisen tai mielivaltaisen joko julkisen tai yksityiselämässä tapahtuvan vapauden riiston. Väkivallan muotoja ovat mm. perheväkivalta, avio- tai avopuolison raiskaus, naisten sukupuolielinten silpominen, pakkoavioliitot, muut perinteiset naisille vahingolliset käytännöt, naiskauppa seksuaalista hyväksikäyttöä varten sekä naisten ihmisoikeuksien loukkaukset aseellisissa konflikteissa."*

Euroopan neuvoston antama määritelmä noudattelee Yhdistyneiden kansakuntien Pekingin julistuksessa ja toimintaohjelmassa (1995) laatimaa määritelmää. Kansainvälisten määritelmien mukaan naisiin kohdistuva väkivalta on sukupuoleen perustuvaa väkivaltaa. Esimerkiksi Vappu Sunnari ym. (2003) esittävät, että sukupuolistuneen väkivallan käsitteellä voidaan viitata sellaiseen verbaaliseen, visuaaliseen tai muuhun tekoon tai struktuuriin, joka perustuu epäkunnioittaviin, alistaviin tai aliarvioiviin asenteisiin toista tai toisia sukupuolia kohtaan ja jolla tavalla tai toisella pyritään tämän/näiden alistamiseen tai vaientamiseen mutta jossa eivät suoranaisesti näytä olevan seksuaalisuus tai seksuaalisuuskonstruktiot mukana.

Väkivallan näkeminen sukupuoleen kohdistuvana tekee näkyväksi sen, että väkivallan taustalla voivat olla samat mekanismit riippumatta väkivallan kohteen tai tekijän sukupuolesta silloin, kun väkivallan motiivina on tekijän hyväksyttynä pitämien sukupuolikäsitysten rikkominen ja siitä rankaiseminen. Näin ollen ohjelmassa mainituilla toimenpiteillä voidaan auttaa myös miespuolisia uhreja silloin kun he joutuvat samojen väkivallan muotojen (esim. seksuaalisen väkivallan) uhreiksi sukupuolensa vuoksi.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa on määritelty tämän ohjelman tavoitteeksi nimenomaan naisiin kohdistuvan väkivallan vähentäminen. Tavoite ei sulje pois sitä, että väkivaltaa esiintyy myös muilla elämän alueilla ja väkivallan kohteeksi voivat joutua yhtä hyvin niin miehet kuin naiset, niin lapset kuin vanhuksset. Tämän ohjelman rinnalla on tärkeää kehittää toimia myös muunlaisen väkivallan vähentämiseen.

1.2 OHJELMAN VALMISTELUPROSESSI, OHJAUS- RAKENNE JA TOTEUTUS

Poikkihallinnollisen naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämishojelman 2010-2015 valmistelun pohjaksi otettiin ohjeeksi Euroopan neuvoston Task Force-työryhmän (EG-TFV 2008) esittämät ohjeet kansallisen toimintaohjelman sisällöstä. Näiden ohjeiden mukaan kansallisessa toimintasuunnitelmassa tulisi:

- puuttua naisiin kohdistuvan väkivallan kaikkiin muotoihin,
- olla konkreettiset tavoitteet ja niiden toteutumista mittaavat indikaattorit,
- eritellä tavoitteiden saavuttamiseen tarvittavat yleiset toimenpiteet ja toiminnot,
- määritellä koordinoinnista ja kansallisen toimintasuunnitelman toimeenpanosta vastaavat toimielimet,
- ottaa kansalaisjärjestöt ja erityisesti tällaisista kysymyksistä kokemusta omaavat naisjärjestöt mukaan kansallisen toimintasuunnitelman valmisteluun ja toimeenpanoon,
- kohdentaa asianmukainen ja jatkuva rahoitus väkivallan naisuhrien tehokkaaseen tukeen ja suojeluun sekä kansallisen toimintasuunnitelman toimeenpanoon,
- määrittää aikataulusuunnitelma,
- olla hallituksen ja parlamentin hyväksymä, kaikille asianomaisille instituutioille tiedoksi annettu ja yleisön saatavilla,
- olla säännöllisin väliajoin valvottavissa, arvioitavissa ja tarkistettavissa.

Ohjelman valmistelussa on otettu huomioon Suomea sitovat kansainväliset sopimukset (mm. EU:n puitepäättös) sekä valmisteilla oleva Euroopan neuvoston sopimus (CAHVIO), Suomea sitovat kansainväliset velvoitteet ja erityisesti CEDAW-komitean suositukset naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemisen tehostamiseksi sekä valtioneuvoston eduskunnalle antaman ihmisoikeusselonteon kirjaukset.

Ohjelman johtoryhmänä on toiminut sisäisen turvallisuuden ministeriöryhmä (täydennettynä tasa-arvo- ja ulko- ja maahanmuutto- sekä eurooppaministereillä). Sisäisen turvallisuuden ohjelman ohjausryhmä valmistelee johtoryhmälle menevät ehdotukset ja seuraa naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelmassa esitettyjen tavoitteiden sekä toimenpiteiden toteutusta. Ohjelman seuranta varten laaditaan erikseen indikaattorit, joiden avulla toteutumista voidaan arvioida.

Ohjelman toimenpanoa ohjaa ja seuraa sen valmistelusta vastannut sosiaali- ja terveysministeriön asettama lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn poikkihallinnollinen virkamiestyöryhmä. Virkamiestyöryhmässä ovat edustettuina sosiaali- ja terveysministeriö, oikeusministeriö, ulkoasiainministeriö, sisäasiainministeriön maahanmuutto-osasto, Poliisihallitus ja Opetushallitus (OPH).

Ohjelman toimenpide-ehdotuksia on valmisteltu useassa tilaisuudessa, joissa on ollut läsnä lukuisia tahoja sekä järjestöjen että kunnan ja valtionhallinnon ja palveluiden tuottajien edustajia. Ohjelman valmistelu aloitettiin

järjestökuulemisella, jossa järjestöjen edustajilta ja muilta kuultavilta tahoilta pyydettiin kommentteja ja ehdotuksia ohjelman teemoihin liittyen sekä konkreettisia toimenpide-ehdotuksia väkivallan vähentämiseksi. Kuulemisessa oli läsnä 16 järjestön edustajat. Lisäksi 13 järjestöä lähetti lausuntonsa ohjelman alustavasta hahmotelmasta. (Liite 1).

Ohjelmaa valmisteltiin temaattisissa prosessityöpajoissa. Työpajoja pidettiin kaikkiaan seitsemän. Prosessityöpajoihin koottiin tutkijoita, virkamiehiä, päivittäisessä työssään väkivallan uhreja kohtaavia ammattilaisia sekä järjestöjen edustajia (liite 2). Ohjelman valmistelusta vastannut sosiaali- ja terveysministeriön asettama lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn poikkihallinnollinen virkamiestyöryhmä käsitteli prosessityöpajoissa kootut toimenpide-ehdotukset ja koosti niistä toimenpide-ohjelman. Valmiit toimenpide-ehdotukset käsiteltiin vielä kuntakuulemisessa (liite 3). Hallituskauden vaihtuessa ohjelmasta tehdään väliarvio vuonna 2011 uudelle hallitukselle. Kaaviossa 1 näkyy valmisteluprosessin kulku.

Kaavio 1. Valmisteluprosessi.

2 OHJELMAN TOIMENPITEIDEN TAUSTAA

2.1 NAISIIN KOHDISTUVAN VÄKIVALLAN KEHITYS JA VÄKIVALLAN KÄSITTELY AIKAISEMMISSA TOIMINTAOHJELMISSA

Kehitys tilastojen valossa

Naisiin kohdistuvan väkivallan osalta on nähtävissä kolme kehityssuuntaa, joihin tämän ohjelman avulla on syytä puuttua. Ensiksikin, seksuaalinen väkivalta (mukaan lukien häirintä) tai ainakin sen ilmituleminen näyttää yleistyneen. Toiseksi, vakavaa, henkirikoksiin päätyvää parisuhdeväkivaltaa ei ole pystytty vähentämään riittävässä määrin, sillä parisuhteessa tapahtuvien tappojen osuus naisten väkivaltakuolemista on pysynyt vakaana. Kolmanneksi, naisia, jotka ovat kokeneet entisessä parisuhteessaan väkivaltaa, on lukumääräisesti entistä useampia.

Naisten väkivaltakokemukset ovat vuosina 1997 ja 2005 toteutettujen Naisen turvallisuus -tutkimusten mukaan hieman lisääntyneet. Naisista 44 prosenttia oli vuonna 2005 joutunut vähintään kerran 15 vuotta täytettyään miehen tekemän fyysisen tai seksuaalisen väkivallan tai väkivallalla uhkailun kohteeksi, kun vastaava luku kahdeksan vuotta aiemmin oli 40 prosenttia. Kasvu johtui ensisijaisesti seksuaalisen väkivallan ja sillä uhkailun yleistymisestä. Tutkimuksen mukaan suomalaisista 18-74-vuotiaista naisista viidesosaa oli ainakin kerran elämänsä aikana pakotettu tai yritetty pakottaa seksuaaliseen kanssakäymiseen. Seksuaalisen väkivallan kokemukset ovat yleistyneet runsaalla neljänneksellä vuodesta 1997. Seksuaalista väkivaltaa oli viimeksi kuluneen vuoden aikana tutkimuksen mukaan kokenut kolme prosenttia naisista. (Piispa ym. 2006, julkaisematon taulukko.) Yli puolet seksuaalisesta väkivallasta on jonkun tutun, naisen lähipiiriin kuuluvan miehen tekemää (Heiskanen 2006.) Myös sukupuoli häirintä oli lisääntynyt. Sekä seksuaalisen väkivallan että häirinnän kokemukset kasautuvat tyypillisesti nuorille naisille (18-24-vuotiaille). (Sirén 2006.) Toinen naisten väkivaltakokemusten kasvua selittävä tekijä oli uhkailun lievä yleistyminen, joka on peräisin pääasiassa työväkivallan yleistymisestä (ks. lisää Sirén ym. 2010.)¹

Parisuhteessa tapahtuneen väkivallan osalta muutokset ovat pienempiä. Nykyisessä parisuhteessa tapahtunut väkivalta on hieman vähentynyt pitkällä aikavälillä. Viidesosa parisuhteessa olevista on joskus kokenut nykyisen avio- tai avopuolison taholta väkivaltaa tai uhkailua. Tämä väkivalta oli pääosin fyysistä. Vajaa kymmenesosa naisista on kokenut viimeisen vuoden aikana nykyisen

¹ Pitemmän aikavälin tietoa naisten kokemasta väkivallasta ja sen kehityksestä vuoden 2005 jälkeen saadaan kansallisista uhritutkimuksista (Sirén ym. 2010). Kansallisen uhritutkimuksen mukaan naisiin kohdistuvan väkivallan muodoista työpaikkaväkivalta on lisääntynyt selvästi 2000-luvulla. Sen sijaan naisiin kohdistuvan perheväkivallan, tuttavien taholta tulleen väkivallan sekä katuväkivallan taso on pysynyt varsin vakaana 2000-luvulla. Työpaikka- ja katuväkivallan vähentäminen eivät sisälly tähän ohjelmaan.

puolison tekemää väkivaltaa tai uhkailua. Väkivaltaa entisissä parisuhteissa kokeneiden naisten lukumäärä on sen sijaan kasvanut, sillä päättäneiden suhteiden määrä on lisääntynyt vuodesta 1997 runsaalla neljänneksellä. Siten entisen puolison väkivaltaa kokeneiden naisten määrä oli lähes 70 000 suurempi kuin vuonna 1997, vaikka väkivaltaa entisissä parisuhteissa kokeneiden naisten prosentuaalinen osuus on pysynyt samana (49 %). Jo päättäneissä suhteissa tapahtunutta väkivaltaa tarkasteltaessa on huomattava, että mikäli väkivaltaa on ollut suhteen aikana, se ei suinkaan aina pääty eroon. Runsaat puolet parisuhteessa väkivaltaisista miehistä oli käyttäytynyt väkivaltaisesti tai häiritsevästi eron jälkeen (keskimäärin 29 %). Selkeän fyysisen väkivallan sijaan yleisimpiä muotoja olivat erilaiset häirinnän ja vainon (engl. stalking) muodot. (Piispa 2006.)

Viranomaistilastoista on löydettävissä osittain samansuuntaisia kehityslinjoja kuin kyselytutkimuksista. Pitkällä aikavälillä naisten väkivaltakuolemat ovat pysyneet samalla tasolla. Viisivuotiskautena (1999–2003) väkivaltaan kuoli kuolemansyytilaston mukaan vuosittain keskimäärin 39 naista ja luku pysyi samana vuosina 2004–2008. Naisten väkivaltakuolemista oli pientä laskua 2000-luvun alkupuolella, mutta luvut nousivat 2000-luvun lopussa. (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos; Henkirikollisuuden seurantajärjestelmä.) Puolison surmaamien naisten määrä on kuolemansyytilastoissa laskenut 2000-luvulla 1990-luvun loppuun verrattuna (1999–2003 keskimäärin 18 naista ja 2004–2008 14 naista) (Tilastokeskus, kuolemansyytilasto). Henkirikoksen uhrina kuolleista naisista valtaosa (61 %) kuoli parisuhdekumppanin (puoliso, entinen puoliso tai miesystävä) surmaamina vuosina 2003–2008. Parisuhteessa tapahtuvien tappojen osuus naisten väkivaltakuolemista on pysynyt viime vuosina vakaana. Vuosina 2003–2008 parisuhteessa surmattiin vuosittain keskimäärin 23 naista. Vakavissa, kuolemaan johtaneissa parisuhdeväkivaltatapauksissa uhri on tyypillisesti nainen (80 % vuosina 2003–2008; Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos; Henkirikollisuuden seurantajärjestelmä). Erot kuolemansyytilastojen ja henkirikollisuuden seurantajärjestelmän luvuissa johtuvat siitä, että kuolemansyytilasto sisältää vain yhdessä asuvien puolisoiden väliset rikokset, kun taas henkirikollisuuden seurantajärjestelmään kirjataan lisäksi myös vakituisesti seurustelevien henkilöiden ja entisten puolisoiden ja seurustelukumppanien väliset teot.

Poliisin tietoon tulevat yleensä vain vakavimmat väkivaltatapaukset parisuhteissa. Lievissä (84 %) ja perusmuotoisissa pahoinpitelyissä (88 %) naisten osuus parisuhdeväkivallan uhreina on korostunut. Parisuhteessa tapahtuneet törkeät pahoinpitelyt ja henkirikoksen yritykset jakautuvat tasaisemmin, sillä niistä keskimäärin 55 prosenttia oli kohdistunut naisiin. Poliisin tietoon tulleet naisiin kohdistuneet perhe- ja parisuhdeväkivaltatapaukset ovat lisääntyneet 1990-luvun lopulta kokonaisuudessaan tarkasteltuna, joskin vuonna 2009 voidaan havaita lievää laskua edellisvuoteen verrattuna. (Tilastokeskus, julkaisematon taulukko.) Naisiin kohdistuva parisuhdeväkivalta ja seksuaalinen väkivalta ovat tyypillisesti piilorikollisuutta ja vain noin kymmenesosa kaikista tapauksista ilmoitetaan poliisille. Yhden vuoden poliisitilaston mukaan pari-

suhdeväkivallan osuus on noin kahdeksan prosenttia kaikista vuoden pahoinpitelyistä. Myös perheväkivaltaa sisältävät kotihälytystehtävät ovat lisääntyneet 2000-luvulla (29 %:lla vuodesta 2001 vuoteen 2009; Lampikoski 2010).

Poliisin tietoon tulleiden raiskausrikosten (raiskaus, törkeä raiskaus ja pakottaminen sukupuoliyhteyteen sekä näiden rikosten yritykset) määrä on ollut kasvussa aina vuoteen 2008 asti. Vuonna 2008 poliisin tietoon tuli 915 raiskausta tai sen yritystä. Määrä laski vuonna 2009 615:sta (StatFin-tilastotietokanta). Myös poliisin tietoon ja tuomioistuinten käsiteltäväksi tulleiden lasten seksuaalisten hyväksikäyttöjen määrä on kaksinkertaistunut viimeisen viiden vuoden aikana (Honkatukia ym. 2009). Seksuaalirikosten kohteina ovat tyypillisesti naiset. Poliisin tietoon vuonna 2007 tulleista lapsiin kohdistuvan seksuaalisen hyväksikäytön uhreista valtaosa 12-14-vuotiaita, noin 90 % uhreista tyttöjä. Puolessa tapauksista rikoksesta epäilty on lapselle tuttu, perheen ulkopuolinen aikuinen. Perheenjäsen on epäiltynä noin joka kymmenennessä tapauksessa ja perheen sisäisissä epäilyissä epäilty on useammin isä kuin isäpuoli. (Humppi 2009.)

Poliisin tietoon tulleiden seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten lisääntyminen kertoo enemmänkin rikosten uhrien halusta ja kyvystä tehdä rikosilmoitus kuin näiden rikosten todellisista määristä. Muutokset poliisien toimintatavoissa saattavat näkyä rikosten lisäyksenä tilastoissa, jos esimerkiksi kotihälytyskeikoista tehdään entistä enemmän rikosilmoituksia. Uhrin auttamisen kannalta on tärkeää tarkastella, miten poliisi ohjaa uhreja auttamisjärjestelmään sen jälkeen, kun väkivalta on tullut ilmi.

Aikaisemmat toimintaohjelmat ja niiden katvealueet

Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentäminen on sisältynyt tavoitteena viimeisten runsaan kymmenen vuoden aikana useaan tasa-arvo-ohjelmaan ja muihin kansallisiin ohjelmiin. Esitettyjen toimenpiteiden avulla on pyritty torjumaan parisuhde- ja perheväkivaltaa, seksuaalista hyväksikäyttöä, sukupuolista häirintää, työpaikkaväkivaltaa, naiskauppaa, prostituutiota ja vaimovälitystä sekä muuta seksuaalisuuden kaupallistumista. Painotukset ja lähtökohdat ovat vaihdelleet, mutta yleisimmin ohjelmissa on pyritty lähisuhde- ja perheväkivallan vähentämiseen. Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ei hallituksen ohjelmissa ole juurikaan tarkasteltu kokonaisvaltaisesti siten, että naisiin kohdistuva väkivalta nähtäisiin sukupuoleen liittyvänä väkivaltana kansainvälisten määritelmien (esim. YK, EN) mukaisesti. Tavoitteissa ei ole kiinnitetty huomiota kaikkien väkivallan muotojen ehkäisemiseen, kuten kulttuuriin traditioihin perustuvaan väkivaltaan (pakkoavioliitto, kunniaan perustuvat pahoinpitelyt tai sukupuolielinten silpominen). Seksuaalisen väkivallan ja häirinnän ehkäisyä ei ole käsitelty erillisenä tavoitekokonaisuutena (Riski 2009.)

Ensimmäinen kansallinen naisiin kohdistuvan väkivallan ja prostituution ehkäisyhanke toteutettiin 1998-2002 ja se fokusoitui selkeästi naisiin kohdistuneeseen väkivaltaan. Hankkeen tehtävänä oli kehittää väkivaltaa kokeneiden palveluita ja ammatillista koulutusta sekä edistää väkivallan ehkäisyä tutkimuksen, tilastoinnin ja lainsäädännön avulla. (Lähisuhde- ja

perheväkivallan ehkäisytöön koordinointi ja osaamisen kehittäminen 2006.) Lipposen II hallituksen (1999-2002) aikana hallitusohjelmassa tavoitteeksi asetettiin erityisen huomion kiinnittäminen perheväkivallan torjumiseen.

Pääministeri Vanhasen ensimmäisellä (2003-2007) ja toisella hallituskaudella (2008-2011) väkivaltaan on puututtu yleisillä kansallisilla ohjelmilla, joissa naisiin kohdistuvan väkivallan vähentäminen on yhtenä osa-alueena. Vanhasen I hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa 2004-2007 mainittuja tavoitteita olivat muun muassa lähisuhdeväkivallan ehkäiseminen, ihmiskaupan toimenpideohjelman laatiminen ja työväkivallan ehkäisy (Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2005). Tasa-arvo-ohjelman puitteissa toteutettiin erillinen hanke lähisuhteissa tapahtuvan väkivallan torjumiseen, jonka keskeisimpiä tavoitteita olivat koko maan perus- ja erityispalveluverkoston parantaminen, väkivaltaa näkevien ja kokevien lasten sekä nuorten auttamisen tehostaminen ja väkivaltatyöhön tarvittavan ammatillisen auttamisen tehostaminen. Tasa-arvo-ohjelmassa 2008-2011 yhtenä toimenpiteenä päätettiin tämän käsillä olevan ohjelman valmistelusta. Tasa-arvo-ohjelman muita naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyn tavoitteita ovat: naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyn asiantuntemuksen jatkuvuuden varmistaminen asianosaisissa ministeriöissä (OM, SM, STM, UM) ja lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn koordinaation ja resurssien vahvistaminen. Resursseja väkivallan vähentämiseen on vahvistettu sosiaali- ja terveysministeriössä. Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa toteutettiin erillinen Kansallinen väkivallan vähentämisen ohjelma 2006-2008, jota koordinoi rikosentorjuntaneuvosto, ja naisiin kohdistuvan väkivallan vähentäminen sisältyy myös sisäisen turvallisuuden ohjelmaan 2008-2011 (Turvallinen elämä jokaiselle 2008). Kansallisessa väkivallan vähentämisen ohjelmassa keskityttiin erityisesti väkivallan vakavien seurausten vähentämiseen. Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen osalta ohjelmassa kirjattuna tavoitteena oli puolittaa naisten väkivaltakuolemat ohjelmaa edeltäneestä tasosta jo lähivuosien kuluessa. Tähän tavoitteeseen ei ainakaan vielä ole päästy. (Väkivallan vähentäminen Suomessa 2009.)

Hallitusten toimia naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi on arvioitu sosiaali- ja terveysministeriön teettämässä selvityksessä Naisiin kohdistuva väkivalta ja tasa-arvopolitiikka (Riski 2009). Palveluiden osalta tilanne ei ole Suomessa selvityksen mukaan merkittävästi edistynyt, vaikka palveluiden kehittäminen on ollut hallituksen toimenpiteiden keskeisiä tavoitteita. Palvelutarjonta on edelleen satunnaista ja palveluiden saatavuudessa on alueellisia eroja. Erityisesti pienissä kunnissa palveluita on vähän, jos ollenkaan. Toisaalta taas isoissa kaupungeissa palveluista on kova kysyntä ja vastaanottoaikoja tai hoitoon pääsyä voi joutua odottamaan kauan. Perus- ja erityispalveluissa on edelleen puutteita siinä, miten väkivaltaa kokeneet vähemmistörhyhmät, kuten maahanmuuttajat, vammaiset, ikääntyvät ja muut vähemmistöt, huomioidaan palveluissa ja väkivallan ehkäisyssä. Selvityksessä todetaan, että väkivallan uhrien, tekijöiden ja väkivaltaa todistaneiden lasten erityispalveluiden saatavuus tulee varmistaa valtakunnallisesti sekä selvittää, miten nämä palvelut järjestetään ja rahoitetaan yhteistyössä kuntien, valtion ja järjestöjen kanssa.

Aikaisemmissa hallituksen toimintaohjelmissa on ollut niukasti erikseen mainittuja toimenpiteitä kulttuurisiin traditioihin perustuvaan väkivaltaan (kuten pakkoavioliitto, kunniaan liittyvä väkivalta tai sukupuolielinten silpominen). Nykyisen hallituksen sisäisen turvallisuuden ohjelmassa on joitain näihin aihealueisiin liittyviä toimia. Sisäisen turvallisuuden ohjelmaan 2008-2011 liittyy toimia, joissa tehdään tilannekartoitus kunniaan liittyvästä väkivallasta ja sen ilmenemismuodoista sekä mahdollisesti laaditaan toimintaohjelma. Lisäksi ohjelmaan sisältyy myös toimenpiteitä kunniaväkivallan vähentämisestä mm. viranomaisia kouluttamalla. Sukupuolielinten silpomisesta on suunniteltu omaa toimenpideohjelmaa osana sisäisen turvallisuuden ohjelmaa, mutta ohjelman valmistelu ei ole käynnistynyt. (Turvallinen elämä jokaiselle 2008.)

Oikeusministeriössä on valmisteltavana esitys rikoslain muuttamiseksi siten, että läheissuhteissa tapahtuneet lievät pahoinpitelyt säädetään virallisen syytteen alaisiksi. Esitys perustuu viime kesänä mietintönsä antaneen työryhmän ehdotuksiin (Pahoinpitelyrikos läheissuhteissa ja työpaikalla 2009). Uudistuksella voitaisiin parantaa puuttumista läheissuhteissa tapahtuvaan väkivaltaan. Uudistus tarkoittaisi, että jatkossa esitutkinta olisi aina käynnistettävä väkivallan kohdistuessa läheiseen. Tämän seurauksena yhä useampi tällainen läheissuhteessa tapahtunut lievä pahoinpitely² johtaisi myös rangaistukseen. Viranomaispuuttumisen voidaan arvioida parantavan uhrin asemaa, koska se voi auttaa katkaisemaan rikoksen uusimiskierteen. Asiaa koskeva hallituksen esitys annettiin eduskunnalle kesäkuussa 2010.

Perhe- ja lähisuhdeväkivallan ehkäisemiseen liittyvä koulutus on tehdyn selvityksen (Riski 2009) mukaan Suomessa edelleen hajanaista ja puutteellista, mistä johtuen ammatillisen osaamisen taso vaihtelee maan eri osissa. Ne kunnat, joissa työtä naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi on tehty jo vuosia, ovat myös koulutuksen ja asiantuntemuksen suhteen eri asemassa verrattuna sellaisiin seutukuntiin, joissa palveluita ja paikallisia verkostoja vasta kehitetään. Selvityksessä (mt.) esitetään, että kaikkien väkivaltatyötä tekevien ammattiryhmien koulutusta väkivallasta ja sen ehkäisystä lisätään. Erityisesti kehoitetaan kiinnittämään huomiota sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten, tuomareiden, syyttäjien ja poliisien koulutuksessa naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyyn ja sen erityispiirteisiin. Myös poliisi- ja oikeusviranomaisten, sosiaali- ja terveystoimen ja järjestöjen välisen moniammatillisen yhteistyön kehittämistä tulee jatkaa.

Naisiin kohdistuvan väkivallan varhaiseen ennaltaehkäisyyn ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota hallituksen toimintapolitiikassa. Selvityksessä (mt.) ehdotetaan, että fyysisen ja seksuaalisen väkivallan ja seksuaalisen häirinnän puheeksi ottamiseen on kiinnitettävä aikaisempaa enemmän

2 Lievä pahoinpitely on Suomessa asianomistajarikos. Tutkinnan käynnistäminen, syyttäminen ja sen myötä rangaistukseen tuomitseminen edellyttävät uhrin myötävaikutusta. Sen sijaan törkeä pahoinpitely ja pahoinpitelyn perustekomuoto ovat virallisen syytteen alaisia. Aikanaan yksityisellä paikalla tapahtuvat pahoinpitelyt olivat asianomistajarikoksia, vaikka sama tapahtuma julkisella paikalla oli virallisen syytteen alainen teko. Tästä erottelusta luovuttiin vuonna 1995. Vuonna 2004 rikoslaista kumottiin niin sanottu vakaan tahdon pykälä, joka mahdollisti syyttämättä jättämisen pahoinpitelystä, jos asianomistaja sitä omasta vakaasta tahdosta pyysi, eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaatinut syytteen nostamista.

huomiota kouluissa ja kansalaisyhteiskunnassa ja sukupuolten tasa-arvoon ja ihmisoikeuksiin liittyvän materiaalin käyttö tulee vakiinnuttaa osaksi peruskoulujen ja lukiodien oppiainesisältöjä.

2.2 TOISTUVA, UUSIUTUVA VÄKIVALTA PARISUHTEESSA

Ohjelman yhtenä tavoitteena on väkivallan uusiutumisen ehkäiseminen. Toistuva, uusiutuva väkivalta parisuhteissa kohdistuu useammin naisiin kuin miehiin sekä tutkimusten että tilastojen mukaan. Parisuhdeväkivalta ei kuitenkaan ole yhtenäinen ilmiö, vaan sen sisältä on löydettävissä erilaisia väkivallan muotoja, jotka vaihtelevat sen suhteen, kuinka kauan väkivalta on kestänyt, millaisia kontrollin ja alistamisen muotoja väkivaltaan liittyy, millaisia taustatekijöitä on väkivallan takana ja miten se vaikuttaa kokijaansa. Myös sukupuolten roolit vaihtelevat näissä väkivallan muodoissa sen suhteen, ovatko naiset vai miehet pääasiallisia väkivallan kokijoita vai tekijöitä. Esimerkiksi Johnsonin ja Ferraron (2000) mukaan parisuhteissa tapahtuvasta väkivallasta on eroteltavissa neljä toisistaan selvästi erillistä väkivallan muotoa, jotka ovat lähisuhdeterrori (intimate terrorism), väkivaltainen puolustautuminen kumppanin väkivaltaa ja kontrollia vastaan (violent resistance), tilanneväkivalta (common couple violence) sekä molemminpuolinen väkivaltainen kontrolli (mutual violent control). Näistä kaksi ensimmäistä kohdistuvat pääsääntöisesti naisiin ja kyse on yksipuolisesta väkivallasta, ja taustalla on väkivaltaa käyttävän halu kontrolloida puolisoaan. Väkivallalle on tyypillistä muuttuminen vakavammaksi ajan myötä ja se että seuraukset siitä ovat myös vakavia.

Kahdessa muussa väkivallan muodossa on Johnsonin ja Ferraron (2000) mukaan kyse väkivallasta, jossa molemmat puoliset voivat olla sekä kokijoina että tekijöinä. Tilannekohtainen väkivalta viittaa väkivaltaan, missä erimielisyyksien yhteydessä molemmat puoliset voivat käyttää satunnaisesti väkivaltaa toista kohtaan. Väkivallan taustalla ei ole halu kontrolloida puolisoa. Molemminpuolinen väkivaltainen kontrolli on molemminpuolista sekä naisen että miehen harjoittamaa kontrollia, väkivaltaa ja valtavaistelua. Tämä väkivallan muoto on tutkijoiden mukaan suhteellisen harvinaista. Myös muissa kyselyaineistoihin perustuvissa tutkimuksissa on osoitettu, että naiset ja miehet kokevat parisuhteessa tapahtuvan väkivallan eri tavoin ja väkivallan seuraukset ovat naisille vakavampia kuin miehille ja että miehet kärsivät ihmissuhteissaan harvoin monista sellaisista väkivallan, syrjinnän ja riippuvaisuuden muodoista, joiden vuoksi heidän olisi vaikeaa tai mahdotonta jättää väkivaltainen naiskumppaninsa. (Puchert & Jungnitz 2006; Walby & Allen 2004; Finney 2006; Haaland ym. 2005; Watson & Parsons 2005). Sukupuolten välillä on eroja myös sen suhteen, miten haavoittavana he väkivallan kokevat, miten haavoittuvuudelta suojaudutaan, miten kokemuksia selitetään ja miten niihin reagoidaan (Ronkainen ja Näre 2008).

Suomalaisen aineiston (Piispa 2002) perusteella kymmenen prosenttia nykyisessä parisuhteessaan väkivaltaa kokeneista naisista elää jatkuvan, pitkään jatkuneen väkivallan uhan alla. Tämä niin kutsuttu parisuhdeterrori kuvaa

pitkään jatkunutta miehen kaikkinaista naisen elämän hallintaa fyysisen väkivallan, kontrollin ja alistamisen keinoin. Tämäntyyppiselle väkivallalle oli luonteenomaista, että se oli alkanut kauan aikaa sitten (keskimäärin 5-10 vuotta sitten) ja että se oli saanut rajujakin muotoja sekä aiheuttanut vakavia vammoja. Tällaista väkivaltaa kokeneet naiset olivat kaikkein alistetuimmassa asemassa. Heillä oli vain vähän koulutusta, taloudellinen asema oli heikko ja heidän joukossaan oli muita enemmän niitä, jotka käyttivät runsaasti alkoholia ja heillä oli vähiten vaihtoehtoja oman elämänsä hallintaan. Pitkään jatkuneen väkivallan seuraukset näkyvät myös viranomaistilastoissa. Naisiin kohdistuvat henkirikokset poikkeavat miesten kokemista myös siinä suhteessa, että kyse ei useinkaan ole ensimmäisestä saman tekijän taholta tulevasta väkivallan teosta. Suomessa tehdyn selvityksen mukaan henkirikoksen tekijän tiedetään pahoinpidelleen uhria aiemmin puolessa naisiin kohdistuneista parisuhdetapoista. Naisiin kohdistuneissa henkirikoksissa uhri on valtaosassa tapauksista ollut yksin rikoksen uhrina, miehiin kohdistuneissa parisuhdetapoissa tekijä ja uhri ovat yleensä syöllistyneet väkivaltaan suunnilleen samassa suhteessa. (Salmi ym. 2009.) **Moni naisiin kohdistuneista kuolemista olisi siten voinut olla ehkäistävissä jos väkivaltakierteeseen olisi puututtu ajoissa, sillä henkirikosta on usein edeltänyt pitkään jatkunut väkivalta parisuhteessa.**

Uusiutuvan väkivallan ehkäisemisen kannalta on tärkeää tunnistaa, että tällaiseen parisuhdeväkivaltaan liittyy alistamista, uhkailua ja toisen pitämistä pelossa erityisesti silloin kun väkivalta on jatkuvaa. Jatkuvassa pelossa eläminen ja alistetussa asemassa oleminen vaikuttavat uhrin psyykeen, eikä hän useinkaan pysty irrottautumaan väkivallan tekijästä ilman ulkopuolisten apua. Väkivallasta irrottautuminen on pitkä prosessi, johon liittyy erilaisia vaiheita. Auli Ojuri (2004) on käsitellyt väkivallasta irrottautumista väitöskirjassaan parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämänkulusta ja selviytymisestä kronologisen etenemisen sijaan polkuna, jota kuljetaan usein edestakaisin ja etenemisen sijaan myös paluu taaksepäin on mahdollista. Polun voi jakaa neljään osaan, jotka ovat väkivallan huomaaminen, väkivallasta irrottautuminen, väkivallasta irtipysyminen ja jo koetusta väkivallasta selviäminen. Uhrin tarvitsema tuki vaihtelee prosessin eri vaiheissa sen mukaan, kuinka pitkään jatkuneesta ja vakavasta väkivallasta on kyse, millaiset voimavarat uhrilla on ja kuinka paljon hän saa tukea läheisiltään. Väkivallasta irrottautuminen on erityisen vaikeaa silloin, kun naisella on väkivallan lisäksi muita elämänhallintaa vaikeuttavia ongelmia. Esimerkiksi hänellä voi olla vaikeuksia vanhemmuudessa ja arjen hallinnassa, sopimisessa lasten huollosta ja tapauksista sekä kotoutumisessa ja kulttuurikysymyksissä, mahdollisesti myös mielenterveyden tai päihteiden käytön kanssa. Väkivallasta irti pääseminen ja siitä irti pysyminen on tärkeä vaihe, jossa uhri tarvitsee monenlaisia palveluja ja tukea.

Ehkäistäessä väkivallan uusiutumista on muistettava erityisryhmänä ne naiset, jotka ovat eronneet tai eroamassa miehestä, joka on ollut väkivaltainen parisuhteen aikana. Usein ajatellaan, että mikäli parisuhteessa mies on ollut väkivaltainen, ero ratkaisee ongelman ja väkivalta loppuu. Näin ei kuitenkaan

tutkimusten mukaan ole (esim. Piispa 2006; Ekbrand 2006). Eron on todettu myös olevan riskialtista aikaa naiselle miehen väkivaltaisuuden kannalta (esim. Daly & Wilson 1988). Perheessä tapahtuvan väkivallan on todettu kasaantuvan. Vuoden 2008 lapsiuhritutkimuksessa todettiin, että mikäli perheessä käytetään väkivaltaa, se kohdistuu yleensä eri osapuoliin, sekä sisäruksiin, äitiin että isään. Nuoret, jotka olivat nähneet muihin perheenjäseniin kohdistuvaa väkivaltaa, olivat muita todennäköisemmin myös joutuneet itse sen uhreiksi (Ellonen ym. 2008). Tästä syystä on tärkeää puuttua perheessä tapahtuvaan väkivaltaan ja ohjata väkivallan osapuolet avun piiriin, jotta väkivalta ei kumuloituisi.

Avio/avoero saattaa nostaa esiin monenlaisia oikeudellisia kysymyksiä (mm. huoltajuus, tapaamisoikeus, omaisuuden jako ja taloudellisia kysymyksiä, mahdolliset lähestymiskiellot, maahanmuuttajanaisten kohdalla asuinpaikkakysymykset), joiden käsittelyssä ja ratkaisuissa parisuhteen väkivaltaisuudella voi olla merkitystä. Väkivallan uhriksi entisessä parisuhteessaan joutuneet naiset ovat eron jälkeen edelleen oikeudellisesti sidoksissa väkivallan tekijään yhteisten lasten yhteishuoltajuuden tai väkivallan tekijälle myönnettyjen laajojen tapaamisoikeuksien vuoksi. Kansainvälisessä ja pohjoismaisessa tutkimuksessa (esim. Eriksson 2003; Hester & Radford 1996; Jaffe ym. 2008; Johnson ym. 2005) on osoitettu, että huolto- ja tapaamiskäytännöissä on monia ongelmakohtia silloin, kun väkivalta on osa vanhempien ja lasten elämäntilannetta ja perhehistoriaa. Monissa Euroopan maissa, Suomi mukaan lukien, pyritään säilyttämään perheyhteydet eron jälkeen ja suositetaan vanhempien yhteishuoltajuutta. Aina ei kuitenkaan oteta huomioon sitä, että erotilanteissa naisiin kohdistuva väkivalta voi jopa lisääntyä ja lapsiin kohdistuva väkivalta ja hyväksikäyttö voi jatkua. Tutkimuksissa kuvattuihin ongelmiin kuuluu muun muassa se, että sopimisen ihanne ei toimi tilanteissa, joissa on ollut väkivaltaa. Neuvotteluprosessi voi lisätä väkivaltariskiä, ja väkivalta ja sen uhka estävät neuvottelujen toteutumisen tasapuolisina. Yhteishuolto voi toimia huonosti näissä tapauksissa. Lasten tapaamiset voivat olla väylä painostamisen, häirinnän ja väkivallan jatkumiselle. Tapaamisissa voi olla isoja turvallisuusriskejä sekä lapsille että ei-väkivaltaiselle vanhemmalle. Viranomaisten ei ole koettu tarttuvan näihin ongelmiin riittävällä vakavuudella. (esim. Eriksson 2003; Hester & Radford 1996; Jaffe ym. 2008; Johnson ym. 2005.)

Tutkimustiedon yksi keskeinen viesti on, että vanhemmuutta ja väkivaltaa ei voi erottaa huolto- ja tapaamiskäytännöissä toisistaan, vaikka väkivalta ei olisikaan kohdistunut fyysisesti suoraan lapsiin. Lapset altistuvat parisuhdeväkivallalle, mistä seuraa muun muassa traumatisoitumista, pitkäaikaisia pelkoja, ahdistusta, vanhempi-lapsisuhteiden komplisoitumista ja koulunkäyntivaikeuksia. Parisuhdeväkivaltaan syyllistyminen lapsiperheessä on jo itsessään osoitus puutteellisesta vanhemmuudesta. (esim. Holden ym. 1998; Holt ym. 2008; Paavilainen & Pösö 2003.)

Väkivallan uusiutumisen ehkäisemiseksi on tärkeää kehittää miehille tarkoitettuja väkivallan katkaisuohjelmia. Nämä ohjelmat tulisi kehittää ja toteuttaa läheisessä yhteistyössä naisjärjestöjen ja naisuhrien palveluntarjoajien

kanssa, jotta ohjelmien avulla voidaan edistää naisten ja heidän lastensa turvallisuutta (EG-TFV 2008). Erotilanne voi kärjistää miesten osalta monia ongelmia, joiden selvittämiseen he tarvitsevat keskusteluapua.

Ohjelmassa on toimenpiteitä uusiutuvan väkivallan ehkäisemiseksi, kuten seulomalla väkivallan uusiutumisen riskiä ja edistää uhrin turvallisuutta moniammatillisen työn menetelmillä. Lisäksi on toimenpiteitä miehen väkivaltaisen käyttäytymisen katkaisemiseksi sekä uhrin tukemiseksi. Erotilanteeseen liittyvän väkivallan ehkäisemiseksi ohjelmassa ehdotetaan muun muassa lainsäädännön selvittämistä lasten huollon ja tapaamisten järjestämiseksi sekä näiden asioiden päättämisessä mukana olevien viranomaisten tiedon lisäämistä naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja sen liittymisestä lasten huollosta ja tapaamisista sopimiseen.

2.3 SEKSUAALINEN VÄKIVALTA

Seksuaalisen väkivallan kokemusta pidetään erityisen haavoittavana väkivallan muotona. Seksuaalisen väkivallan tekee haavoittavaksi itse väkivallan teko ja sen luonne, joka loukkaa syvästi toisen ihmisen intymiteettiä ja oikeutta määrätä omasta seksuaalisuudestaan. Haavoittavuutta lisää rikoksen uhriksi joutumisen seuraukset. Rikoksen uhriksi joutumisen seurauksista voidaan hahmottaa neljä ulottuvuutta, jotka ovat: 1) primaarisen uhrikokemuksen seuraukset, 2) toissijainen uhriutuminen, 3) epäsuora uhriutuminen ja 4) haavoittuvuus (Walklate 2007; ks. Honkatukia 2010). Kaikki nämä uhrikokemuksen neljä ulottuvuutta voidaan yhdistää seksuaalisen väkivallan uhrikokemukseen. Uhrikokemuksella voi olla suoria taloudellisia, fyysisiä, emotionaalisia ja sosiaalisia vaikutuksia (mm. trauma, työstä poissaolo, fyysinen vamma). Toissijaisen uhriutumisen kokemuksia väkivallan kohteeksi joutuneelle voi syntyä hänen kohdatessaan eri viranomaisia rikosprosessin eri vaiheissa. Esimerkiksi viranomaisten kyyninen tai rutiininomainen suhtautuminen voi johtaa siihen, että uhri tuntee tulleen kohdelluksi epäoikeudenmukaisesti tai jääneensä vaille tarvitsemaansa tietoa, tukea tai apua. Epäsuoran uhriutumisen kohteeksi voivat joutua varsinaisen rikoksen, esimerkiksi raiskauksen, uhrin läheiset, jotka eivät itse joudu rikoksen uhriksi, mutta joutuvat käsittelemään sen seurauksia henkilökohtaisella tasolla. Väkivallan haavoittavuus määrittää millaisia primaarin, toissijaisen ja epäsuoran uhriutumisen seuraukset ovat. Seksuaalisen väkivallan kokemukset ovat sitä vakavampia, mitä haavoittuvampi uhrin asema on suhteessa uhrikokemukseen. Haavoittuvuus vaikuttaa siihen, millaista tukea ja apua uhri tarvitsee ja saako hän sitä tarvitessaan. Väkivallan kokemus, erityisesti seksuaalisen väkivallan kokemus, riistää intymiteetin suojaa. Kyse ei ole vain teosta, vaan tekijän ja uhrin välisestä suhteesta, ja siitä, että teon synnyttämät häpeän, syyllisyyden ja haavoittuvuuden tunteet eivät pääty itse tekoon, vaan niillä on taipumus jatkaa omaa prosessiaan väkivallan jälkeenkin pitkäkestoisin seurauksina (Ronkainen 2008; Ronkainen ja Näre 2008).

Seksuaalista väkivaltaa kokeneiden kannalta olennaisimmat puutteet ovat uhrille tarjottavan avun ja tuen vähäisyys sekä uhrin oikeudellinen asema, sillä vain pieni osa raiskausrikoksista poliisille tehdyistä ilmoituksista johtaa tuomioon. Raiskauksen uhreille tarjottavien erityispalveluiden ja toimintamallien puute on tuotu esiin useissa eri yhteyksissä (esim. Seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistäminen 2007; Riski 2009). Heini Kainulainen (2004) selvitti tutkimuksessaan poliisin tietoon tulleita raiskauksia ja niiden etenemistä rikosprosessissa tutkimalla kaikki vuosina 1998–1999 poliisille ilmoitetut tapaukset. Tutkimuksen mukaan raiskauksen uhri ja raiskauksesta epäilty tekijä tunsivat yleensä toisensa. Vain noin joka neljännessä tapauksessa tekijä oli uhrille tuntematon. Raiskauksia tapahtui eniten niin sanotuissa tutustumistilanteissa ja tuttavien kesken. Tutustumistilanteilla tarkoitetaan tapauksia, joissa tekijä ja uhri tapasivat esimerkiksi ravintolassa ja lähtivät yhdessä jatkoille (Näre 2000). Noin 13 prosenttia raiskauksista tapahtui intiimissä tai muussa läheisessä suhteessa (yleensä kysymys oli parisuhteesta).

Tekijän ja uhrin välinen suhde vaikutti siihen, miten hyvin tapaukset etenivät rikosprosessissa (Kainulainen 2004). Tuntemattoman miehen tekemistä päällekkarkauksista nostettiin vain harvoin syytteitä (8 % tapauksista). Syynä tähän oli yleensä se, että tekijän henkilöllisyyttä ei pystytty selvittämään. Tätä voitaisiin parantaa rikostekniikkaa sekä tutkintaa kehittämällä. Tutustumistilanteissa tai tuttavien kesken tapahtuneista raiskauksista nostettiin syyte lähes joka viidennessä (19 %) tapauksessa. Näiden tapausten prosessin eteneminen saattoi pysähtyä useasta eri syystä: poliisi ei onnistunut selvittämään rikosta, tapaus luokiteltiin ei-rikokseksi, syyttäjä ei nostanut syytettä tai raiskauksen uhri esitti tällaisen toivomuksen. Parisuhteessa tapahtuneista raiskauksista hieman alle kolmasosa (28 %) johti syytteen nostamiseen. Tällöin rikosnimikkeenä ei tosin välttämättä ollut raiskaus tai jokin muu seksuaalirikos, vaan syyte saatettiin nostaa vain pahoinpitelystä. Myös näissä tapauksissa rikosprosessi saattoi keskeytyä useista eri syistä. Yleisin syy oli raiskauksen uhrin halu vetäytyä tapauksen tutkinnasta (17 %). Halu vetää tapaus rikosprosessista voi johtua monesta eri syystä, kuten häpeästä, itsesyytöksistä, läheisten ihmisten kielteisestä suhtautumisesta tai pelosta tekijää kohtaan. Varsinkin tutustumistilanteissa tapahtuneissa raiskauksissa naiset saattoivat syyttää itseään tapahtumista. Poliisin käyttäytyminen vaikuttaa raiskauksen uhrin haluun ja kykyyn jatkaa rikostutkintaa. Poliisin väheksyvä suhtautuminen rikokseen tai uhria syyllistävä asenne voivat saada uhrin perumaan rikosilmoituksensa kun taas poliisin uhria tukeva asenne edistää prosessia.

Syyttäjälle ilmoittamatta jätettyjen rikosten määrä on pienentynyt vuoden 1999 seksuaalirikoksia koskeneen lainuudistuksen³ jälkeen selkeästi. Esimerkiksi vuonna 2007 poliisi ilmoitti 96 prosenttia selvittämistään rikoksista syyttäjälle. Vaikka tapaukset etenevät nykyisin entistä useammin syyttäjälle,

3 Seksuaalirikoksia koskevia rangaistussäännöksiä uudistettiin 1.1.1999 (L 563/1998) voimaan tulleella lailla. Rikoslain 20 lukuun sisältyvät rangaistussäännökset toisen pakottamisesta sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavaan tekoon, seksuaalisesta hyväksikäytöstä, lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, seksuaalipalvelujen ostamisesta nuorelta ja parituksesta. Raikaussäännökset on porrastettu kolmeen tekemuotoon: raiskaukseen, törkeään raiskaukseen ja sukupuoliyhteyteen pakottamiseen. (Honkatukia & Kainulainen 2009.)

on syyttäjien tekemien syyttämättä jättämisten määrä noussut. Suurimmassa osassa tapauksia syytteen nostamisesta on luovuttu puuttuvan näytön vuoksi. Tekijän tuomitsemiseen johtaa edelleenkin vain pieni osa poliisin tietoon saamista raiskauksista. Tässä suhteessa on tapahtunut parantumista seksuaalirikosuudistuksen jälkeen. Vuosina 2002–2006 nostettiin keskimäärin 105 raiskaussyytettä vuodessa ja tuomittuja oli vastaavasti 83. Ennen uudistusta (1994–1998) syytettyjä oli keskimäärin 55 vuodessa ja tuomittuja 51. Samaan aikaan poliisille ilmoitettujen raiskausten määrä on noussut, joten syytettyjen ja tuomittujen suhteellinen osuus poliisille ilmoitetuista raiskauksista on noussut. Kainulainen (2004) toteaaakin, että seksuaalirikosuudistus on onnistunut jonkin verran tehostamaan viranomaisten toimintaa.

Tähän ohjelmaan on sisällytetty useita toimenpiteitä, joiden avulla voidaan parantaa seksuaalirikosten uhrien asemaa parantamalla viranomaisten tietoutta seksuaalirikoksista kouluttamalla viranomaisia sensitiivisempään uhrin kohtaamiseen ja tehostamalla rikosten tutkintaa. Ohjelmassa on toimenpiteitä matalan kynnyksen palveluiden parantamiseksi sekä toimia, joilla voidaan parantaa seksuaalisen väkivallan tunnistamista sekä siihen puuttumista.

2.4 HAAVOITTUVASSA ASEMASSA OLEVAT NAISET

Naisiin kohdistuvan väkivallan uhrit eivät ole yhtenäinen ryhmä, vaan toisilla väestöryhmillä voi olla suurempi todennäköisyys joutua väkivallan uhriksi (esim. ikä, sosiaalinen asema) ja toisaalta uhriksi joutumisella on erilaisia seurauksia ja vaikutuksia eri ihmisryhmille. Toiset ovat siten haavoittuvammassa asemassa sekä uhriksi joutumisen todennäköisyyden että koettujen seurauksien suhteen (Spalek 2006).

Erilaisissa asiakirjoissa (esim. Pekingin julistus ja toimintaohjelma 1996) on viitattu haavoittuvassa asemassa olevilla naisryhmillä etnisiin ja kulttuurisiin vähemmistöihin, vammaisiin, ikääntyneisiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin. Haavoittuvuus määrittyy myös sen mukaan, millaisessa yhteiskunnallisessa asemassa väkivallan uhri on ja miten hänen asemansa toisaalta lisää väkivallan uhriksi joutumisen todennäköisyyttä (esim. päihteiden käyttäjät, ihmiskaupan ja parituksen uhrit) ja toisaalta vaikuttaa hänen mahdollisuuksiinsa saada apua. Heikoimmassa asemassa olevilta voivat puuttua perustaidot hakea apua tai oikeuksia (esim. lukutaito) tai heitä ei oteta vakavasti palveluissa. Kansainvälisissä asiakirjoissa (esim. EG-TFV 2008) korostetaan, että uhrien erilaisuus pitää ottaa huomioon suunniteltaessa uhreille tarkoitettuja palveluja. On tärkeää, että nämä palvelut kykenevät puuttumaan väkivallan eri muotoihin ja tukemaan kaikkia naisia sekä heidän lapsiaan mukaan lukien vammaiset naiset, maahanmuuttajayhteisöihin ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvat naiset sekä muut vaikeammin autettavissa olevat naisryhmät. Erilaiset haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät voivat olla myös keskenään limittäisiä ja päällekkäisiä. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia naisia on niin ikääntyvien, vammaisten, maahanmuuttajien kuin uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvien joukossa. Moninkertainen vähemmistöasema voi lisätä

alttiutta väkivallalle ja asettaa siten erityisiä haasteita väkivaltaan puuttumiselle ja sen ennaltaehkäisylle. Haavoittuvassa asemassa olevien naisryhmien väkivallan kokemuksista on vain vähän tutkimustietoa saatavissa.

Tähän ohjelmaan on otettu haavoittuvassa asemassa olevista ryhmistä mukaan etniset ja kulttuuriset vähemmistöt, vammaiset ja seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöt. Ihmiskaupan ja parituksen uhrin ovat mukana siinä suhteessa, että heidän asemaansa väkivallan uhreina pyritään parantamaan. Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa valmistellaan omaa ikääntyvien turvallisuusohjelmaa, joten ikääntyvät ryhmänä rajataan tästä ohjelmasta. Naisvangit ja päihdeidenkäyttäjät ovat alttiita väkivallalle. Esimerkiksi naisvangeista lähes kolme neljäsosaa on kokenut läheissuhteissaan väkivaltaa. Perheessä tapahtunut väkivalta on osa monen lapsuutta. Monet naisvankien sosiaaliset ongelmat voivat olla seurausta lapsena tai parisuhteissa koetusta väkivallasta. Naisvankien perhesuhteet ovat usein epävakaita, ja moni päihdeikä käyttävä nainen ajautuu parisuhteeseen, missä puolisolla on myös päihdeongelma, hänellä on rikollinen tausta, ja hän on väkivaltainen. Naisvankien tilanteeseen on viime vuosina kiinnitetty huomiota ja heidän asemaansa on pyritty parantamaan (Naisvangit näkyviksi 2008). Tähän ohjelmaan kuuluu toimenpiteitä, joilla pyritään parantamaan väkivallan tunnistamista ja siihen puuttumista päihdeongelman yhteydessä. Näin voidaan auttaa naispuolisia päihdeidenkäyttäjiä.

Monet haavoittuvassa asemassa kuuluviin naisiin kohdistuvan väkivallan piirteet ja niihin puuttumisen edellytykset ovat erityisiä. Näiden naisten kokeman väkivallan vähentäminen vaatii erityisosaamista. Keskeistä on, että toimenpiteet väkivallan ehkäisemiseksi, uhrin auttamiseksi ja rikoksentehtäjän vastuuseen saattamiseksi toteutetaan siten, että naisten keskinäinen moninaisuus ja haavoittuvat ryhmät otetaan huomioon läpäisyperiaatteella. Ohjelmassa on useita toimia, joiden avulla pyritään kehittämään haavoittuvassa asemassa olevien naisten kanssa työskentelevien viranomaisten ja auttajien osaamista tunnistaa ja puuttua näiden ryhmien kokemaan väkivaltaan. Ennalta ehkäisyn osalta on kohdistettuja toimia maahanmuuttajanaisten kokeman väkivallan eri muotojen ehkäisemiseen.

Etnisiin ja kulttuurisiin vähemmistöihin kuuluvien naisten väkivaltakokemukset

Maahanmuuttajanaisten kokemasta väkivallasta on olemassa jonkin verran tietoa, vaikka tiedon luotettavuudesta ei voidakaan olla täysin varmoja asian arkaluonteisuuden vuoksi. Sen sijaan muihin kulttuurisiin vähemmistöihin (romanit, saamelaiset) kuuluvien naisten väkivallan kokemuksista ei juuri ole tietoa.

Maahanmuuttajanaiset voidaan karkeasti tarkastellen jaotella neljään ryhmään (Paul 1998). Ensimmäisen ryhmän muodostavat maahanmuuttaja- tai siirtolaispuolisonsa kanssa yhdessä Suomeen tulleet naiset. Toisen ryhmän muodostavat naiset, jotka tulevat Suomeen avioituttuaan suomalaisen kanssa. Seka-avioliitot ovat yleistyneet sekä Suomessa että muissa Pohjoismaissa (Haarakangas ym. 2000). Kolmanteen ryhmään kuuluvat turvapaikanhakija- ja

pakolaisnaiset, jotka ovat naimisissa turvapaikanhakija- tai pakolaismiehen kanssa. Neljännen ryhmän muodostavat nuoret maahanmuuttajanaiset, jotka asuvat pysyvästi maassa. Usein he ovat jo toisen polven maahanmuuttajia. Suomessa myös paluumuuttajat on luokiteltu maahanmuuttajiksi.

Maahanmuuttajanaisten kokema väkivalta on monimuotoista. Parisuhteissa tapahtuvan väkivallan lisäksi naisiin ja lapsiin kohdistuu kunniaan liittyvää väkivaltaa, pakkoavioliittoja, moniavioisuutta ja tyttöjen sukupuolielinten silpomista.

Maahanmuuttajanaisten kuolleisuus henkirikosten uhrina on kaksinkertainen kantaväestön naisiin verrattuna. Maahanmuuttajamiesten kuolleisuus on sama kuin kantaväestön miehillä. Suurimmista maamme etnisistä ryhmistä korkein henkirikoskuolleisuus on viime vuosina ollut Irakista kotoisin olevilla naisilla ja toiseksi korkein venäläissyntyisillä naisilla. Kahdessa tapauksessa kolmesta maahanmuuttajanaisten surmaaja on myös itse ollut maahanmuuttajataustainen (useimmiten samasta ryhmästä kuin uhrikin), kun taas loput kuuluivat kantaväestöön. Rikoksista huomattava osa on liittynyt perhe- ja parisuhdeväkivaltaan. (Lehti 2009.) On kuitenkin huomattava, että vaikka maahanmuuttajanaisten kuolleisuus henkirikoksiin on korkea, ryhmään kohdistuvien henkirikosten määrä ja osuus kaikista naisiin kohdistuvista henkirikoksista ovat edelleenkin suhteellisen pieni ryhmän pienestä koosta johtuen. Vuosina 2003-2008 maassamme surmattiin kymmenen etnisen taustan omannutta naista, rikokset muodostivat neljä prosenttia naisiin kohdistuneista henkirikoksista (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, henkirikollisuuden seurantajärjestelmä.)

Ilmoitukset maahanmuuttajanaisiin kohdistuvista väkivaltarikoksista ovat olleet kasvussa seksuaalirikosten, muun fyysisen väkivallan ja väkivallalla uhkaamisen osalta (Korhonen & Ellonen 2005). Väkivaltarikosten ilmoitusten määrän lisääntyminen johtuu todennäköisesti osaksi siitä, että eri etnisten ryhmien naiset tietävät paremmin olemassa olevista palveluista ja hakevat niistä aikaisempaa enemmän apua väkivaltaan. Piilorikollisuuden osuus on kuitenkin suuri, sillä maahanmuuttajanaيسilla on erityisen korkea kynnys ilmoittaa poliisille kokemastaan pari- tai läheissuhteessa tapahtuneesta väkivallasta. Tähän vaikuttavat muun muassa miehen ja naisen asemaa perheessä määrittelevät kulttuuriset käsitykset, heikko kielitaito, puutteelliset tiedot omista oikeuksistaan, auttamistahoista ja rikosprosessista sekä pelko siitä, että asian ilmituleminen johtaisi maasta karkottamiseen. Maahanmuuttajanaiset ovatkin väkivallan uhreina erityisen haavoittuvassa asemassa. Pakolaisstatuksella maahan tulleilla tytöillä ja naisilla voi olla taustalla muita hyvin raskaita kokemuksia, kuten esimerkiksi seksuaalista väkivaltaa. (Sirén & Honkatukia 2005; Honkatukia 2009.)

Suomessa tehdyn kyselytutkimuksen (Pohjanpää ym. 2003) mukaan maahanmuuttajien arvioidaan joutuvan väkivallan uhriksi jopa kaksi kertaa useammin kuin valtaväestön edustajien. Somalialaisista 44 %, virolaisista 18 %, vietnamilaisista 14 % ja venäläisistä 13 % ilmoitti kokeneensa väkivaltaa viimeisen vuoden aikana vuosina 2001–2002 (vrt. kansallisten uhritutkimus-

ten mukaan suomalaisista 15–74-vuotiaista noin joka kymmenes oli viimeksi kuluneen vuoden aikana joutunut väkivallan tai uhkailun kohteeksi). Kaikki selvityksessä mukana olleet ulkomaalaisryhmät ilmoittivat siis kokeneensa enemmän väkivaltaa kuin suomalaiset. Ulkomaalaisiin kohdistuvan väkivallan taustalla on usein rasistisia piirteitä varsinkin silloin, kun ulkomaalainen poikkeaa etnisesti paljon suomalaisista ja suomalaisesta kulttuurista. Huomattava osa ulkomaalaistaustaisiin kohdistuvasta väkivallasta, varsinkin naisiin ja lapsiin kohdistuvasta väkivallasta, on kuitenkin yhteisöjen sisäistä väkivaltaa, eikä siihen liity rasistista motiivia.

Maahanmuuttajanaiset voivatkin kokea erityisiä parisuhdeväkivallan muotoja, koska he saattavat olla kantaväestön naisia riippuvaisempia taloudellisesti puolisostaan. Väkivaltaisen miehen kontrolloiva käytös voi ilmetä esimerkiksi siten, että naista ei päästetä kodin ulkopuolelle, kuten kielikursseille. Maahanmuuttajanainen voikin elää eristäytyneempää elämää kuin kantaväestön naiset. Maahanmuuttajanainen voi joutua parisuhdeväkivallan kohteeksi myös avioiduttuaan suomalaisen miehen kanssa. Väkivaltaa kokeneista maahanmuuttajanaisista 78 prosenttia on muuttanut Suomeen avioliiton takia, joten heillä ei useinkaan ole tietoa maan palveluista ja käytännöistä. (Sirén & Honkatukia 2005; Honkatukia 2009.)

Maahanmuuttajanaiset eivät useinkaan ole tietoisia oikeuksistaan tai avun saamisen mahdollisuuksista. Häpeä väkivallan kokemuksesta, epäluottamus viranomaisten ja perheen suhteenperheeseen, kulttuuriin ja uskontoon liittyvät syyt nostavat kynnystä hakea apua julkisen sektorin palveluista. Sama voi koskea myös perinteisiin etnisiin vähemmistöihin kuuluvia naisia. Lisäksi maahanmuuttajien vaikeutena on usein puutteellinen kielitaito ja heikko tietämys palvelujärjestelmän toiminnasta. Naiset eivät apua hakiessaan saa asianmukaista palvelua heikon kielitaitonsa vuoksi tai he saattavat kohdata normaaleissa palveluissa tilanteen vähättelyä, ennakkoluuloja ja väärinkäsityksiä. Maahanmuuttajien kannalta olisi tärkeää saada palvelua omalla kielellä. Erityisesti hätätilanteissa omakielisten palveluiden turvaaminen on tärkeää. Kieliongelmat ja tulkkauksen puute heijastuvat oleskelulupa-, huoltajuus- ja rikosasioihin sekä lasten tapaamisia koskeviin sopimuksiin vaarantaen uhrin oikeusturvan. Huoltajuuskiistoissa maahanmuuttajavanhempi on sukupuolesta riippumatta usein heikommassa asemassa suhteessa kantasuomalaiseen puolisoon.

Peruspalvelujen valmiudet kohdata väkivaltaa kokeneita naisia ovat laadultaan vaihtelevat, ja järjestöjen tuottamat palvelut (kuten neuvonta, ohjaus, puhelinpalvelu, turvakoti) ovat hajanaisia, eikä maahanmuuttajille tarkoitettuja matalankynnyksen palveluja ole kaikkialla. Kun piilossa pidetty väkivalta tulee lopulta viranomaisten tietoon, turvakoti on usein se ainoa palvelu, johon väkivaltaa kokeneet maahanmuuttajanaiset voivat turvautua. (Riski 2009). Maahanmuuttajanaiset ovat turvakodeissa väestömääräänsä nähden yliedustettuina. Ensi- ja turvakotien liiton turvakotien asiakkaista maahanmuuttajien osuus on viidennes, ja lukumäärä on pysynyt samana viime vuosina. Turvakotien asiakkaissa on yli 30 eri kieltä äidinkielenään puhuvaa.

(Karinsalo 2010.) Pääkaupunkiseudulla toimivassa maahanmuuttajanaisille perustetussa turvakodissa oli vuonna 2008 asiakkaita 33:sta eri kansalaisuudesta (Nurmi 2009).

Vammaiset

Vammaisten naisten kokemasta väkivallasta on vähän tutkittua tietoa. Varmaa tutkimustietoa siitä, kuinka yleistä vammaisten naisten kokemaa väkivaltaa on suhteessa muuhun väestöön tai edes vammaisten kesken ei voida sanoa, mutta oletettavaa, että heidän riskinsä joutua väkivallan tai hyväksikäytön uhriksi on kohonnut (Brown 2003). Esimerkiksi kanadalaisen tutkimuksen mukaan vammaisella työllä on kaksinkertainen riski joutua seksuaalisen tai fyysisen väkivallan uhriksi kuin työllä, joka ei ole vammaisen, ja vaarallisin paikka hänelle on oma koti. Vammaiset naiset usein muita naisia riippuvaisempia muista ja heidän on vaikea puolustaa itseään väkivaltaa ja hyväksikäyttöä vastaan, erityisesti, jos väkivallan tekijä on uhrin omaishoitaja. Tekijä voi olla myös uhrin tukihenkilö, opettaja, ohjaaja, vammaiskuljetuksesta vastaava henkilö tai muu omainen. Vammaisten naisten haavoittavuutta lisäävät riippuvuus muista ihmisistä pitkäaikaisessa hoidossa, tekijän matalampi riski joutua kiinni teoistaan (esim. kun kyseessä on omaishoitajan tekemä väkivalta), uhrin uskottavuuden puute, seksuaalisen valistuksen puute, sosiaalinen eristäytyminen ja eristäytymisen myötä tuleva mahdollisuus joutua manipuloinnin kohteeksi, fyysinen avuttomuus ja haavoittuvuus julkisessa tilassa sekä vammaisuuteen kohdistuvat asenteet vammaisten kyvyttömyydestä suojella itseään ja vammaisten ihmisoikeuksien kieltäminen. (Beleza 2003).

Vammaisten ihmisten oikeussuoja toteutuu usein puutteellisesti. Kriisitilanteissa vammaisten ihmisten turvallisuustaso saattaa jäädä muita matalammaksi ja usein sattumanvaraiseksi. Hätä- ja onnettomuustapauksissa vammaisten ihmisten mahdollisuudet hälytysten tekoon ovat usein muita kansalaisia heikommalla tai niitä ei ole ollenkaan. Rikosilmoitusten tekeminen samoin kuin todistajalausuntojen anto ja tutkintaprosessien käynnistäminen väkivalta- ja hyväksikäyttötilanteissa on usein hankalaa, jopa mahdotonta.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat naiset ovat kaksi väkivallalle ja sen uhalle erityisen altista ryhmää. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvat esimerkiksi homo- ja biseksuaaliset miehet ja naiset. Sukupuolivähemmistöillä tarkoitetaan ihmisiä, joiden biologisen, sosiaalisen ja psyykkisen sukupuolen ulottuvuudet ovat ristiriidassa keskenään, esimerkiksi: transsukupuoliset (eli ihmiset, jotka eivät koe kuuluvansa siihen sukupuoleen, johon heidät on syntymän yhteydessä määritelty ja lapsena kasvatettu ja jotka tarvitsevat sukupuolen korjaushoitoja), transvestiitit (henkilöt, joilla on voimakas tarve eläytyä vastakkaiseen sukupuoleen ja ilmaista sitä esimerkiksi pukeutumisen avulla), transgender-ihmiset (ihmiset, jotka elävät pysyvästi mieheyden ja naiseuden välillä eivätkä välttämättä tarvitse tai halua ruumiillisia sukupuolimuutoksia muuttavaa sukupuolenkorjaushoitoa) ja intersukupuoliset

(yleisnimi tiloille, joissa yksilön fyysiset, sukupuolta määrittävät tekijät eivät ole yksiselitteisesti miehen tai naisen). Seksuaalivähemmistöihin kuuluvia henkilöitä arvioidaan olevan Suomessa 5-15 prosenttia väestöstä ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ihmisiä on arvioitu Suomessa olevan yli 100 000 (Lehtonen 2006).

Suomessa ei ole kunnolla tutkittu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvaa väkivaltaa. 1980-luvun alussa tehdyn homo- ja biseksuaalien elinolotutkimuksen mukaan joka kuudes homo- tai bimies on kohdannut homofobista väkivaltaa. Yli 35-vuotiaista miehistä väkivaltaa oli kokenut joka neljäs. Lesbo- ja binaiset olivat kokeneet seksuaalisen suuntautumisen perusteella tapahtuvaa väkivaltaa selvästi harvemmin. (Grönfors ym. 1984.) Samantyyppisiä sukupuolten välisiä eroja on saatu myös ulkomaisista tutkimuksista. Lisäksi kansainvälisten tutkimusten mukaan näyttää siltä, että miehet kokevat enemmän ja useammin väkivaltaa erityisesti julkisilla paikoilla ja heitä myös uhkaillaan naisia enemmän, mutta naisia häiritään suullisesti useammin. Miehiä häiritään erityisesti homojen tapaamispaikoissa ja niiden liepeillä. Lesboja sen sijaan häiritään ja he joutuvat väkivallan kohteeksi miehiä useammin kotonaan. Seksuaalinen väkivalta on tavallista lesbo-, bi- ja transnaisten kohdalla. Seksuaalista väkivaltaa voi tapahtua parisuhteessa, lähisuhteessa tai tuttavien tai tuntemattoman taholta. Tyypillisiä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien naisiin kohdistuvan seksuaalisen väkivallan muotoja ovat raiskaus, seksuaalinen häirintä ja ahdistelu, nimittely ja lähentely. Usein motiivina on väkivallan kohteen ”parantaminen” tai rankaiseminen vääranlaisesta sukupuolen ilmaisusta tai seksuaalisuudesta. (ks. esim. Lehtonen 1999.) Osa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista henkilöistä työskentelee seksityössä ja altistuu siinä asemassa väkivallalle erityisesti asiakkaiden tai parittajien taholta. Tällaisessa tilanteessa henkilö on erityisen haavoittuvassa asemassa, koska hänen oikeusturvansa tai luottamuksensa viranomaisten apuun voi olla heikko, ja hän saattaa olla käytännössä alisteisessa asemassa suhteessa esimerkiksi parittajaan.

Yhtenäistä sekä mies- että naispuolisten sukupuolivähemmistöihin kuuluvien kokemassa väkivallassa on se, että tekijät ovat molemmissa tapauksissa lähes aina miehiä (ks. Lehtonen 1999; Tiby & Lander 1996.) Ruotsissa tehdyn tutkimuksen (Andersson 1995) mukaan lesboihin ja homoihin suunnattu väkivalta liittyy nimenomaan patriarkaalisen heteroseksuaalisen sukupuolijärjestyksen ylläpitoon ja naisvihamielisyyteen: myös homoja hakataan oletetun epämiehisyyden tai naismaisuuuden perusteella.

Tutkimukset (esim. Vikman 2001; ks. myös Lehtonen 2009) ovat osoittaneet, että nais- ja miesparien suhteissa tapahtuva väkivalta on yhtä yleistä kuin eri sukupuolta olevien parien kohdalla. Samaa sukupuolta olevien kumppanien väliseen väkivaltaan kuuluu kuitenkin omia erityispiirteitä. Paine pitää yllä hyvän parisuhteen imagoa voi estää ongelmista kertomista. Kumppanin väkivallasta on usein erityisen vaikea kertoa, sillä parien ystäväpiiri on monesti yhteinen. Väkivaltainen kumppani voi myös käyttää kumppanin seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin paljastamista kiristyskeinona. Sa-

maa sukupuolta olevien välisessä parisuhdeväkivallassa ongelmana ovat muun muassa tukijärjestelmien puutteet seksuaalivähemmistöjen näkökulmasta: kynnys hakeutua palveluihin voi olla korkea, eikä palveluja ole suunniteltu samaa sukupuolta olevien parien näkökulmasta.

Erokriiseihin liittyy väkivaltaa myös samaa sukupuolta olevien parien ja transihmisten suhteissa. Näissä tilanteissa on jonkin verran erityispiirteitä verrattuna eri sukupuolta olevien parien tilanteisiin. Lasten menettämistä on näissä tapauksissa usein erityinen huoli, sillä lailliset sidokset lapsiin vaihtelevat suuresti. Kumppanin seksuaalisen suuntautumisen, sukupuoli-identiteetin tai esimerkiksi transvestisuuden ilmitulo voi laukaista erokriisin tai muun kriisin suhteessa, ja siihen voi liittyä väkivaltaa.

Tyypillistä sekä seksuaali- että sukupuolivähemmistöjen kohtaamassa väkivallassa on, että sitä tunnistetaan huonosti. Huono tunnistaminen liittyy osin siihen, että nämä vähemmistöt ovat olleet yhteiskunnallisena vähemmistönä näkymättömiä. Itsesyrjintä ja syrjinnän pelko ovat estäneet ihmisiä tuomasta esiin kohtaamaansa väkivaltaa tai kertomasta väkivallan motiiveista. (ks. esim. Peutere 2009.)

3 OHJELMAN TOIMENPITEET⁴

3.1 VÄKIVALTAA ENNALTA EHKÄISEVÄN TYÖN VAHVISTAMINEN

Väkivallan ennaltaehkäisyn toimenpiteet voidaan jakaa kohderyhmän mukaan kolmeen osaan. Ensimmäisenä ovat yleiset toimenpiteet, jotka kohdistuvat kokonaisiin ryhmiin tai koko väestöön. Tällaisia ovat esimerkiksi väkivallan ehkäisemiseen tähtäävät, oppilaitosten kaikille oppilaille tai opiskelijoille tarkoitetut oppikurssit tai tietyn ikäisille lapsille koko yhteisössä suunnatut mediakampanjat. Toisena ryhmänä ovat valikoidut toimenpiteet, jotka suunnataan oletetuille riskiryhmille. Tällainen toimenpide on esimerkiksi puolustusvoimissa toteutettava asennekasvatus. Kolmantena ryhmänä ovat toimet, jotka kohdistetaan jo väkivallan uhriksi joutuneille uusiutuvan väkivallan ehkäisemiseksi tai väkivallan tekijöille väkivaltaiseen käyttäytymiseen puuttumiseksi. Tästä esimerkkinä on hoitoonohjaus, jota käsitellään väkivallan kierteen katkaisemisen ja väkivallan katkaisuohjelmien yhteydessä. (Krug ym. 2005.)

Oppilaitoksissa on kiinnitetty aikaisempaa enemmän huomiota väkivaltaan ja väkivaltaiseen käyttäytymiseen esimerkiksi osana oppilashuoltoa ja oppilaiden oikeutta turvalliseen opiskeluympäristöön. Väkivaltaan ja häirintään liittyvän ennaltaehkäisevän työn toteuttamiseksi ovat olemassa rakenteet ja niitä vahvistettiin edelleen vuoden 2003 koululainsäädännössä. Perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmiin on sisällytetty mahdollisuus käsitellä turvallisuuteen ja väkivaltaan liittyviä aiheita eri oppiaineiden yhteydessä sekä aihekokonaisuuksissa. Näistä esimerkkinä ovat toisten huomioonottaminen, suvaitsevuus, fyysisen ja psyykkisen koskemattomuuden kunnioittaminen tai ihmisoikeudet. Ammatillisten perustutkintojen uudistaminen on loppuvaiheessa. Kaikissa ammatillisissa perustutkinnoissa on kiinnitetty huomiota elinikäisen oppimisen avaintaitoihin, joista yksi on terveys, turvallisuus ja toimintakyky. Sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon perusteissa on tarkistettu ammatillisten tutkinnon osien ammattitaitovaatimuksia, joissa turvallisuus korostuu erityisesti. Näihin sisältyvät myös uudistetut tavoitteet lähi- ja parisuhdeväkivallan tunnistamisessa sekä sen puheeksi ottamisessa ja jatkohoidon ohjauksessa. Väkivallan, niin seksuaalisen väkivallan ja häirinnän kuin lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn ja tuen hakemisen teemat ovat osa terveystiedon oppiaineen tavoitteita ja sisältöjä sekä sen tueksi laadittuja aineistoja. Opetussuunnitelman tukiaineistoissa sekä oppilashuoltoa että terveystiedon opetusta koskevissa aineistoissa käsitellään näitä teemoja. Vuonna 2005 uudistettu tasa-arvolaki velvoittaa myös oppi-

⁴ Käytetyt lyhenteet: SM = sisäasiainministeriö, OM = oikeusministeriö, STM = sosiaali- ja terveysministeriö, UM = ulkoasiainministeriö, OKM = opetus- ja kulttuuriministeriö, TEM = työ- ja elinkeinoministeriö, PLM = puolustusministeriö, OPH = Opetushallitus, THL = Terveystieteiden tutkimuskeskus.

laitoksia ehkäisemään ja puuttumaan seksuaaliseen häirintään ja sukupuolen perusteella tapahtuvaan syrjintään. Lisäksi laki velvoittaa oppilaitokset laatimaan tasa-arvosuunnitelman syrjinnän ehkäisemiseksi yhdessä henkilöstön ja opiskelijoiden edustajien kanssa. Opetushallituksen julkaisemassa oppaassa oppilaitoksia kehoitetaan kiinnittämään erityistä huomiota seksuaalisen häirinnän ehkäisemiseen tasa-arvosuunnitelmia laatiessaan (Seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistäminen 2007; Riski 2009).

Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa 2007-2011 on toimenpide peruskoulutuksen osana järjestettävästä turvallisuuskortista. Turvallisuuskorttityöryhmä ehdottaa väliraportissaan muun muassa, että Opetushallituksen tulee määritellä opetuksen tasot ja kirjata turvallisuuskasvatus opetussuunnitelman perusteisiin ja että teemakohtaista materiaalin työstämistä jatketaan alatyöryhmissä. (Perusopetuksen turvallisuuskortti 2010.)

Lasten seksuaalikasvatukseen ja turvataitoihin liittyvää aineistoa on kehitetty sekä Opetushallituksen että Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL, entinen Stakes) toimesta, mutta olemassa olevat materiaalit ovat hajallaan eikä niitä tunneta riittävästi. Erityisesti tarvitaan lisää materiaalia, joka huomioisi eri ikävaiheissa olevat samoin kuin erilaisista kulttuuritaustoista tulevat lapset ja nuoret. Soveltuvaa materiaalia tarvitaan sekä varhaiskasvatukseen että toisen asteen oppilaitosten opetukseen. Yksi suurimmista puutteista on murrosikäisille soveltuvan materiaalin vähyys.

Turvallisuuskasvatuksen sisällön suunnittelussa pitää huolehtia siitä, että opetus sisältää myös jatkossa seuraavia aiheita: sukupuolten välinen tasa-arvo, ruumiillinen koskemattomuus, seksuaalisen itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuus, mediakriittisyys, seksuaalisen väkivallan ja häirinnän sekä lähisuhdeväkivallan tunnistaminen ja avun hakeminen väkivaltatilanteissa sekä kanssaihminen velvollisuus puuttua väkivaltaan ja auttaa uhria. Opetuksessa tulee kiinnittää huomiota myös siihen, miten tärkeää on samalla auttaa lapsia ja nuoria tunnistamaan omia tunteitaan ja käsittelemään niitä. Toiminnan tueksi kehitetään ajanmukaista materiaalia ja päivitetään jo olemassa olevaa materiaalia, kuten Turvataitoja lapsille –opas, Friidu- ja Fredi –oppaat sekä käännetään muissa maissa tuotettua materiaalia ja sovitetaan se suomalaiseen yhteiskuntaan (Ingen ser oss ja Bye Bye Pornostar, OkejSex.nu, Värdegrunden.se Ruotsi).

Materiaalin suunnittelussa ja kokoamisessa pitää huomioida haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien asemaa, kuten etnisiin vähemmistöihin sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat sekä vammaiset. Vammaisten osalta tämä tarkoittaa sitä, että valistuksessa ja koulutuksessa tulee huomioida viestinnän saavutettavuus ja esteettömyys; tietoa ja palautetta tulee voida antaa selko- ja viittomakielellä sekä useiden kanavien kautta saavutettavasti (VANE:n lausunto 21.1.2010).

Koko väestölle suunnattua asennekasvatusta tarvitaan. Suomessa valistuskampanjoiden mahdollisuutta ei ole hyödynnetty riittävästi osana naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisytyötä. Euroopassa monilla järjestöillä ja väkival-

tatyötä tekeillä tahoilla on vuosien kokemus ammattimaisista kampanjoista⁵. Euroopan neuvoston Task force-työryhmän (EG-TFV 2008) suositusten mukaan jäsenvaltioiden tulisi järjestää miehiin kohdistettavia valistuskampanjoita, joissa painotetaan, että miehet ovat vastuussa väkivaltaisista teoistaan ja että väkivaltaiset teot ovat lainvastaisia ja johtavat rangaistuksiin. Kampanjoissa miehiä kannustetaan tarkastelemaan ja kyseenalaistamaan niitä kulttuurisia asenteita, joilla pyritään oikeuttamaan naisiin kohdistuva väkivalta. Hyviä tuloksia on saatu erityisesti nuorille osoitetuista ohjelmista. On tärkeää vaikuttaa nuoriin ikävaiheessa, jossa sukupuoli-identiteetti muotoutuu ja jossa sitä voidaan vielä muokata. Esimerkiksi Alankomaissa toteutettiin ohjelma ”Stay in Love”, jonka tarkoituksena on lisätä 16–20-vuotiaiden nuorten tietoisuutta väkivallattomasta parisuhdekäyttäytymisestä. Näitä ohjelmia toteutetaan eri yhteisöissä, muun muassa kouluissa, urheiluseuroissa ja nuorisjärjestöissä. Aloitteen piirissä on luotu kasvatusta ja koulutusaineistoa, kuten nuorison ihmissuhdetestejä, opettajien käsikirjoja sekä teatteritöryhmiä (<http://www.stayinlove.nl>).

Suomessa Lyömätön Linja Espoossa on toteuttanut aikaisempina vuosina varusmiehille suunnattua lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn koulutusta muun muassa Vekarajärven ja Upinniemen varuskunnissa. Koulutusta on toteutettu yhteistyössä Etelä-Suomen lääninhallituksen ja Puolustusvoimien kanssa. Vuonna 2009 Lyömätön Linja Espoossa aloitti aihealueen yhteistyön Lapinjärvellä sijaitsevan Siviilipalveluskeskuksen kanssa. Yhteistyöhankkeen yhtenä tavoitteena on kehittää koulutusmalli, joka soveltuu myös liitettäväksi varusmiesten peruskoulutusjaksolle. Lähisuhde- ja perheväkivallan teema kytkeytyy siviilipalvelusvelvollisten jo voimassa oleviin koulutussisältöihin nimiltään ”arjen turvallisuus” ja ”miehisyyden myytit”.

Maahanmuuttajaväestön osalta tehokkainta ennaltaehkäisyä on kokonaisvaltainen kotouttaminen. Kokonaisvaltainen kotouttaminen ei tähtää ainoastaan muuttajien työllistymiseen vaan laajemmin elämänhallinnan tunteen palauttamiseen. Tätä voidaan edistää antamalla tietoa, ohjausta ja tukea kotoutumisen alkuvaiheessa jokaisen muuttajan lähtökohdat huomioiden. Maahanmuuttajanaisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyssä tulee huomioida naisen ja miehen kulttuuriset lähtökohdat sekä maahanmuuttoon ja kotoutumiseen liittyvät haasteet. Osa Suomeen muuttaneista on kotoisin maista, joissa sosiaalinen rakenne on hierarkkinen ja patriarkaalinen eikä naisten oikeus tasa-arvoon ole heille itsestään selvä periaatteena eikä käytäntönä. Esimerkiksi kunniakonfliktikulttuureista tulevia maahanmuuttajataustaisia tyttöjä rajoitetaan monilla tavoin. Tämä estää heitä integroitumasta suomalaiseen yhteiskuntaan ja saamasta tietoa seksuaalisesta sekä fyysisestä väkivallasta. Tyttöjä voidaan esimerkiksi kieltää osallistumasta koulun ehkäisyvalistukseen, eivätkä he voi käydä harrastuksissa, tavata poikia, käyttää internetiä tai tehdä vapaa-ajallaan muita haluamia asioita.

5 White Ribbon Campaign, Scottish Zero Tolerance Campaign ja Amnesty Internationalin kansainvälinen kampanja (naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi) ovat esimerkkejä onnistuneesta kampanjoinnista naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi.

Ihmisoikeusliito (2010) selvitti pakkoavioliittoja kartoittamalla maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten lähettämistä kasvatettavaksi tai asumaan vanhempiensa kotimaahan tai kolmanteen maahan. Selvitys ei anna selkeitä vastauksia ilmiön laajuudesta ja kehityssuunnasta, mutta osoittaa selvästi ilmiön sukupuolittuneen luonteen. Nuorten teini-ikäisten tyttöjen lähettämisen motiivina ovat paineet nuorten tyttöjen seksuaalisen maineen säilyttämisestä. Avioitumalla vanhempien kotimaassa asuvan puolison kanssa tytöt saavuttaisivat yhteisön silmissä kunniakkaan aviovaimon statuksen. Tämä näyttäytyy järjestettyinä avioliittoina, joihin voi kuulua myös opiskelu vanhempien kotimaassa. Joissain tapauksissa on perusteltua epäillä avioliiton olevan pakotettu, vaikka tytön näennäinen suostumus siihen olisikin olemassa. Kunniaväkivalta ja pakkoavioliitto - ilmiöiden vähentämiseksi on lisättävä maahanmuuttajille tarjottavaa omakielistä tietoa ja opastusta omista oikeuksista, yksilön vapaudesta ja suomalaisen yhteiskunnan pelisäännöistä kohderyhmien parissa. Kunniaväkivalta ja pakkoavioliitto -ilmiöiden kitkemiseksi tarvitaan matalan kynnyksen periaatteella järjestettyä toimintaa, vertaistukea ja -ryhmiä, minne viranomaiset voivat avuntarvitsijoita tai tietoa hakevia ohjata.

Suomen avioliittolainsäädännön mukaan avioliitto perustuu vapaaehtoisuuteen ja vihkimismenettely on säädetty turvaamaan avioliittoon sitoutumisen vapaaehtoisuutta. Suomi on myös osapuolena YK:ssa tehdyssä sopimuksessa, joka koskee muun muassa suostumusta avioliittoon ja avioitumisen vähimmäisikää (SopS 50/1964). Tämän perusteella ulkomailla solmittu avioliitto, johon osapuoli on pakotettu, on yleensä jätettävä Suomessa tunnustamatta niin sanottu *ordre public*-periaatteen nojalla. Suomessa on uusi vihkimisoikeuslaki (581/2008), jonka mukaan vihkimisoikeuden myöntämisen ja säilyttämisen edellytyksenä on muun muassa että vihkijä tuntee Suomen lain, toimii sen mukaisesti ja on saanut koulutusta tehtävänsä. Se mahdollistaa vihkimisoikeuden peruuttamisen, jos lakia rikotaan.

Maahanmuuttajaväestölle tarkoitettu perustietomateriaali kootaan Euroopan sosiaalirahaston (ESR) osarahoittaman ALPO-hankkeen yhteydessä sisäasianministeriön maahanmuutto-osastolla. Tarkoitus on, että kaikki oleskeluluvan saaneet saavat omakielisen tietopaketin (painettuna ja internetissä sekä tekstinä että luettuna audioversiona). Paketissa on muuan muassa tietoa sukupuolten välisestä tasa-arvosta, siitä että lähisuhdeväkivalta ja raiskaus myös avioliitossa ovat rikos, Suomen avioliittolainsäädännöstä ja vihkimisoikeudesta sekä siitä minne ja miten rikoksen voi ilmoittaa ja mistä saadaan apua. Sähköinen materiaali ja sen käännökset suurimpien maahanmuuttajaryhmien kielille kustannetaan ESR-ALPO-hankkeen budjetista. Projektin materiaalin on määrä valmistua vuoden 2011 loppuun mennessä. Materiaalin valmistelussa naiseen kohdistuvan väkivallan aihealueet (mukaan lukien kunniaan liittyvä väkivalta) voidaan ottaa huomioon sisältöä määritellessä. Perustietopakettiin voidaan sisällyttää viittauksia ja linkkejä hyödyllisiin materiaaleihin ja auttaviin tahoihin.

Vertaisryhmätoiminta on tehokas muoto välittää kotoutuville perheellisille muuttajille hyvinvointia, elämänhallintaa ja väkivallan ehkäisyä edistävää tietoa

sekä varmistaa tiedon sisäistäminen ryhmän jäsenten keskinäisen keskustelun avulla. Tällaista vertaisryhmätoimintaa on kehitetty esimerkiksi Väestöliitossa. Maahanmuuttajaperheissä voidaan väkivaltaa ehkäistä tai katkaista väkivallan kierre tukemalla maahan muuttaneiden miesten miehuutta, isyyttä ja perheen muuttuneita rooleja uudessa yhteiskunnassa.

Toimenpiteet:

- 1. Kehitetään materiaalia lapsille ja nuorille suunnatun turvallisuuskasvatuksen tueksi siten, että perusopetuksen yhteydessä annetaan opetusta seksuaalioikeuksista ja turvataidoista.*

Vastuutaho: materiaalin tuottamisesta STM, materiaalin levittämisestä perus- ja toisen asteen opetukseen vastaa OPH

Yhteistyötahot: yhteistyössä SM, STM, seurakunnat ja järjestöt

Aikataulu: 2011-2012

- 2. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon, kuraattori- ja koulupsykologien, opettajien ja varhaiskasvatuksen henkilökunnan (lastentarhanopettajat, lastenhoitajat, lähihoitajat) perus- ja täydennyskoulutukseen tarjotaan turvallisuuskasvatuksen aiheisältöjä. Koulutuksessa huomioidaan myös sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen monimuotoisuus.*

Vastuutaho: STM, THL, OKM, OPH, Kirkkohallitus

Yhteistyötahot: yliopistot, ammattikorkeakoulut

Aikataulu: 2012-2013

- 3. Toteutetaan erityisesti nuorille suunnattu seksuaalisen väkivallan vastainen kampanja hyödyntäen sähköistä mediaa.*

Vastuutaho: STM, SM, LVM

Yhteistyötahot: Rikksentorjuntaneuvosto, järjestöt

Aikataulu: 2011

4. *Vakiinnutetaan siviilipalvelusvelvollisille annettu koulutus naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisestä osaksi peruskoulutusjaksoa ja tarkastellaan mahdollisuutta sisällyttää aihealue osaksi puolustusvoimien peruskoulutusjaksoa. Avainkouluttajat koulutetaan tähän tehtävään.*

Vastuutaho: TEM (rahoitus), Siviilipalveluskeskus, PLM
Aikataulu: 2011-2012

5. *Kotouttamislainsäädännön uudistamisessa huomioidaan kaikkien maahanmuuttajien oikeus perustietoon Suomen lainsäädännöstä, maahanmuuttajien oikeuksista ja velvollisuuksista yhteiskunnassa ja työelämässä, palvelujärjestelmästä sekä muista yhteiskunnan perusasioista.*

Vastuutaho: SM/maahanmuutto-osasto
Aikataulu: 2010-2011

6. *Kehitetään vertaisryhmätoimintaa sekä naisille että miehille kohdentamalla rahoitusta hankkeisiin, joilla tuetaan sekä uusia että perinteisten etnisten vähemmistöjen ja maahanmuuttajien omia järjestöjä antamaan tietoutta naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja palveluista Suomessa.*

Vastuutaho: kaikki etnisiä vähemmistöjä ja maahanmuuttajia edustaville järjestöille avustuksia antavat ministeriöt, seurakunnat
Aikataulu: jatkuva

3.2 VÄKIVALLAN UHRIN AVUN JA TUKIPALVELUIDEN PARANTAMINEN

Palveluiden ja palvelujärjestelmän kehittäminen valtakunnallisesti ovat olleet keskeisinä tavoitteina hallituksen toteuttamissa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja perheväkivaltaa käsitelleissä kehittämishankkeissa. Tavoitteena on ollut, että väkivallan kaikki osapuolet saavat palveluja ja tukea julkisen sektorin järjestämänä. Julkisia palveluja täydentäviä ovat erityispalvelut, joiksi luetaan muun muassa turvakotipalvelut väkivallan uhreille, puhelinneuvonta, kriisipalvelut raiskauksen ja seksuaalisen väkivallan uhreille, terapia ja tukiryhmätoiminta, palvelut väkivallan tekijöille sekä väkivaltaa kokeneiden ja todistaneiden lasten erillispalvelut. (Riski 2009.)

Sosiaali- ja terveysministeriö ja Kuntaliitto julkaisivat kuntien avuksi vuonna 2008 ensimmäiset suositukset (Tunnista, turvaa ja toimi 2008) lähisuhdeväkivallan ehkäisytyön ohjaamiseen ja johtamiseen. Kartoitus (Lähisuhde- ja perheväkivallan kuntaseurantakysely 2009) osoitti, että suositusten toimeenpaneminen ei ole edennyt toivotulla tavalla. Monesta kunnasta puuttuu edelleen yhdyshenkilö ja koordinaatioryhmä, jotka vastaavat lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisemisestä.

Erityisosaaminen on tarkoituksenmukaista koota siten, että väkivallan uhri, tekijä ja lapset voivat päästä suoraan väkivallan ehkäisytyöhön erikoistuneeseen palveluun, joihin muut toimijat voivat heidät ohjata ilman ajanvarausta. Palveluissa arvioidaan kokonaisvaltaisesti uhrin ja tekijän avun ja tuen tarve sekä koordinoidaan tarvittavat palvelut ja varmistetaan palveluketjun toimivuus. Väkivallan ehkäisyn erityispalvelu voidaan tuottaa jonkin olemassa olevan palvelun yhteydessä tai perustaa erityinen palveluyksikkö (esim. turvakodin tai kunnan sosiaalitoimen yhteyteen). (Tunnista, turvaa ja toimi 2008). Tällaisia interventiokeskuksia on esimerkiksi Norjassa, Ruotsissa, Itävallassa ja Tsekeissä.

Väkivallan uhri tarvitsee usein pitkäkestoista tukea sekä yksilö- tai ryhmämuotoista terapiaa väkivallan aiheuttamien traumojen vähentämiseksi. Tuki suositellaan järjestettäväksi sosiaali- ja terveystoimen, seurakuntien tai järjestöjen yhteistyönä ryhmämuotoisena, ammatillisesti ohjattuna keskustelu- ja vertaisryhmätoimintana joko suljettuina tai avoimina ryhminä. (Tunnista, turvaa ja toimi 2008).

Useissa yhteyksissä on todettu, ettei Suomi täytä turvakotipalveluiden tarjonnasta annettuja suosituksia. Euroopan Neuvoston suositusten (Rec(2002)5) mukaan tarjolla tulisi olla yksi turvakodin perhepaikka 10 000 asukasta kohden. Suomessa on 21 turvakotia, joista suurin osa on yhdistyspohjaisia. Turvakotiverkoston valtakunnallistaminen on sisäisen turvallisuuden ohjelman tavoite. Aiheesta on valmistunut selvitys (Laine 2010), jonka esittämät toimenpiteet odottavat toteuttamista. Selvityksen mukaan turvakodeilla ei ole yhtenäisiä normituksia, joiden perusteella turvakotien toimiluvat tulisi myöntää. Turvakodeilta puuttuvat myös valtakunnalliset laatusuosituksset. Selvityksessä esitetään toimenpide-ehdotukset näiden epäkohtien poistamiseksi. Turvakotipalveluiden järjestäminen tulee määritellä lailla. Valtion tulee myöntää kunnille valtionosuus turvakotipalveluiden järjestämiseen. Suomeen on luotava alueellisesti kattava turvakotien verkosto. Uhreilla tulee olla mahdollisuus käyttää salaista turvakotia. Sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut työryhmän sosiaalihuoltolainsäädännön uudistamista varten 1.5.2009-31.12.2011 (STM037:00/2009). Työryhmän tehtävänä on muun muassa selvittää sosiaalihuoltoa koskevien lakien kokonaisrakenteen, soveltamisalan ja sisällön uudistamistarve. Lakiin tulee kirjata velvoite järjestää väkivallan uhrille tarkoitettuja akuutti erityispalveluja.

Monien väkivallan naisuhrien on vaikea hyödyntää oikeusjärjestelmän tarjoamia mahdollisuuksia. Monet väkivaltaa kokeneet naiset tarvitsevat henkistä ja taloudellista tukea, esimerkiksi syytteen nostamiseen, esiintymiseen

tuomioistuimessa tai avioeroon, lasten huoltajuuteen, omaisuudenjakoon, sosiaaliturvaan, asumiseen tai työllisyyteen liittyviin kysymyksiin. Asioiden hoitaminen vaatii yhteydenottoja useisiin viranomaisiin, eikä viranomaisilla välttämättä ole yhtenäistä käsitystä siitä, miten väkivalta otetaan huomioon. Viranomaisprosessit eivät aina toimi samojen periaatteiden mukaan ja lisäksi viranomaiset saattavat uskoa asioiden kuuluvan toiselle viranomaiselle. Muutamilla paikkakunnilla, esimerkiksi Porvoossa, on lähdetty kehittämään esitteitä ja toimintamalleja viranomaisille siitä, miten toimia erotilanteissa, kun taustalla on väkivallan uhka.

Lapsen huollon ja tapaamiseen järjestämiseen voi liittyä riski väkivallan jatkumisesta joko lapsen kautta harjoitettuna erilaisena uhkailuna, kiristämisenä tai suorana äitiin ja lapseen kohdistuvana väkivaltana. Sen lisäksi, että lapset tarvitsevat suojelua väkivaltakokemuksilta ja niiden seurauksilta, on myös huolehdittava parisuhdeväkivallan aikuisten uhrien turvallisuudesta. Käytännössä on todettu, ettei naisten turvallisuutta ole pystytty aina takamaan yhteiskunnan toimesta, vaan naiset ovat joutuneet ostamaan yksityisiltä vartiointiliikkeiltä turvallisuuspalveluja.

Toimenpiteet:

- 1. Päivitetään kuntien yhdyshenkilöverkostoa ja asetetaan jokaiseen kuntaan tai yhteistoiminta-alueelle poikkihallinnollinen lähisuhde- ja perheväkivallan koordinaatioryhmä.*

Vastuutaho: STM, THL, aluehallintovirastot, kunnat

Aikataulu: 2011-2015

- 2. Perustetaan alueelliset väkivallan ehkäisytyöhön erikoistuneet osaamis- ja palveluyksiköt.*

Vastuutaho: STM, kunnat

Aikataulu: 2013-2015

- 3. Lisätään väkivallan uhreille tarjottavaa pitkäkestoista tukea.*

Vastuutaho: STM, kunnat, yhteistyössä seurakuntien ja järjestöjen kanssa

Aikataulu: 2013-2015

4. *Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamisen yhteydessä kirjaan velvoite järjestää akuuttipalveluja (kuten turvakotipalveluja) sekä tarpeen mukaisia sosiaali- ja terveydenhuollon erityispalveluja ja pitkäaikaista tukea lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille. Lakiin kirjataan velvoite perustaa moniammatillinen lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn koordinaatiotyöryhmä.*

Vastuutaho: STM

Aikataulu: 2010-2012

5. *Laaditaan valvontasuunnitelma turvakotipalveluista ja laatu-kriteerit. Valvonnan avulla luodaan palvelujen laadun takaa-miseksi yhtenäiset valtakunnalliset toimiluvan edellytykset ja laatu-kriteerit, joissa määritellään turvakotien asiakaspaikkojen määrä, henkilöstön määrä ja kelpoisuus sekä toimitilojen vaa-timukset.*

Vastuutaho: Valvira, aluehallintovirastot

Aikataulu: 2011-2012

6. *Luodaan kuntiin toimintamalleja ja yhteisiä käytäntöjä väki-vallan ehkäisemiseen erotilanteessa sekä kehitetään uhrille suunnattua turvallisuusneuvontaa ja -valmennusta erotilanteen jälkeisen väkivallan uhan torjuntaan.*

Vastuutaho: STM, kunnat, yhteistyössä seurakuntien ja järjestöjen kanssa

Aikataulu: 2012-2013

3.3 VÄKIVALLAN UUSIUTUMISEN EHKÄISEMINEN

Väkivallan kierteen katkaisemiseksi on tärkeää, että väkivaltaan puututaan sen tullessa viranomaisten ja auttajien tietoon sekä viranomaiset kiinnittä-vät riittävästi huomiota siihen, miten väkivallan uusiutuminen ehkäistään. Tämän vuoksi viranomaisilla ja ammattiauttajilla tulee olla riittävästi tietoa väkivallasta ja sen seurauksista. Heiltä edellytetään aktiivista otetta väkivallan tunnistamiseksi ja puheeksi ottamiseksi, sillä asian käsittely ja puuttuminen eivät saa jäädä uhrin aloitteen varaan. Puuttumista ei myöskään saa lykätä siihen asti, kun väkivalta pahenee. Väkivalta ei useinkaan ole ainoa ongelma puolisoiden elämässä, vaan siihen voi yhdistyä myös mielenterveys- ja päihde-

ongelmia ja siksi on tärkeää, että palveluissa kehitetään väkivallan puheeksi ottamista ja siihen puuttumista.

Päihde- ja mielenterveyspalveluissa voidaan puuttua väkivaltaan ja ohjata tekijä väkivallan katkaisuun. Tällainen malli on kehitteillä paikallisesti Helsingin kaupungin Läntisellä A-klinikalla, jossa hoidon alkuarvioinnissa kartoitetaan asiakkaan kokemuksia väkivallasta. Jos arvioinnin aikana päädytään näkemykseen, että on syytä työskennellä päihdeongelman lisäksi myös väkivallan kanssa, on mahdollista ohjata asiakas Läntisen A-klinikan perheterapeuttien asiakkaaksi. Läntisellä A-klinikalla toimii kaksi perheterapeuttia, joiden työnkuva on painottunut lähisuhdeväkivaltaan. Lisäksi Eteläisellä A-klinikalla toimii kaksi työntekijää (sairaanhoitaja ja johtava sosiaaliterapeutti), joiden kanssa tehdään yhteistyötä. Edellä mainitut neljä työntekijää tekevät yhteistyötä Miesten keskuksen työntekijän kanssa, ja suunnittelevat koulutusta tehdyn työn ja siitä saatujen kokemusten pohjalta. Koulutus on tarkoitus toteuttaa A-klinikoilla vuoden 2010 aikana. Ajatuksena on motivoida työntekijöitä väkivaltakartoituksen käyttöön. Väkivaltaan erikoistuneiden perheterapeuttien asiakastyö on integroitua, eli työskentelyn aikana voidaan tavata perheenjäseniä yhdessä ja erikseen. Tapaamisten kokoonpanoa määrittelevät turvallisuuteen liittyvät kriteerit. Lähisuhdeväkivallasta kärsivät asiakkaat ohjautuvat A-klinikalle pääasiassa poliisilta ja lastensuojelusta ympäri Helsinkiä.

Riskinarvioinnin menetelmien avulla voidaan ehkäistä väkivallan uusiutumista. Strukturoidun lomakkeen ja ammattihenkilöstön arvioinnin avulla kartoitetaan väkivallan uusiutumisen uhkaa väkivallan tullessa viranomaisten tai auttajatahojen tietoon, sekä esimerkiksi erotilanteessa tai arvioitaessa lähestymiskiellon tarvetta. Sisäisen turvallisuuden ohjelman toimeenpanon väliraportissa (1/2009) esitettiin, että riskin arviointimenetelmiä kehitetään ja edistetään niiden käyttöönottoa erityisesti lähisuhdeväkivallan uusiutumisen ehkäisemiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriö on yhdessä sisäasiainministeriön, rikoksantorjuntaneuvoston sekä Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa käynnistänyt menetelmien koekäytön vuoden 2010 aikana. Mallin valtakunnallistamista varten kokeilun kokemuksia tulee arvioida sekä sen suhteen, miten hyvin malli on kyennyt ehkäisemään väkivallan uusiutumista ja edistänyt uhrin turvallisuutta että moniammattillisen työn onnistumisen kannalta.

Laki lähestymiskiellosta säädettiin vuonna 1998 (HE 41/1998 vp) ja perheen sisäisen lähestymiskielto tuli voimaan vuonna 2005 (HE 144/2003 vp). Perusmuotoinen lähestymiskielto on ollut käytössä jo pitkään, mutta siitä ei ole tehty tutkimusta. Lähestymiskiellon myöntämiseen ja valvontaan liittyy käytännössä useita ongelmia, joita tulee selvittää. Päälystöön kuuluva poliisimies tai syyttäjä voi määrätä heti voimaan tulevan väliaikaisen lähestymiskiellon, mikä vahvistetaan myöhemmin käräjäoikeudessa. Ennen kiellon määräämistä kieltoon määrättäväksi aiotulle ja sillä suojattavalle henkilölle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Asia voidaan kuitenkin ratkaista asiaan osallista kuulematta, jos kieltoon määrättäväksi aiottua ei tavoiteta. Jotta lähestymiskieltopäätös olisi tehokas, siitä on annettava tieto kieltoon määrä-

tylle. Kiellon rikkomisesta ei voida myöskään tuomita henkilöä, joka ei tiedä kiellon olemassaolosta. Siksi päätös kiellosta on annettava tiedoksi kieltoon vaadittavalle, jollei kieltoa ole annettu siten, että hän saa välittömästi päätöksen antamishetkellä siitä tiedon. Jos kieltoon vaadittu pakoilee, päätöstä ei aina voida antaa tiedoksi nopeasti. Poliisin määräämää väliaikaista lähestymiskieltoa tulisi pystyä käyttämään nopeasti eli akuuteissa vaaratilanteissa, kuten kotihälytysten yhteydessä vaaratilanteen tultua todetuksi, jolloin voitaisiin tekijän poistamisen ohella määrätä myös väliaikainen lähestymiskielto ja antaa se samalla hänelle tiedoksi.

Tehokkaammalla lähestymiskieltoa määrättäessä tehtävällä tutkinnalla voitaisiin nykyistä paremmin arvioida, ketkä tarvitsevat lähestymiskieltoa ja antaa heille paremmin neuvontaa. Lainsäädännössä ei ole erikseen määritelty poliisin toimivaltuuksia lähestymiskieltoasiasa tutkittaessa, mutta poliisilain säädökset ja soveltuvien osin esitutkintalain säädökset antavat poliisille kuitenkin asiassa toimivaltaa. Ohjeistuksessa tulisi selvittää poliisin toimivaltaa kyseisessä asiassa, jottei tulkintaongelmia syntyisi. Lähestymiskiellon noudattamisen valvonta on käytännössä kiellolla suojatun varassa. Poliisin valvonta perustuu pääasiassa suojaa saaneen henkilön kiellon rikkomisista tekemiin ilmoituksiin tai muiden rikosten tutkinnan tai hälytystehtävien hoitamisen yhteydessä esille tulleina lähestymiskiellon rikkomisina. Poliisin tulisi ottaa tällaiset ilmoitukset vakavasti. Kiellolla suojattu saattaa pelätä tekijää niin paljon, ettei uskalla ilmoittaa rikkomuksista. Keinoja valvonnan tehostamiseksi tulee miettiä. Valvonnan lisäksi tarvitaan tiiviimpää yhteistyötä ja yhteisiä menettelytapoja eri viranomaisten kesken sekä kiellolla suojattavan että siihen määrätyn auttamiseksi. Lähestymiskiellon osalta on käynnistetty toimenpiteitä. Oikeusministeriössä on valmisteilla muistio lähestymiskiellon elektronisesta valvonnasta. Poliisi antoi kesäkuussa 2010 uuden ohjeen lähestymiskieltoasioissa. Sen tavoitteina ovat poliisitoiminnan yhtenäistäminen ja yhteismitallistaminen sekä tarvittavan alueellisen tai paikallisen viranomaisyhteistyön varmistaminen lähestymiskiellon tavoitteiden toteuttamisessa eri poliisilaitoksissa.

Lainsäädäntö mahdollistaa, että poliisi-, syyttäjä- ja sosiaaliviranomaiset voivat hakea lähestymiskieltoa sitä tarvitsevalle. Käytännössä vain poliisi on tehnyt esityksiä. Muiden viranomaisten tietämystä lähestymiskiellosta tulisi parantaa ohjeistuksen ja koulutuksen avulla.

Toimenpiteet:

1. *Päihde- ja mielenterveyspalveluissa kehitetään väkivaltaiseen käyttäytymiseen puuttumista ja sovelletaan yhdistettyä työtä, jossa päihde- ja mielenterveysongelman yhteydessä puututaan väkivaltaa esimerkiksi Helsingin A-klinikan mallin mukaan.*

Vastuutaho: STM, A-klinikkasäätiö, seurakunnat

Aikataulu:

2. *Kehitetään parisuhdeväkivallan moniammatillisen riskinarvioinnin menetelmän (MARAK) soveltamista uhrin suojelemiseksi vakavan väkivallan uhkatilanteissa. Onnistuneen kokeilun perusteella menetelmä laajennetaan koko maahan.*

Vastuutaho: STM, THL, SM, OM/rikosentorjuntaneuvosto

Aikataulu: 2010-2012

3. *Tehdään kokonaisvaltainen selvitys lähestymiskiellon toimivuudesta. Selvityksessä kiinnitetään erityistä huomioita rikosentorjuntaan ja uhrin turvallisuuteen ja huomioidaan valvotun koeevapauden ja valvontarangaistuksen sähköisestä valvonnasta ja MARAK-riskinarvioinnista saadut kokemukset.*

Vastuutaho: OM, SM

Yhteistyötahot: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Poliisiammattikorkeakoulu

Aikataulu: 2012-2013

4. *Ohjeistetaan viranomaisia (kuten poliisi, syyttäjät, ja sosiaaliviranomaiset) lähestymiskiellon käyttämisestä ja sen mahdollisuuksista uhrin turvallisuuden varmistamiseksi.*

Vastuutaho: SM, OM, Valtakunnansyyttäjävirasto, STM, yhteistyössä järjestöjen kanssa

Aikataulu: 2011-2012

5. *Laaditaan ohjeistus hätäkeskusten henkilökunnalle, miten toimia naisiin kohdistuvissa lähisuhde- ja perhe- sekä seksuaalisen väkivaltatilanteissa ja minkälaisia ohjeita annetaan puhelimitse.*

Vastuutaho: STM

Aikataulu: 2012

3.4 SEKSUAALISTA VÄKIVALTAA KOKENEIDEN ASEMAN JA TUEN PARANTAMINEN

Sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiltä puuttuu osaamista seksuaalisen väkivallan alueelta (Riski 2009; Tunnista, turvaa ja toimi 2008). Myös nuorten kanssa työskentelevät tarvitsevat koulutusta siitä, miten auttaa seksuaalisen väkivallan uhriksi joutuneita nuoria. Koulutuksessa on tärkeää kiinnittää huomiota uhrin sensitiiviseen kohtaamiseen ja koulutusta tulisi kehittää siten, että opetuskokonaisuudessa käydään läpi seksuaalista väkivaltaa ilmiönä, väkivallan yleisyyttä, lainsäädäntöä, rikosprosessia, väkivallan seurauksia uhrille, väkivallan uhrin ja tekijän auttamisen muotoja ja palveluja, ilmiön ennaltaehkäisyä, työntekijän velvollisuuksia sekä seksuaalisen väkivallan käsitteilyn aiheuttamia tunteita työntekijälle (kuten sijaistraumatisoituminen). Koulutus suositellaan järjestettäväksi monimuotokoulutuksena. Pidemmällä, prosessiluontoisella koulutuksella voidaan vaikuttaa paremmin työntekijöiden asenteisiin ja käsitellä vaikeiden aiheiden aiheuttamaa sijaistraumatisoitumista. Koulutus muodostuisi pienryhmätyöskentelystä ja se sisältäisi työnohjauksellisia elementtejä sekä opinnäytetyön (esim. kohtaamis- ja verkostoitumismallista omalle työpaikalle).

Suomessa ei ole tarjolla riittävästi palveluja seksuaalisen väkivallan uhreille, palvelutarjonta on satunnaista ja niiden saatavuudessa on alueellisia eroja. Maan kattavan, seksuaalisen väkivallan uhreille suunnatun palvelujärjestelmän tarve todettiin rikoslain uudistuksen yhteydessä kymmenen vuotta sitten, mutta puutetta ei ole pystytty poistamaan.

Euroopan Neuvoston suosituksen (Rec (2002)5) mukaan jokaisessa maassa tulisi olla yksi raiskauskriisikeskus 200 000 asukasta kohden. Raiskauskriisikeskus Tukinainen on ainoa Suomessa toimiva taho, joka tarjoaa apua ja neuvontaa raiskauksen ja seksuaalisen väkivallan uhreille, mutta sekään ei palvele seksuaalisen väkivallan uhria akuutin hoidon osalta. Tukinaisella on toimipisteet Helsingissä ja Jyväskylässä. Nuorille, seksuaalista väkivaltaa kokeneille suunnattuja palveluja tarjoavat Tyttöjen talo® muutamalla paikkakunnalla ja Väestöliiton Nуска-projekti pääkaupunkiseudulla. Tyttöjen talon® toimintaan sisältyvät matalan kynnyksen seksuaalineuvontavastaanotto, ryhmätoimintaa ja yksilötapaamiset seksuaalista väkivaltaa kohdanneille. Nуска tarjoaa maksutonta vastaanottopalvelua 12-17-vuotiaille ja heidän läheisilleen.

Lisäksi Väestöliitto tarjoaa maksutonta seksuaaliväkivallan Nuorten Avoimissa Oivissa sekä puhelinneuvontaa Seksuaaliterveyslinikalla.

Seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutuneille pystytään tarjoamaan yhtenäisiä hoitoketjuja vain harvalla paikkakunnalla, eikä työntekijöillä ole läheskään aina käytössään riittäviä tietoja tai toimintaohjeita. Amnestyn Suomen osaston tekemän kuntakyselyn (2005-2006) mukaan Raiskatun akuuttiapu -kansio (RAP-kansio) tunnetaan kunnissa huonosti. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen keväällä 2009 tekemän kyselyn mukaan vastanneista sairaanhoitopiireistä alle puolessa oli laadittu sairaanhoitopiirin ja perusterveydenhuollon välisiä hoitoketjuja seksuaalista väkivaltaa kokeneiden tunnistamiseen, tutkimukseen ja hoitoon (Nikula ym. 2009). Terveyskeskuskyselyn mukaan syksyllä 2008 yli puolessa terveyskeskuksia ei ollut yhteistä, kirjattua käytäntöä siitä, miten toimia kun epäillä parisuhde- tai muuta läheisväkivaltaa. Lasten seksuaalisissa hyväksikäytöissä yhtenäistä käytäntöä ei ollut 60 prosentissa terveyskeskuksia. (Kosunen 2009.)

Yhtenäisten hoitoketjujen avulla voidaan tarjota paremmin akuuttia hoitoa, jolla ennaltaehkäistään myöhempiä traumoja ja pitkäaikaisvaikutuksia sekä voidaan tehostaa rikostutkintaa. Joidenkin sairaaloiden ja terveysasemien ensiavun yhteydessä on kehitetty palvelumalleja, joista seksuaalisen väkivallan uhri saa akuutin vaiheen palveluita, asianmukaista lääketieteellistä ja psykososiaalista hoitoa (esim. Jyväskylän sairaanhoitopiirissä Seksuaalista väkivaltaa kohdanneen hoitomalli eli RAISEK -malli). Mallissa raiskaututkimukset keskitetään sairaanhoitopiirissä yhteen tai korkeintaan 2–3 päivystyspisteesseen (välimatkat huomioiden). Kaikille tutkimuksessa käyneille järjestetään akuutti psykykkistä kriisiapua ja jatkohoitoa. Kaikille tarjotaan lisäksi kontrollikäynti esimerkiksi naistentautien poliklinikalle, jossa työskentelee asiaan perehtynyt hoitaja. Hoitomallissa tulee huomioida eri-ikäisten uhrien tarpeet ja uhrin turvallisuus.

Raiskauksen ja muun seksuaalisen väkivallan uhrien oikeuteen saada asianmukainen oikeuslääketieteellinen tutkimus ja psykososiaalista tukea väkivaltaisen teon jälkeen ei ole kiinnitetty riittävää huomiota. Näytteenotto- ja säilytysvälineistön saatavuudesta ja oikeuslääketieteellisten näytteiden säilytyksestä on käytännössä ohjeisiin nähden ristiriitaisia käytäntöjä. Pahimmillaan nämä johtavat siihen, että oikeuslääketieteellinen tutkimus jää tekemättä. Esimerkiksi kaikissa terveyskeskuksissa ei oteta näytteitä raiskauksen uhreilta, mikäli he eivät tee rikosilmoitusta. Myös näytteiden säilytysajat vaihtelevat eri puolilla maata. Käytäntöjä tulee yhdenmukaistaa ja antaa sitovat ohjeet siitä, mikä taho säilyttää näytteet, missä ja miten kauan sekä miten menetellään näytteiden kanssa säilytysajan umpeuduttua. Näytteiden säilyttäminen tulee keskittää ja määritellä säilytysaika, esimerkiksi yksi vuosi. Näytteiden säilytyksen kustannukset tulee olla valtion vastuulla (esim. Laki potilaan oikeudesta). (Seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistäminen 2007.)

Erityisen haavoittuvassa asemassa oleville ryhmille, kuten huumeita ja päihteitä käyttäville naisille kuuluville apua on tarjolla vain satunnaisesti.

Seksuaalisen väkivallan puheeksi ottamista pitää lisätä päihteiden ongelmakäyttäjien palveluissa.

Toimenpiteet:

1. *Kehitetään virtuaaliammattikorkeakoulun osaksi opetuskokoonaisuus, jota voidaan käyttää sekä lähiopetuksen tukena että yhdistettynä muuhun koulutukseen. Näin varmistetaan, että sosiaali-, terveys-, sivistys- ja nuorisotoimissa työskenteleviä ammattilaisia kouluttavilla tahoilla (esim. kouluterveydenhoitajat, nuorisotyöntekijät) on käytettävissään soveltuvaa oppimateriaalia seksuaalisen väkivallan aiheesta ja sen ennaltaehkäisyä.*

Vastuutaho: STM, ammattikorkeakoulut ja yliopistot

Aikataulu: 2011-2012

2. *Annetaan perehdyttämiskoulutusta Raiskatun akuuttiapu -kansion (RAP) käytöstä ja seksuaalisen väkivallan uhrin sensitiivisistä kohtaamisesta paikallisesti. Kansiota esitellään kaikissa terveydenhuollon ammattilaisille annettavassa koulutuksessa.*

Vastuutaho: STM, Väestöliitto

Aikataulu: 2011

3. *Käännetään RAP-kansion aineisto uhrille olennaisen materiaalin osalta esim. englanniksi, venäjäksi, thai-kielelle ja somaliksi.*

Vastuutaho: STM, Väestöliitto

Aikataulu: 2011-2012

4. *Laaditaan määräys oikeuslääketieteellisten näytteiden ottamisesta ja säilyttämisestä.*

Vastuutaho: STM, SM

Aikataulu: 2011

5. *Kehitetään seksuaalisen väkivallan uhrin akuuttia lääketieteellistä ja psykososiaalista hoitoa Jyväskylässä kehitetyn Seksuaalista väkivaltaa kohdanneen hoitomallin (RAISEK) mukaan.*

Vastuutaho: STM, sairaanhoitopiirit

Aikataulu: 2012-2013

6. *Perustetaan yhden yliopistollisen keskussairaalaan yhteyteen osaamiskeskus, jonka tehtävänä on opettaa ja tukea terveydenhuollon henkilökuntaa ja lääkäreitä seksuaalisen väkivallan tunnistamisessa, tutkimisessa ja hoitamisessa. Keskuksessa tehdään myös tutkimusta ja kehittämistyötä, joka palvelee työntekijöitä.*

Vastuutaho: STM, sairaanhoitopiirit

Aikataulu: 2013

7. *Kehitetään seksuaalisen väkivallan uhriksi joutuneille naisille ja tytöille tarkoitettuja matalan kynnyksen palveluja valtakunnallisesti.*

Vastuutaho: STM, järjestöt, Raha-automaattiyhdistys

Aikataulu: 2014-2015

8. *Kehitetään työmuotoja seksuaalisen väkivallan tunnistamisesta ja siihen puuttumisesta päihteiden ongelmakäyttäjänäisten kanssa työskenteleville.*

Vastuutaho: STM, A-klinikkasäätiö, Kirkkohallitus

Aikataulu: 2011-2012

3.5 KEINOT PUUTTUA HAAVOITTUVASSA ASEMASSA OLEVIEN KOKEMAAN VÄKIVALTAAN

Väkivallan uhrille tarkoitettujen palveluiden järjestämisessä tulee huomioida haavoittuvassa asemassa olevien naiset, kuten maahanmuuttajat, vammaiset, ikääntyvät, seksuaali- ja sukupuoli- sekä etniset vähemmistöt (kuten romanit ja saamelaiset) ja näiden ryhmien tarvitsemat erityiset tuen muodot. Haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin kuuluvien naisten pitäisi saada samat väkivallan uhreille tarkoitetut kunnalliset terveys- ja sosiaalipalvelut kuin

muidenkin väkivallan uhrien. Kolmannen sektorin tarjoamat väkivallan tai muiden rikosten uhrien tukipalvelut eivät riittävästi huomioi vammaisten, etnisten tai kulttuuristen vähemmistöjen sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien olosuhteita ja erityistarpeita, eikä palveluja markkinoida kohdennetusti näille ryhmille. Tämä olisi tärkeää palveluihin hakeutumiskynnyksen madaltamiseksi. Esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohdalla väkivaltaan puuttumista vaikeuttaa työntekijöiden hämmennys asiakkaan sukupuolen ilmaisusta tai perhetilanteesta. Etnisiin tai kulttuurisiin vähemmistöihin kuuluvien naisten osalta vaarana on tulkita ja ohittaa kohdattu väkivalta kulttuurisilla selityksillä. Vammaispoliittisessa selonteossa korostettiin vammaisen ihmisen oikeutta yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen ja tarvittaviin tukitoimiin. Vammaisella naisella tulee olla mahdollisuus elää täyttä naisen elämää. Vammaisjärjestöjen piirissä toimivat naiset ovat huomanneet, että yhteistyön ja vertaistuen avulla pystytään luomaan tasa-arvoa suhteessa vammaisiin miehiin sekä vammattomiin miehiin ja naisiin. Turvakoti- ja muita väkivallan uhreille tarkoitettuja palveluja kehitettäessä on otettava huomioon niin vammaiset kuin etnisiin vähemmistöihin kuuluvat naiset ja taattava heille samat palvelut kuin muille väkivallan uhreille. (VANE:n lausunto 21.1.2010.)

Sosiaali- ja terveydenhuollon sekä kolmannen sektorin tuottamien palveluiden työntekijöiden koulutuksen tulee sisältää tietoa haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien kohtaamisesta, heihin kohdistuvan väkivallan tunnistamisesta ja siihen puuttumisesta, jotta haavoittuvassa asemassa oleville ryhmille voidaan tarjota samoja palveluja kuin muille väkivallan uhreille. Vammaisten erityispalveluissa (esim. koulujen ja asuntoloiden työntekijät ja sosiaalityöntekijät) työskentelevien keinoja tunnistaa väkivalta tulee tukea koulutuksen avulla ja ohjeistuksella.

Etnisten vähemmistöjen ja maahanmuuttajien kanssa työskentelevät tarvitsevat naisiin kohdistuvan väkivallan eri muotojen tunnistamisesta ja väkivaltaan puuttumisesta. Kunniaväkivaltaan ja avioliittoon pakottamiseen liittyvän ilmiön tunnistamista ja osaamista koulutustoimin tulee lisätä keskeisten viranomaisten ja toimijoiden keskuudessa. Näitä ovat ainakin koulujen oppilashuollon henkilöstö ja opettajat, sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö (ml. lastensuojelu), nuorisotoimi, poliisi, rajavartiolaitos. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Amoral-hankkeessa vuosina 2007-2009 kartoitettiin ilmiön parissa tehtävän työn kannalta keskeisiä hyviä käytäntöjä, verkostoja sekä toimiviksi havaittuja työskentelymalleja. Amoral tarjosi neuvontaa, koulutusta ja tukea kunniaan liittyvää väkivaltaa tai sen uhkaa kohdanneille, heidän perheilleen sekä työssään ilmiön parissa toimiville viranomaisille. Tavoitteena oli ollut luoda luottamuksellinen keskustelumahdollisuus kaikille kunniaan liittyvän väkivallan osapuolille sekä tukea moniammatillista työskentelyä ongelmien ennaltaehkäisemiseksi ja niiden ratkaisemiseksi. Hankkeessa toteutettiin pääkaupunkiseudun paikallisviranomaisille kysely, jonka tulosten mukaan eri viranomaiset kertoivat törmänneensä kunniaväkivaltailmiöön viimeisen vuoden aikana. Monella viranomaisilla oli lisäksi epäilyjä tästä, esimerkik-

si pakkoavioliiton uhkaa tai painostusta. Selvityksestä ilmeni, että suuri osa viranomaisista toivoo saavansa kunniaan liittyvästä väkivallasta edelleen lisää koulutusta ja tietoa. Kunniaan liittyvää väkivaltaa tunnistetaan organisaatioissa hajanaisesti yksittäisten viranomaisten toimesta, joiden varaan myös toimintamallit ovat rakentuneet. (Tauro & van Dijken 2009.) Ilmiön tunnistaminen vaatii viranomaisilta herkkyyttä. Ennaltaehkäisevä näkökulma on erittäin tärkeä. Siinä vaiheessa, kun viranomainen kuulee kunniaan liittyvästä väkivaltilanteesta, on perheissä tapahtunut jo paljon sellaista, joka tekee ennaltaehkäisevän työn erittäin vaikeaksi ja resursseja vaativaksi. Ihmisoikeusliitossa alkoi Kitke! -hanke helmikuussa 2010, jonka tarkoituksena on ennaltaehkäistä haitallisten perinteiden aiheuttamia ihmisoikeusloukkauksia.

Internetissä on paljon järjestöjen tuottamaa koulutusmateriaalia. Maahanmuuttajien osalta järjestöt ovat koonneet internetiin perusaineiston erilaisista väkivallan muodoista ja väkivallan ehkäisyn ja katkaisemisen hyvistä käytännöistä (www.ahaa-avaimia.fi). Amoral- ja Kitke! -hankkeissa on kerätty tietoa ja luotu hyviä käytäntöjä, joita tulee levittää osana koulutusta, sekä yleisesti maahanmuuttajien kanssa asiakastyötä tekeville.

Väestöliitossa on avattu viidellä kielellä toimiva FINFO-palvelu, josta maahan muuttaneet saavat palvelua yhdestä puhelinnumerosta anonyymeinä. Palvelun yhteyteen kehitetään henkilökohtaista ohjausta. Palvelumalliin liitetään lähiaikoina ikään viidellä kielellä toimiva sähköpostineuvonta. Palvelu toimii projektiluonteisesti vuoteen 2011 asti. Tällaista maahanmuuttajille tarjotun matalan kynnyksen palveluihin ohjaamista tulee lisätä ja vakiinnuttaa.

Väkivaltaa kokeneet maahanmuuttajanaiset ovat usein erittäin vaikeassa tilanteessa heidän maassa oleskeluunsa liittyvän epävarmuuden vuoksi. Jos heidän oleskelulupansa saamiseen on ollut syynä avioliitto tai muut perhesiteet Suomessa, he ovat sidottuja väkivallantekijään pysyvän oleskeluluvan saamiseksi. Siitä syystä he ovat vielä suuremmassa vaarassa tulla väkivallan uhreiksi. Ulkomaalaislakiin lisättiin uudistuksen yhteydessä vuonna 2004 pykälä, joka mahdollistaa uuden oleskeluluvan myöntämisen perhesiteen päätyttyä sillä perusteella, että henkilöllä on kiinteät siteet Suomeen esimerkiksi työn tai opiskelun kautta. Täten pelon oleskeluluvan menetyksestä tai karkotuksesta ei enää pitäisi estää väkivaltaan puuttumista. Maahanmuuttoviraston (Migri, entinen Ulkomaalaisvirasto) sisällä on ohjeistettu ottamaan perhe-elämän päättymistilanteissa huomioon olosuhteet, joissa perheside päättyi eli esimerkiksi taustalla oleva perheväkivalta. (Väkivallan vähentäminen Suomessa 2009). Myös sisäasiainministeriön poliisiosasto on lähettänyt poliisilaitoksille kirjeen lupaharkinnan tueksi erityisen heikossa asemassa olevien henkilöiden oleskelulupakäytännöistä (SM Dno/2009/2236).

Toimenpiteet:

1. *Koulutetaan etnisten vähemmistöjen ja maahanmuuttajien kanssa työskenteleviä (sosiaali- ja terveydenhuollon henkilökunta, koulu- ja opiskeluterveydenhuolto, opettajat, poliisi, syyttäjät, kotouttamissuunnitelmien tekijät, työ- ja elinkeinotoimistojen ja seurakuntien työntekijät, kielikoulutusta tarjoavat) tunnistamaan väkivaltaa ja siihen puuttumista.*

Vastuutaho: SM/maahanmuutto-osasto, aluehallintovirastot, elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset

Aikataulu: 2012

2. *Kehitetään virtuaaliammattikorkeakoulun osaksi opetuskonaisuus seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluviin henkilöihin kohdistuvan väkivallan ja sen ehkäisyn erityispiirteistä, jota voidaan käyttää sekä lähiopetuksen tukena että yhdistettynä muuhun koulutukseen.*

Vastuutaho: STM, ammattikorkeakoulut ja yliopistot

Aikataulu: 2013

3. *Perustetaan valtakunnallinen tietopankki, joka sisältää sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille suunnattua tietoa siitä, miten kohdata vammaisen henkilö, tunnistaa ja ottaa puheeksi lähisuhde- ja perhe- sekä seksuaalinen väkivalta sekä ohjata väkivaltaa kokenut avun piiriin. Tietopankin kehittämisessä tulee huomioida tekninen esteettömyys, selkokieli ja viittomakieli.*

Vastuutaho: STM, THL

Yhteistyötahot: vammaisjärjestöt, Kirkkohallitus

Aikataulu: 2013

4. *Kehitetään ja vakiinnutetaan matalan kynnyksen neuvontaa ja palveluihin ohjausta maahanmuuttajille naisiin kohdistuvan väkivallan kysymykset huomioiden.*

Vastuutaho: SM, kunnat

Yhteistyötahot: seurakunnat, järjestöt

Aikataulu: 2012

5. *Koulutetaan poliisia oleskeluluvan jatkamista koskeissa kysymyksissä ottamaan huomioon tilanteet, joissa oleskeluluvan hakijan puolison väkivaltaisuus on johtanut eroon.*

Vastuutaho: SM

Aikataulu: 2011

6. *Laaditaan opaskirjanen siitä, miten tunnistaa vammaisten naisten kokema väkivalta ja miten heitä autetaan. Oppaaseen kerätään tapausesimerkkejä, jotka helpottavat asian tunnistamista.*

Vastuutaho: STM, THL

Yhteistyötahot: vammaisjärjestöjen naisverkosto ja Kirkkohallitus

Aikataulu: 2013

7. *Vammaispalvelun käsikirjaan sisällytetään ohjeistusta ja toimintamalleja lähisuhde- ja perheväkivallan sekä seksuaaliseen väkivallan havaitsemisesta, ehkäisemisestä, puuttumisesta sekä hoitoonohjauksesta.*

Vastuutaho: STM

Aikataulu: 2011-2015

8. *Vammaishuoltolaitosten valvonnan yhteydessä tulee kiinnittää huomiota väkivallan ja hyväksikäytön esiintyvyyteen.*

Vastuutaho: Valvira

Aikataulu: 2012

3.6 RIKOSPROSESSIN LAADUN JA TEHOKKUUDEN VAHVISTAMINEN

Seksuaalirikoslainsäädäntöä uudistettiin vuonna 1999, jolloin laajennettiin virallisen syytteen alaisten rikosten määrää. Osa seksuaalirikoksista jätettiin kuitenkin asianomistajarikoksiksi, ellei erittäin tärkeä yleinen etu vaadi syytteen nostamista. Kansainvälisessä vertailussa Suomi poikkeaa eräistä muista maista siten, että rikosprosessin käynnistyminen edellyttää uhrin rangastusvaatimusta. Suomessa sukupuoliyhteyteen pakottaminen, seksuaalinen hyväksikäyttö eräissä tilanteissa ja pakottaminen seksuaaliseen tekoon ovat asianomistajarikoksia. Raiskauksen uhrilla on lisäksi mahdollisuus omasta

vakaasta tahdosta pyytää, ettei syytettä nostettaisi. Vastaava säännös soveltuu myös lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön ja osaan seksuaalisen hyväksikäytön tilanteita.

Syyteoikeuden järjestelyä pitäisi arvioida uudelleen. Kysymys on vakavista rikoksista, joihin rangaistusasteikot mahdollistavat usean vuoden vankeusrangaistuksen tuomitsemisen, sekä joiden tutkimisen ja rikosprosessissa eteenpäin viemisen pitäisi olla viranomaisten vastuulla. Näissä rikoksissa on myös usein kyse heikossa asemassa olevista henkilöistä: lapsista, vammaisista ja rikoksenteikijään erityisessä riippuvuussuhteessa olevista. Heidän kykyään päättää itsenäisesti rangaistusvastuun toteuttamisesta voi pitää puutteellisena. Tutkimusten (esim. Niemi-Kiesiläinen 2004) mukaan viranomaisilla on vaikeuksia tunnistaa parisuhteessa tapahtunutta seksuaalista väkivaltaa, jolloin esimerkiksi raiskaus saatetaan katsoa rikostutkinnassa tai syyteharkinnassa sukupuolilyhteyteen pakottamiseksi. Rikoksen asianomistajaluonne jättääkin uhrin alttiiksi rikoksenteikijän painostukselle. Painostus voi vaikuttaa myös siihen, uskaltaako uhri ylipäättään ilmoittaa rikosta poliisille, jolloin rikos jää kokonaan tulematta viranomaisten tietoon.

Uudelleenarvioinnin kohteeksi pitäisi ottaa myös tunnusmerkistöihin liittyviä kysymyksiä. Olisi arvioitava sitä, ovatko nykyiset seksuaalirikosten tunnusmerkistöt asianmukaisia koskien esimerkiksi tilannetta, jossa uhri oman tiedottomuutensa tai muun puolustuskyvyttömyytensä vuoksi ei pysty vastustamaan sukupuolilyhteyttä, vaikka niin haluaisi. Tätä kysymystä tulee arvioida kiireellisesti.

Seksuaalirikoksia koskevaa lainsäädäntöä arvioitaessa tulisi tarkastella sitä, tulisiko rikoslain 20 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitettu puolustuskyvyttömyyden henkilöön kohdistuva sukupuolilyhteys säätää raiskausrikokseksi. Nykylainsäädännön mukaan teko katsotaan seksuaaliseksi hyväksikäytöksi, jos rikoksenteikijä ei ole itse saattanut uhria sellaiseen tilaan, jossa hän on kykenemätön puolustamaan itseään. Kuitenkin jo nykyisin rikoslain 20 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan raiskaukseksi katsotaan sellaisia tekoja, jotka rinnastuvat puolustuskyvyttömyyden hyväksikäyttöön. Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojaamisen kannalta merkitystä ei tulisi antaa sille, mistä syystä uhri on kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan. Oikeusministeriössä on jo vireillä lainsäädäntöä koskevan muutoksen valmistelu siltä osin, kun on kyse puolustuskyvyttömyyden henkilöön kohdistuvan sukupuolilyhteyttä koskevan teon säätämisestä raiskaukseksi.

Oikeusministeriö asetti 7.4.2009 työryhmän valmistelemaan lasten suojelusta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamista sekä siihen liittyviä lainsäädäntömuutoksia. Työryhmän luovutti mietintönsä 4.5.2010 (OM mietintöjä ja lausuntoja 34/2010). Työryhmä ehdottaa lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista nykyistä ankarampia rangaistuksia ja uusia tekoja rangaistaviksi. Lasten suojaa parannettaisiin tarkastamalla heidän kanssaan toimivien rikostaustat nykyistä tarkemmin. Ehdotuksen jatkovalmistelu tapahtuu lausuntokierrokseen jälkeen.

Rikosprosessin eri vaiheissa toimivat viranomaiset tarvitsevat lisää koulutusta seksuaalisen ja muun naisiin kohdistuvan väkivallan aiheista. Koulutuksen lähtökohtana tulee olla uhrien aseman tukeminen ja turvallisuudesta huolehtiminen. Erityisen tärkeää on kiinnittää huomiota uhrien sensitiiviseen kohtaamiseen, mikä edistää paitsi uhrin selviytymistä myös rikoksen selvittämistä. Tällaista koulutusta tarjotaan tällä hetkellä Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamassa Senja-projektissa, jota toteuttavat Raiskauskriisikeskus Tukinainen ry, Ensi- ja turvakotien liitto, Monika-Naiset liitto ry ja Naisten Linja ry. Projektin tavoitteena on lisätä tuomioistuinten tuomareiden, oikeusavustajien, syyttäjien sekä poliisien tietoisuutta lähisuhdeväkivallan ja seksuaalirikoksen uhrien kohtaamiseen liittyvistä tekijöistä. Erityisryhminä käsitellään kehitysvammaisten, maahanmuuttajataustaisten ja nuorten uhrien kohtaamista. Koulutustilaisuuksia on jo järjestetty poliiseille yhteistyössä Poliisiammattikorkeakoulun kanssa, syyttäjille yhteistyössä Valtakunnan-syyttäjäviraston kanssa sekä tuomareille ja oikeusavustajille yhteistyössä oikeusministeriön kanssa. Projektin jatkosta on käyty alustavia keskusteluja eri ministeriöiden kanssa.

Syyttäjälaitoksessa toimii syyttäjien erikoistumiseen perustuva niin sanottu avain- ja erikoissyyttäjäjärjestelmä, jolla pyritään edistämään rikosvastuun tehokasta ja oikeudenmukaista toteutumista. Tietylle aihealueelle erikoistuneiden syyttäjien tehtävänä on ylläpitää ja kehittää muiden syyttäjien ammatitaitoa syyttäjän erityisosaamista edellyttävällä rikollisuuden alalla. Tämä tapahtuu muun ohessa opastamalla ja neuvomalla sekä toimimalla kouluttajina eri tilaisuuksissa. Vuoden 2008 alusta lukien syyttäjälaitoksessa on toiminut viisi naisiin ja lapsiin kohdistuviin rikoksiin perehtynyttä erikoissyyttäjää ja tarvetta olisi useampaan. Isoimmissa poliisipiireissä on muun muassa seksuaalirikosten tutkintaan erikoistuneita tutkijoita erityisissä yksiköissä, joiden tutkittavaksi törkeimmät rikokset tulevat.

Prostituutioon, paritukseen ja näihin yhteydessä olevaan ihmiskauppaan liittyy usein väkivalta tai sen uhka, ja ihmiskaupassa on yleisestikin samantyyppisiä piirteitä kuin naisiin kohdistuvassa väkivallassa. Uhri hakee mahdollisesti apua järjestöiltä tai viranomaisilta esimerkiksi kohdattuaan väkivaltaa tai sen uhkaa, eikä uhri useinkaan tunnista itseään ihmiskaupparikoksen uhriksi. Asiantuntijan, viranomaisen tai kolmannen sektorin toimijan, tehtävä on tunnistaa ihmiskauppa usein varsin polveilevasta tarinasta ja monimutkaisesta ongelmavyyhdistä. Ihmiskaupan uhrien tunnistaminen on olennaista erityisesti siitä syystä, että ihmiskaupan uhreilla on tarvittaessa mahdollisuus saada ulkomaalaislain mukainen harkinta-aika ja/tai oleskelulupa ihmiskaupassa uhriutumisen perusteella. Ihmiskaupan uhrin ja mahdolliset uhrin tulee ennen kaikkea ohjata ihmiskaupan uhreille tarkoitettun auttamisjärjestelmän piiriin. Edellä mainitun harkinta-ajan tai oleskeluluvan saaneiden lisäksi auttamisjärjestelmään voidaan ottaa henkilö, jonka muutoin voidaan olosuhteiden perusteella arvioida olevan ihmiskaupan uhri tai erityisen avun tarpeessa ihmiskaupparikosta tutkittaessa.

Tutkimuksen (Roth 2010) mukaan prostituutiossa ja paritustoiminnassa hyväksikäytettyjä pidetään harvoin ihmiskaupan uhreina: ihmiskaupan piirteitä sisältävää toimintaa lähestytään usein parituksena. Viranomaiset käyttävät toiminnassaan termiä ”ihmiskaupan kaltaiset rikokset”. Termillä viitataan rikolliseen toimintaan, jossa on ihmiskaupan piirteitä mutta jonka ei kuitenkaan rikosoikeudellisessa mielessä katsota täyttävän ihmiskaupan tunnusmerkistöä. Näiden ihmiskaupan kaltaisten rikosten kohteiksi joutuneet henkilöt eivät kuitenkaan ole keskenään yhdenvertaisessa asemassa rikosprosessissa. Siinä missä työperäisesti hyväksikäytetyt kiskonnantapaisten työsyrynnän uhrit ovat aina asianomistajia rikosprosessissa, on parituksen kohteilla pääsääntöisesti todistajan asema. Paritetuilla prostituoiduilla ei siis ole uhrin asemaa ja siitä johtuvia erityisiä asianomistajan oikeuksia. Eriävän rikosprosessuaalisen aseman lisäksi parituksen kohteet näyttävät ohjautuvan selvästi heikommin auttamisjärjestelmään kuin kiskonnantapaisten työsyrynnän uhrit.

Tutkimuksen (Roth 2010) mukaan oikeusjärjestelmä tunnistaa heikosti prostituoituihin kohdistuvaa väkivaltaa ja väkivallan uhkaa, eikä heitä useinkaan käsitellä väkivallan tai muun rikoksen uhreina, vaan väkivalta nähdään prostituutioon ja paritustoimintaan normaalisti kuuluvina. Nykykäytännössä parituksen kohteilla ei pääsääntöisesti ole asianomistajan asemaa eikä näytä siltä, että paritettuihin prostituoituihin kohdistuneita väkivallantekoja tai muuta painostusta tai pakottamista tutkittaisiin tai syytettäisiin myöskään muina rikoksina, kuten kiristyksenä.

Lasten huoltajuudesta ja tapaamisoikeuksista päätettäessä ei aina tunnisteta, millaisia turvallisuusriskejä tapaamisiin liittyy. Tuomioistuimet eivät aina huomioi äiteihin kohdistuvia perheväkivaltatapauksia huoltajuus ja tapaamisoikeuksista päättäessään silloinkaan, kun väkivallan tekijä on tuomittu aiempaan puolisoon tai kumppaniin kohdistuneista väkivaltarikoksista (esim. Hautanen 2010), vaikka tuomioistuimella on velvollisuus huoltoriitoja käsiteltäessä hankkia kaikki ratkaisun kannalta tarpeellinen tieto sosiaalitoimelta lapsenhuoltolain edellyttämän lapsen edun selvittämiseksi. Lasta tulee suojella perheväkivallan näkemiseltä, vaikkei väkivalta suoranaisesti kohdistuisikaan lapseen. Siksi olisi syytä harkita oikeudellisia keinoja lasten ja vanhempien välisten valvottujen tapaamisten järjestämisessä. Lainsäädännön muuttamisen lisäksi oikeusviranomaisille, poliisille, syyttäjille ja tuomareille tulee tarjota säännöllistä koulutusta naisiin kohdistuvan väkivallan erityispiirteistä. Koulutusta tarvitaan myös lastenvalvojille ja lastensuojelun ammattilaisille, jotka tekevät selvityksiä ja arviointia lapsen huollosta tapaamisista.

Lasten tuettuja ja valvottuja tapaamisia koskeva selvitys (Antila & Kölhi 2006) tehtiin sosiaali- ja terveysministeriön ja oikeusministeriön yhteistyönä vuonna 2006. Selvityksessä ehdotettiin, että Sosiaalihuoltolakiin lisättäisiin säännökset kunnan velvollisuudesta järjestää tukea ja valvontaa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa tarkoitettuihin lapsen ja vanhemman väliin tapaamisiin. Lisäksi esitettiin, että lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettuun lakiin lisätään nykyistä täsmällisemmät säännökset siitä, millä edellytyksillä lapsen ja vanhemman väliset tapaamiset voidaan määrätä

toteutettavaksi tuettuina tai valvottuina ja tapaamisoikeutta koskevan sopimuksen tai päätöksen voimassaolosta. Selvityksessä esitettyjä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettuun lakiin ehdotettuja lisäyksiä ei voida toteuttaa ennen sosiaalihuoltolainsäädännön lakiehdotusten toteuttamista.

Toimenpiteet:

1. *Arvioidaan kattavasti seksuaalirikoksia koskevaa lainsäädäntöä ja kehitetään mahdollisia parannusehdotuksia seksuaalirikosten käsittelemiseen rikosprosessissa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos tekee parhaillaan tutkimusta raiskausrikoksista ja niiden rangaistuskäytännöstä. Tutkimuksessa tarkastellaan myös eri tapauksiin liittyviä teonpiirteitä.*

Vastuutaho: OM

Aikataulu: 2010-2011

2. *Selvitetään tarve muuttaa seksuaalirikoksen tunnusmerkistöä tilanteissa, joissa tekijä käyttää hyväkseen toisen erityistä heikkoutta tai muuta turvatonta tai avutonta tilaa, tai vastuullista asemaansa.*

Vastuutaho: OM

Aikataulu: 2010

3. *Seksuaalisen ja muun naisiin kohdistuvan väkivallan erityispiirteiden käsittely sisällytetään poliisien, syyttäjien ja tuomareiden koulutusohjelmiin.*

Vastuutaho: SM, OM, Valtakunnansyyttäjänvirasto

Aikataulu: 2012 lähtien jatkuva

4. *Jatketaan ja tuetaan edelleen syyttäjien ja poliisien erikoistumista sekä kouluttautumista naisiin ja lapsiin kohdistuviin rikoksiin.*

Vastuutaho: OM, Valtakunnansyyttäjänvirasto, SM, Poliisihallitus

Aikataulu: jatkuva

5. *Paritus- ja ihmiskauppapykäliden mahdollista päällekkäisyyttä selvitetään ja tämän perustella arvioidaan lainsäädännön muutostarve. Samassa yhteydessä arvioidaan myös parituksen kohteen rikosprosessuaalista asemaa.*

Vastuutaho: OM

Aikataulu: 2011-2013

6. *Viranomaisia (poliisi, syyttäjä, julkiset oikeusavustajat, tuomarit) koulutetaan prostituutio- ja paritustoiminnan sekä ihmiskaupan yhteydessä tapahtuvista oikeudenloukkauksista. Koulutuksella vahvistetaan seksuaalisesti hyväksikäytettyjen ohjautumista ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään ja muihin tukitoimiin. Ihmiskaupan ja ihmiskaupan uhrien tunnistamisen osalta koulutus tapahtuu valtioneuvoston 25.6.2008 hyväksymän Ihmiskaupan vastaisen tarkennetun toimintasuunnitelman mukaisesti.*

Vastuutaho: SM, Valtakunnansyyttäjänvirasto, OM

Yhteistyötahot: PRO-Tukipiste

Aikataulu: 2013-2014

7. *Tuomareille, oikeusavustajille, lastenvalvojille ja sosiaalitoimen olosuhdeselvityksiä valmisteleville annetaan koulutusta lasten huolto- ja tapaamisasioista, sekä parisuhdeväkivallan luonteesta ja vaikutuksista avioerotilanteessa ja lasten huollosta ja tapaamisista sopimisesta ja turvallisuusriskin arvioinnista näissä tilanteissa.*

Vastuutaho: OM, STM

Aikataulu: 2013-2014

8. *Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistuksessa lisätään lakiin säännökset kunnan velvollisuudesta järjestää tukea ja valvontaa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa tarkoitettuihin lapsen ja vanhemman välisiin tapaamisiin.*

Vastuutaho: STM

Aikataulu: 2010-2013

3.7 VÄKIVALLAN KATKAISUUN TÄHTÄÄVIEN OHJELMIEN KEHITTÄMINEN

Suomessa väkivallan tekijät hakeutuvat katkaisuojelmiin viranomaisten (kuten poliisi), palveluntarjoajien (esim. turvakoti), puolison kehotuksesta tai omasta aloitteesta, mutta joissakin maissa katkaisuojelmat ovat osa rikosseuraamusjärjestelmää. Tutkimukset (esim. Saunders ym. 2008; Scott 2004) ovat osoittaneet, että poliisien, naisten palveluiden, tuomioistuimien ja muiden näitä asioita käsittelevien palveluiden hyvä yhteistyö vaikuttaa merkittävästi väkivallan katkaisuojelmien lopputuloksiin. Esimerkiksi Espoossa Lyömätön Linja tekee tiivistä yhteistyötä poliisin kanssa ja poliisi ohjaa yhteistyömallissa kirjattujen ohjeiden mukaisesti heille esille tulleissa parisuhdeväkivaltatapauksissa miesten yhteystietoja Lyömättömään Linjaan. Vastaavasti naisten yhteystiedot ohjataan Naisten Apu Espoossa ry:n ylläpitämään Naistenapu-avopalveluun. Väkivallan katkaisuun ohjaaminen tulisi ottaa tehokkaammin huomioon kuntien ennaltaehkäisevässä väkivaltatyössä ja yhteistyötä poliisin kanssa tulisi tiivistää niin, että ”Espoon mallin” -mukaisia koordinoituja yhteistyömalleja olisi asuinkunnasta riippumatta. Tällaisia yhteistyömalleja on tälläkin hetkellä Espoon lisäksi esimerkiksi Lahdessa ja Mikkelissä. Yhteistyömalleja kehitettäessä tulee jatkossa huomioida mahdollisuus koordinoituun ohjaukseen myös lähestymiskiellon määräämisen yhteydessä.

Maahanmuuttajamiehet tarvitsevat omia väkivallan katkaisuojelmia. Espoon Lyömättömän Linjan yhteydessä toimii Miehen Linja, joka on valtakunnallinen maahanmuuttajamiesten väkivallan ehkäisyyn ja katkaisuun erikoistunut ohjelma. Miehen Linja on auttamispalvelu maahanmuuttajamiehille, jotka ovat käyttäneet tai pelkäävät käyttävänsä väkivaltaa lähisuhteessaan tai perheessään. Miesten Linja on toiminut vuodesta 2005 lähtien Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamana. Toiminnassa keskeisessä roolissa ovat ennaltaehkäisy ja maahanmuuttajien kotouttaminen suomalaiseen yhteiskuntaan. Miesten kanssa keskustellaan suomalaisesta yhteiskunnasta, miehen ja naisen asemasta, lainsäädännöstä, tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta. Miehen Linja on aloittamassa kokeilun kehitettyjen toimintamallien levittämisestä Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistyksissä keväällä 2010. Tavoitteena on hyödyntää maahanmuuttajille tarkoitettujen väkivallan ehkäisy- ja katkaisuojelmien kehittämisessä Ensi- ja turvakotien liiton olemassa olevaa Jussi-työtä, jotta tulevaisuudessa heillä olisi erityysosaamista myös maahanmuuttajien kanssa tehtävässä työssä. Jatkossa tärkeää on tehostaa maahanmuuttajamiesten ohjaamista väkivallan ehkäisyyn osana kotouttamistoimintaa. (Peltonen 2010.)

Euroopan Neuvoston Task force –työryhmä (EG-TFV 2008) korostaa raportissaan, että väkivallan katkaisuojelmia sekä naisten palveluja järjestävien organisaatioiden asiantuntijat ovat laajalti yksimielisiä siitä, että naisten ja lasten turvallisuuden tulisi aina olla väkivallan tekijöiden parissa tehtävän työn päätavoitteena. Väkivallan katkaisuojelmia ei pitäisi järjestää erillisinä vaan aina läheisessä yhteistyössä niiden naisuhreille tarkoitettujen erityispalvelujen kanssa, joiden tarjoamista tukiohjelmista katkaisuojelmiin

osallistuvien pahoinpitelijöiden nykyiset tai aiemmat kumppanit saavat ennalta ehkäisevää tukea. Väkivallan katkaisuojelmiin ohjautumista voidaan tehostaa myös kirjaamalla asia kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaohjelmiin.

Oikeusministeriön hallinnonalalla on erityisenä kohteena ollut väkivallan vähentäminen ja kriminaalipolitiikassa on painotettu erityisesti naisiin ja lapsiin kohdistuvan väkivallan vähentämistä. Vankien mahdollisuuksia osallistua väkivallan katkaisuojelmiin rangaistuksen täytäntöönpanon yhteydessä on kehitetty viime vuosina. Osana hallituksen naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojektia aloitettiin Mikkelin vankilassa vuonna 2003 pilottina lähisuhdeväkivallan käsittelyyn ja hoitoonohjaukseen keskittyvä MOVE! -projekti. MOVE-ohjelman tavoitteena on auttaa henkilöä tunnistamaan väkivaltaista käyttäytymistään ja sen seurauksia ja hakeutua avun piiriin. MOVE-käsikirja on päivitetty ja se sisältää lähisuhdeväkivalta -osion lisäksi yleensä väkivaltaisesti käyttäytyvän henkilön ja seksuaalirikoksiin syyllistyneen henkilön hoitoon motivoivat osiot. Ohjelma on ollut laajimmin käytössä Mikkelin vankilassa. Tavoitteena on laajentaa ohjelman käyttöä. Vuonna 2010 järjestettävään koulutukseen osallistuu Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön lisäksi myös vankilan ulkopuolista henkilöstöä, kuten Ensi- ja turvakotien liiton perheterapeutteja. Cognitive Self change-ohjelma on tarkoitettu vakavaan väkivaltarikokseen syyllistyneille. Se on ollut käytössä vankiloissa vuodesta 2002. Vuonna 2009 sitä toteutettiin kuudessa vankilassa. Rangaistusten täytäntöönpanossa on käytössä myös ”suuttumuksen hallinta” -kurssi, jonka tavoitteena on oppia hillitsemään omaa käyttäytymistään ja sitä kautta ehkäistä väkivaltaan syyllistymistä. Lähisuhdeväkivaltaan syyllistyneille miesvangeille tarkoitettua Unbeatables-ohjelmaa on kokeiltu Helsingin vankilassa. Ohjaajana on toiminut Espoon lyömättömän linjan kaksi ohjaajaa. Syksyllä 2010 järjestetään ohjaajakoulutus, jonka jälkeen ohjelma otetaan käyttöön myös muissa vankiloissa. (Riski 2009; Väkivallan vähentäminen Suomessa 2009.)

Väkivallan katkaisuojelmat voivat täydentää rikosprosesseja, mutta hoito ei saa olla vaihtoehto rangaistukselle vaan ennalta ehkäisevää toimintaa rangaistuksen ohella, kuten Euroopan Neuvoston suosituksessa (2002/5) esitetään. Joissakin Euroopan maissa käytäntönä on, että rangaistuksen voi suorittaa osallistumalla väkivallan katkaisuojelmaan vankilan sijaan, mutta tämä edellyttää erillistä lainsäädäntöä. Motivaatio ohjelmaan osallistumiseen tällaisessa mallissa voi olla heikko, koska se tulee ulkoisen pakon sanelemana. Etuna taas on, että väkivallan tekijää voidaan valvoa ja että naisten palveluille ja uhreille voidaan ilmoittaa väkivallan tekijän edistymisestä, poissaoloista ja uusimriskistä (EG-TFV 2008). Kansallisen väkivallan vähentämisen ohjelmaan 2006-2008 sisältyi suositus selvittää, miten Suomessa väkivallan katkaisuojelmat voitaisiin liittää osaksi rikosseuraamusjärjestelmää (Väkivallan vähentäminen Suomessa 2009). Oikeusministeriö on asettanut toimikunnan selvittämään yhdyskuntaseuraamusten kehittämisen edellytyksiä ja valmistelevaan yhdyskuntaseuraamuksia koskevan lainsäädännön kokonaisuudistusta. Tässä yhteydessä tulee pohdittavaksi myös ohjelmiin osallistumisen liittäminen osaksi seuraamusten täytäntöönpanoa. On kuitenkin otettava

huomioon, että suurimmassa osassa väkivaltatapauksia seuraamuksena on sakkorangaistus. Näin ollen vain pieni osa väkivallan tekijöistä voidaan ohjata katkaisuojelmiin rikosseuraamusjärjestelmän kautta. Nykytilanteessa tärkeintä olisi edistää vankiloissa ohjelmiin osallistumista ja taata ohjelmien jatko vankeudesta vapauteen siirryttäessä.

Toimenpiteet:

- 1. Kehitetään valtakunnallisesti koordinoituja yhteistyömalleja, joiden avulla poliisi välittää epäillyille tietoa ohjelmista ja ohjaa esimerkiksi "Espoon mallin" mukaisesti parisuhdeväkivallan tekijöitä väkivallan katkaisuojelmiin.*

Vastuutaho: STM, SM

Aikataulu: 2012

- 2. Ohjeistetaan kotouttamistyötä tekeviä ohjaamaan lähisuhteissa väkivaltaisesti käyttäytyviä maahanmuuttajamiehiä väkivallan katkaisuojelmiin.*

Vastuutaho: ohjeistuksesta SM/maahanmuutto-osasto, elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset, kunnat ja Kirkkohallitus, rahoituksesta Raha-automaattiyhdistys, järjestöavustuksia myöntävät tahot, EU-rahoitus

Aikataulu: 2012

- 3. Edistetään Rikosseuraamuslaitoksessa väkivallan katkaisuojelmiin osallistumista rangaistuksen täytäntöönpanon yhteydessä ja tuetaan ohjelmaan osallistumisen jatkuvuutta vapauteen siirtymisen yhteydessä. Kehitetään edelleen yhteistyötä kuntien kanssa vapautumissuunnitelman teon yhteydessä.*

Vastuutaho: OM, Rikosseuraamuslaitos

Aikataulu: 2011 lähtien jatkuva

3.8 VÄKIVALLAN TUNNISTAMISEN JA PUUTTUMISEN VAHVISTAMINEN

Tasa-arvoselonteon taustaselvityksessä (Riski 2009) todetaan, että perhe- ja lähisuhdeväkivallan ehkäisemiseen liittyvä koulutus on Suomessa edelleen hajanaista ja puutteellista sekä ammatillisen osaamisen taso vaihtelee. Ongelmana on, että koulutus väkivaltakysymyksistä on monien ammattiryhmien

osalta kertaluonteista ja väkivaltakysymyksiä käsitellään usein osana muita koulutustavoitteita. Lisäksi erikoiskoulutusta on saatavissa useimmiten vain pääkaupunkiseudulla. Koulutusta väkivaltakysymyksistä tulisi lisätä erityisesti parisuhdeväkivallasta ja seksuaalisesta väkivallasta sekä sukupuolisesta häirinnästä. Koulutuksen tarve todetaan myös kunnille annetuissa suosituksissa (Tunnista, turvaa ja toimi 2008).

Lähisuhde- ja perheväkivallasta sekä seksuaalisesta väkivallasta kysyminen on otettava rutiiniksi terveydenhuollon palveluissa, erityisesti äitiys- ja lasten neuvoloissa sekä koulu- ja opiskelu terveydenhuollossa. Neuvolan ja koulu- ja opiskeluterveydenhuollon keskeinen tehtävä on terveyden edistämisen lisäksi kyetä ehkäisemään lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa lähi- ja perheväkivaltaa ja niihin liittyviä riskejä sekä tukea niihin liittyvissä ongelmissa. Koulu- ja opiskelijaterveydenhuollolla on hyvä mahdollisuus tunnistaa ja ottaa puheeksi myös oppilaan kokemus omasta sukupuolen tai seksuaalisen suuntautumisen kokemuksestaan.

Terveydenhuollossa on kehitetty työvälineitä väkivallasta kysymiseen. Tällaisia ovat Neuvolaseula ja Keski-Suomen sairaanhoitopiirissä on kehitetty Väkivallan kyselylomake ja siihen kehitetty systemaattinen toimintamalli lähisuhdeväkivallan aikuisuhrien tunnistamiseen, väkivallan puheeksi ottamiseen, uhrien hoidontarpeen arviointiin sekä jatkohoitoon ohjaamiseen (Violence Intervention in Specialist Health Care (VISH) –projekti). Näitä työvälineitä tulee edelleen levittää valtakunnallisesti.

Sosiaali- ja terveysministeriön toimintaohjelmassa lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisemiseksi (2004–2007) kehitettiin terveydenhoidossa välineitä pahoinpitelyn uhrien tunnistamiseksi. Etelä-Suomen lääninhallituksen toimeenpanemassa toimintaohjelmassa on kehitetty Pahoinpitely- ja kehokarttalomake (PAKE- lomake), jonka avulla voidaan systematisoida fyysisten vammojen vuoksi terveyskeskuksiin ja sairaaloihin tulevien potilaiden haastattelua ja tutkimusta sekä laadittu ohjeistus lääkäreille lomakkeen käyttämisestä. Lomake on siirretty sähköiseen muotoon ja sitä on otettu käyttöön muiden läänien alueilla. Aluehallintovirastot (ent. lääninhallitukset) ovat järjestäneet alueillaan koulutusta PAKE-lomakkeen käytöstä. Koulutusta työvälineen käytöstä tarvitaan edelleen.

Sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmään on luotu Väkivaltatapausten kartoitustulomake (Väyrynen ym. 2010), jonka avulla sosiaalihuollon työntekijät voivat kysyä asiakkailtaan heidän kokemastaan tai tekemästään väkivallasta ja kirjata tapaukset tietojärjestelmään. Tekninen valmius kartoitustietojen ottamiselle tietojärjestelmiin luodaan vuoden 2011 loppuun mennessä. Mallia tulee levittää ja saada se pysyväksi osaksi sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmää sekä viedä se terveydenhuollon asiakastietojärjestelmään.

Toimenpiteet:

1. *Lääkäreiden (yleislääkärit, gynekologit, urologit ja psykiatrit) perus- ja täydennyskoulutukseen sisällytetään lähisuhde- ja perheväkivallan sekä seksuaalisen väkivallan aihealueet kaikille kuuluvina opintoina.*

Vastuutahot: yliopistot, aluehallintovirastot, erikoislääkärijärjestöt, yhdistykset ja Lääkäriliitto
Aikataulu: 2011

2. *Varmistetaan Pahoinpitely- ja kehokarttalomakkeen (PAKE) käyttö terveydenhuollon päivystyksen ja ensiavun henkilöstön koulutuksella ja ohjeistuksella. PAKE-lomake viedään sähköiseen potilasasiakirjaan.*

Vastuutaho: STM, THL, aluehallintovirastot
Aikataulu: 2011-2012

3. *Oppilas- ja opiskelijahuollon oppaan valmistelussa tarkistetaan ja täydennetään lähisuhde- ja perheväkivallan ja seksuaalisen väkivallan havaitsemiseen, ehkäisemiseen, puuttumiseen sekä hoitoon ohjaukseen liittyvää ohjeistusta, sekä tarjotaan toimintamalleja. Toimintamalleja luotaessa otetaan huomioon oppilaiden erilaiset taustat.*

Vastuutaho: OPH, THL, aluehallintovirastot
Aikataulu: 2010-2011

4. *Koulutetaan parisuhdeväkivallan seulan käyttöönottoa äitiys- ja lastenneuvoloissa.*

Vastuutaho: THL, aluehallintovirastot, sairaanhoitopiirit
Aikataulu: 2011-2012

5. *Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastapaamisissa otetaan käyttöön väkivaltaseulakysymys osana asiakastietojärjestelmää.*

Vastuutaho: THL ja kunnat
Aikataulu: 2012 lähtien jatkuva

3.9 TIEDON LISÄÄMINEN

Väkivallan uhreille tarkoitetun pitkäkestoisen työn kehittämiseksi tarvitaan tietoa siitä, mitä tukitoimenpiteitä on jo olemassa väkivaltaa kokeneille naisille ja miten niiden tarjonta vaihtelee valtakunnallisesti. Vainon (eng. stalking) kohteena olevista naisista ja heidän kokemuksistaan auttamis- ja oikeusjärjestelmästä ei ole tällä hetkellä riittävästi tietoa. Tietoa tarvitaan muun muassa siitä, millaisia turvajärjestelyjä naiset ovat tarvinneet ja miten viranomaiset ovat pyrkineet suojelemaan heitä. Suomessa ei ole erillistä lainsäädäntöä vainoamisesta ja tällaisella tutkimuksella voitaisiin saada pohjaa arvioimaan lainsäädännön tarvetta. Tutkittua tietoa perheväkivaltaan liittyvistä kotihälytystilanteista ja niissä tehdyistä toimenpiteistä tarvitaan, jotta voidaan kehittää valtakunnallisen malli toistuviin kotihälytystilanteisiin puuttumisesta.

Suomessa toimii useita väkivallan katkaisuohjelmia, jotka ovat vapaaehtoisuuteen perustuvia yksityisten terapeuttien palveluja tai järjestöjen tarjoamia ohjelmia. Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistyksistä kahdeksassa toimii vuonna 1994 aloitettu Jussi-työ ja yhdessä vuonna 1993 aloitettu Lyömätön Linja Espoossa –toiminta. Lisäksi väkivallan katkaisuohjelmia tarjoaa Vaihtoehto väkivallalle (Jkl). Suomessa ei ole täsmällistä tietoa ohjelmien määristä ja niiden sisällöstä. Myöskään tutkimustietoa ohjelmien tehokkuudesta ei ole riittävästi. Joitakin arviointitutkimuksia on tehty esimerkiksi Espoon Lyömätömän Linjan toiminnasta (Heisala 2006) ja Jyväskylän Vaihtoehto väkivallalle -ohjelmasta (Ensomaa 2009) sekä valtakunnallisesta Jussi-työstä (Törmä & Tuokkola 2010), mutta aiheesta tarvitaan kattava valtakunnallinen selvitys.

Nuoret naiset ja tytöt ovat haavoittuva ryhmä seksuaalisen väkivallan ko-kijoina. Sukupuolisensitiivisen nuorisotyön työmenetelmien avulla voidaan käsitellä seksuaalisuuteen, sukupuoleen ja väkivaltaan liittyviä ongelmia ja opastaa nuorten parissa työskenteleviä käsittelemään näitä kysymyksiä nuorten kanssa. Työ vaatii jatkuvaa kehittämistä, eikä sille ole valmiita toimintamalleja. Malleja voitaisiin kehittää toimintatutkimuksella, jossa tutkija-kehittäjä kouluttaa mukaan tulevien kuntien nuorisotyöntekijät (ja/tai muut relevantit ammattiryhmät) hankkeen tarkoituksesta ja sukupuolisensitiivisyydestä ja ohjaa kehittämistoimintaa. Hankkeessa syntyvät hyvät käytännöt kootaan käytäntöä palvelevaan tutkimusraporttiin. Tämän tyyppistä toimintatutkimusta tehdään Nuorisotutkimusverkossa monikulttuurisen nuorisotyön kehittämiseksi.

Suomessa on vähän tutkittua tietoa lasten ja nuorten kokemasta seksuaalisesta väkivallasta ja häirinnästä. Nuorten kokeman ja tekemän väkivallan yleisyydestä kerätään tietoja nuorisoriikollisuuskyselyissä, kouluterveyskyselyissä ja kansallisissa uhritutkimuksissa. Lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa on tutkittu niukasti; vuonna 2008 toteutettiin lapsiuhritutkimus (Ellonen ym. 2008). Edellä mainituista tutkimuksista saatava tieto on hyvin yleisluonteista ja tutkimuksista puuttuu yleensä seksuaalisen väkivallan laajempi konteksti, kuten sen liittyminen tasa-arvoon ja seksuaalisuuteen.

Suomesta puuttuu tietoa siitä, kuinka laajasti sukupuolivähemmistöt kohtaavat väkivaltaa ja mitkä väkivallan muodot ovat yleisimpiä (Lehtonen 2006). Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden kokeman väkivallan määrän arviointia vaikeuttaa erityisesti seuranta- ja tutkimustiedon puute. Satunnaisotantaan perustuvat tutkimukset eivät tuo vähemmistöön kuuluvien kokemuksia näkyviin, koska monet väkivaltaa kokeneet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat kätkevät seksuaalisen suuntautumisensa tai sukupuoli-identiteettinsä. Usein näitä ominaisuuksia ei edes kysytä koko väestölle suunnatuissa kyselytutkimuksissa. Tutkimuksista ja selvityksistä saattaa myös puuttua sukupuolen mukainen jaottelu. Tutkimuksissa ei välttämättä myöskään tehdä eroa parisuhdeväkivallan ja muun väkivallan välillä, mikä vaikeuttaa oikeiden keinojen löytämistä väkivallan vähentämiseksi. Todellisen tiedon saamiseksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien, sekä naisten että miesten, väkivaltakokemuksista tarvitaan kohdennettuja tutkimuksia ja selvityksiä.

Suomessa ei ole riittävästi tietoa vammaisiin kohdistuneesta väkivallasta, kuten väkivallan yleisyydestä, siitä millaisia sosiaalisia seurauksia väkivallalla, millaista apua ja erityispalveluja vammaiset tarvitsevat väkivallasta selviytymiseen. Aiheesta tarvitaan sekä laadullista että tilastollista tutkimusta. Vammaisten naisten kohdalla väkivallan seuraukset voivat vaikuttaa heidän sosiaaliseen elämäänsä muita naisia voimakkaammin. Esimerkiksi väkivallan tekijä voi estää heiltä itsenäisen asumisen mahdollisuuden tai osallistumisen kodin ulkopuoliseen toimintaan. Tutkimustiedon avulla voidaan tuoda väkivaltailmiötä esille ja kehittää auttamisjärjestelmiä. Selvitystä tarvitaan lisäksi erityisryhmien, kuten romaninaisten kohtaamasta pari- ja läheissuhdeväkivallasta.

Toimenpiteet:

- 1. Tehdään selvitys siitä, mitä tukitoimenpiteitä on olemassa väkivaltaa kokeneille naisille. Selvityksessä arvioidaan paljonko avotyötä ja pitkäkestoista tukea nyt on saatavilla, missä ja minkälaista. Selvityksen pohjalta luodaan uusia avopalvelutoimintoja olemassa olevan tarpeen mukaan.*

Vastuutaho: STM

Aikataulu: 2010-2011

- 2. Tehdään tutkimus vainon (eng. stalking) kohteena olevista naisista ja heidän kokemuksistaan auttamis- ja oikeusjärjestelmästä.*

Vastuutaho: STM

Aikataulu: 2014-2015

3. *Tehdään tutkimus perheväkivaltaa sisältäneistä kotihälytystilanteista, jossa selvitetään mihin toimenpiteisiin tilanteissa on ryhdytty, mitä apua on tarjottu ja miten tapaukset etenevät rikosprosessissa.*

Vastuutaho: SM poliisiosasto, Poliisihallitus

Aikataulu: 2014-2015

4. *Tehdään selvitys väkivallan katkaisuohjelmista Suomessa; millaiset tavoitteet ja menetelmät ohjelmilla on, miten pitkiä ohjelmia ovat, miten naisten ja lasten turvallisuudesta huolehditaan ohjelmissa ja miten sitä seurataan sekä mitä muita palvelumuotoja ohjelmiin on kytketty (esim. naisen ja lapsen osalta). Selvityksen jälkeen tehdään tarvittavat toimenpiteet.*

Vastuutaho: STM

Aikataulu: 2010-2011

5. *Tehdään toimintatutkimus sukupuolisensitiivisen nuorisotyön kehittämiseksi.*

Vastuutaho: OKM, kunnat

Aikataulu: 2014-2015

6. *Tehdään kyselytutkimus nuorten käsityksistä ja kokemuksista seksuaalisesta väkivallasta ja häirinnästä sekä tapausten käsittelystä.*

Vastuutaho: OKM, STM

Aikataulu: 2014-2015

7. *Tehdään tutkimus seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien kokeman väkivallan yleisyydestä ja muodoista. Tutkimus auttaa ymmärtämään sukupuolittuneen väkivallan syitä ja sitä, miten sitä voidaan ennaltaehkäistä ja uhreja tukea.*

Vastuutaho: STM, SM, yliopistot

Aikataulu: 2014-2015

8. *Tehdään tutkimus vammaisten kokeman väkivallan yleisyydestä ja muodoista.*

Vastuutaho: STM, SM, yliopistot

Aikataulu: 2014-2015

9. *Tehdään tutkimus vammaisten naisten avun tarpeesta väkivallasta selviytymiseen. Tutkimus koostuu kahdesta osiosta, josta ensimmäisessä käsitellään naisten omia kokemuksia siitä, millaista apua he tarvitsevat. Tutkimuksen toinen osio muodostuu työntekijöiden kokemuksista vammaisten naisten auttamisesta sekä tarvittavista työmenetelmistä.*

Vastuutaho: STM, THL, yliopistot

Aikataulu: 2014-2015

10. *Tehdään tutkimus etnisten vähemmistöjen (romanit, saamelaiset) kokemasta parisuhde- ja perheväkivallasta.*

Vastuutaho: STM, SM, yliopistot

Aikataulu: 2014-2015

KIRJALLISUUS:

Amnestyn Suomen osaston kuntakysely (2005-2006) "...mutta veturi puuttuu."
Amnestyn Suomen osaston valtakunnallinen kyselytutkimus naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisesta työstä Suomen kunnissa vuonna 2005–2006.

Andersson, Anders (1995). För manligheten - en studie av våldet mot lesbiska och bögar. C-uppsats. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.

Antila, Tuomi & Kölhi, Virpi (2006). Lasten tuetut ja valvotut tapaamiset. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:7. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Beleza, Maria Leonor (2003). Discrimination against women with disabilities. Council of Europe Publishing.

Brown, Hilary (2003). Safeguarding adults and children with disabilities against abuse. Council of Europe Publishing.

Daly, Martin & Wilson, Margo (1988). Homicide. New York: De Gruyter

Ekbrand, Hans (2006). Separationer och mäns våld mot kvinnor. Göteborg Studies in Sociology

N:O 28. Department of Sociology. Göteborg university.

EG-TFV (2008). Final Activity report. Task Force to Combat Violence against Women, including Domestic Violence (EG-TFV). Gender Equality and Anti-Trafficking Division. Directorate General of Human Rights and Legal Affairs. Strasbourg, September 2008.

Ellonen, Noora & Kääriäinen, Juha & Salmi, Venla & Sariola, Heikki (2008). Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. OPTL:n tutkimustiedonantoja 87. Helsinki 2008. Poliisiammattikorkean raportteja 71/2008. (<http://www.optula.om.fi/44610.htm>)

Ensomaa, Katariina (2009). Ylisukupolviittaisen parisuhdeväkivallan ja alkoholinkäytön yhteys parisuhdeväkivaltaan Vaihtoehto väkivallalle -ryhmään osallistuneilla miehillä ja hoito-ohjelman tuloksellisuus. Pro gradu -tutkielma. Psykologian laitos. Elokuu 2009

Eriksson, Maria (2003). I skuggan av Pappa. Familjerätten och hanteringen av fäders våld. Stehag: Förlags AB Gondolin.

- Finney, Andrea (2006). Domestic Violence, sexual assault and stalking: findings from the 2004/2005 British Crime Survey. Home Office Report 12/06.
- Grönfors, Martti, Haavio-Mannila, Elina, Mustola Kati & Stålström, Olli (1984). "Esitietoja homo- ja biseksuaalisten ihmisten elämäntavasta ja syrjinnästä." Teoksessa Sievers, Kai & Stålström, Olli toim. (1984). Rakkauden monet kasvot. Espoo: Weilin+Göös, ss. 132-160
- Haaland, T. & Clausen, S-E. (2005). Tursler og maktbruk i parnforhold. Utbredelse (s. 57—90).
- Teoksessa Haaland, T., Clausen, S-T. & Schei, B. (toim.). Vold I parnforhold- ulike perspektiver.
- Resultater fra den forste landdekkende undersokerlsen I Norge. NIBR-rapport 2005:3.
- Haarakangas, Tanja & Ollus, Natalia & Toikka, Sini (2000), Väkivaltaa kokeneet maahanmuuttajanaiset – haaste turvakotipalveluille Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvojulkaisuja 2000:3. Helsinki: Edita.
- Hallituksen strategia-asiakirja (2003). Hallituksen poikkihallinnolliset politiikkaohjelmat ja politiikat. Hyväksytty hallituksen iltakoulussa 17.9.2003.
- Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2004-2007 (2005). Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisuja 2005:1. Helsinki.
- Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2008-2011 (2008). Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisuja 2008:21. Helsinki.
- Hautanen, Teija (2010). Väkipalta ja huoltoriidat. Tampere: Tampere University Press. (tulossa)
- HE (144/2993). Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lähestymiskiellosta annetun lain muuttamisesta ja laiksi rikoslain 21 luvun 17 §:n kumoamisesta.
- HE (41/1998). Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lähestymiskiellosta ja eräksi siihen liittyviksi asioiksi.
- Heiskanen, Markku (2006). Katsaus muihin lähteisiin. Teoksessa: Piispa, Minna & Heiskanen, Markku & Kääriäinen, Juha & Sirén, Reino. Naisiin kohdistunut väkipalta 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225 ja Yhdistyneiden Kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti HEUNI. Publication series No. 51. Helsinki, 11-18.

- Heiskanen, Markku & Piispa, Minna (2002). Väkivallan kustannukset kunnassa. Viranomaisten arviointiin perustuva tapaustutkimus naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja sen kustannuksista Hämeenlinnassa vuonna 2001. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2002:6. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Hester, Marianne & Radford, Lorraine (1996). Domestic violence and child contact arrangements in England and Denmark. Bristol: Policy Press.
- Holden, George W. & Geffner, Robert & Jouriles, Ernest (1998) (toim.) Children Exposed to Marital Violence. Theory, Research and Applied Issues. Washington, DC: American Psychological Association.
- Holt, Stephanie & Buckley, Helen & Whelan, Sadhbh (2008). The impact of exposure to domestic violence on children and young people: A review of the literature. Child abuse and neglect 8/2008 (vol 32), 797-810.
- Honkatukia, Päivi (2010). Uhrin rikosprosessissa. Tarpeet, palvelut, kohtelu. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Julkaisematon käsikirjoitus.
- Honkatukia, Päivi (2009). Naiset rikosten tekijöinä ja uhreina. Teoksessa Rikollisuustilanne 2008. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 247, 233-249. Saatavilla: <http://www.optula.om.fi/48339.htm>.
- Honkatukia, Päivi & Kainulainen, Heini (2009). Seksuaalirikokset. Teoksessa: Rikollisuustilanne 2008. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 247, 81-88.
- Humppi, Sanna-Mari (2009). Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö rikosilmoituksissa. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 82/2009.
- Ihmiskaupan vastainen tarkennettu toimintasuunnitelma (2008). Maahanmuutto. Sisäasiainministeriön julkaisut 27/2008.
- Ihmisoikeusliitto (2010). Selvitys maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten lähettämisestä vanhempien kotimaahan tai toiseen maahan väliaikaisesti kasvatettavaksi tai asumaan.
- Jaffe, Peter G. & Johnston, Janet R. & Crooks, Claire V. & Bala, Nicholas (2008). Custody Disputes Involving allegations of Domestic Violence: Towards a Differentiated Approach to Parenting Plans. Family Court Review, vol 46, no 3/2008, 500-522.
- Johnson, Nancy E. & Saccuzzo, Dennis P. & Koen, Wendy J. (2005). Child Custody Mediation in Cases of Domestic Violence. Empirical Evidence of a Failure to Protect. Violence against Women vol 11, no 8/2005, 1022-1053.

- Johnson, M. P. & Ferraro, K. J. (2000). Research on Domestic Violence in the 1990s: Making Distinctions. *Journal of Marriage and the Family* 62, 948–963.
- Kainulainen, Heini (2004). *Raiskattu? Tutkimus raiskausten käsittelemisestä rikosprosessissa*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 212 & Tilastokeskus. Oikeus 2004:16.
- Karinsalo, Ritva (2010). Ensi- ja turvakotien liitto. Arkielämän tukiverkkoja rakentamassa-seminaari. Säätytalo 11.1.2010.
- Keisala, Hertta (2006). Parisuhdeväkivalta moniammatillisen työn kohteena. Arviointitutkimus Espoon yhteistyöverkoston ja Lyömättömän Linjan toiminnasta parisuhdeväkivallan lopettamiseksi. OPTL:n tutkimustiedonantoja 68.
- Korhonen, Kaija & Ellonen, Noora (2007). Maahanmuuttajanaiset väkivallan uhрина. Poliisiammattikorkeakoulun julkaisut 60/2007.
- ([http://www.poliisi.fi/intermin/biblio.nsf/AEEF2DD6F109F564C22572E90044304C/\\$file/Tiedotteita%2060.pdf](http://www.poliisi.fi/intermin/biblio.nsf/AEEF2DD6F109F564C22572E90044304C/$file/Tiedotteita%2060.pdf)).
- Kosunen, Elise (2009). Seksuaaliterveys (s. 232-243) julkaisussa Rimpelä M, Saaristo V. Wiss K. Ståhl T (toim.) *Terveiden edistäminen terveyskeskuksissa 2008. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportteja 19/2009*.
- Krug, Etienne G. & Dahlberg, Linda L. & Mercy, James A. & Zwi, Anthony B. & Lozano, Rafael (2005). *Väkivalta ja terveys maailmassa. WHO:n raportti. Lääkärin sosiaalinen vastuu ry. Terveiden edistämisen keskus ry.*
- Laine, Terhi (2010). Lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille tarjottavat turvakotipalvelut . Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:1.
- Lampikoski, Mikko (2010). Alustus prosessityöpajassa Väkivallan katkaisuohjelmat 18.2.2010.
- Lasten suojeleminen seksuaaliselta riistolta ja hyväksikäytöltä (2010). Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 34/2010. Oikeusministeriö.
- Lehti, Martti (2009). Naiset henkirikoksen uhreina 2002-2007. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 11/2009. (<http://www.optula.om.fi/uploads/ut03717jh.pdf>)
- Lehtonen, Jukka (1999). "Homot väkivallan kohteina." Teoksessa Lehtonen, Jukka toim. *Homo fennicus. Miesten homo- ja biseksuaalisuus muutoksessa. Naistutkimusraportteja 1/1999*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, ss. 93-108.

- Lehtonen Jukka (2006). Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuteen liittyvä syrjintä. Teoksessa Lepola & Villa (toim.) Syrjintä Suomessa 2006. Ihmisoikeusliitto ry.
- Lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisytyön koordinointi ja osaamisen keskittäminen (2006). Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:82. Helsinki.
- Naisvangit näkyviksi (2008). Työryhmän mietintö. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2008. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna (2004). Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta. Helsinki: WSOY.
- Nikula, Minna & Pelkonen, Marjaana & Ritamo, Maija (2009). Seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistäminen – väliarviointi sosiaali- ja terveysministeriön toimintaohjelmasta vuosille 2007-2011. THL Avauksia X/2010
- Nurmi, Reet (2009). Monika-Naiset Liitto ry. Esitys. 15.12.2009.
- Näre, Sari (2000). Nuorten tyttöjen kohtaama seksuaalinen väkivalta ja loukattu luottamus tunnetaloudessa. Teoksessa Päivi Honkatukia & Johanna Niemi-Kiesiläinen & Sari Näre (toim.) Lähentelyistä raiskauksiin. Tyttöjen kokemuksia häirinnästä ja seksuaalisesta väkivallasta. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 13. Helsinki.
- Ojuri, Auli (2004). Väkivalta naisen elämän varjona – Tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämäntilasta ja selviytymisestä. Rovaniemi: Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Acta Universitatis Lapponiensis 77.
- Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos; Henkirikollisuuden seurantajärjestelmä.
- Pahoinpitelyrikos läheissuhteissa ja työpaikalla (2009). Työryhmämietintö (2009):11. Oikeusministeriö.
- Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja (2003)(toim.) Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Helsinki: WSOY.
- Paul, Rachel (1998). Shelters for Battered Women and the Needs of Immigrant Women. Copenhagen: Nordic Council of Ministers.
- Pekingin julistus ja toimintaohjelma. YK:n neljäs maailmankonferenssi naisten aseman edistämiseksi, Peking 4-15.9.1995. Ulkoasiainministeriön julkaisuja 6/1996.

- Peltonen, Miika (2010). Miehen Linja. Selonteko Miehen Linja-toiminnasta vuosilta 2008–2009.
- Perusopetuksen turvallisuuskortti (2010). Väkiraportti. Sisäasiainministeriö. Sisäinen turvallisuus. Painossa.
- Peutere, Laura (2009). Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2008. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 85/2009.
- Piispa, Minna (2002). Complexity of Patterns of Violence Against Women in Heterosexual Partnerships. Violence Against Women. Volume 8, Number 7, July 2002; 873–900.
- Piispa, Minna (2006). Parisuhdeväkivalta. Teoksessa: Piispa, Minna & Heiskanen, Markku & Kääriäinen, Juha & Sirén, Reino. Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225 ja Yhdistyneiden Kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti HEUNI. Publication series No. 51. Helsinki, 41-82.
- Piispa, Minna & Heiskanen, Markku & Kääriäinen, Juha & Sirén, Reino. Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225 ja Yhdistyneiden Kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti HEUNI. Publication series No. 51. Helsinki.
- Pohjanpää, Kirsti & Paananen, Seppo & Nieminen, Mauri (2003). Maahanmuuttajien elinolot. Venäläisten, virolaisten, somaliaalaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002. Tilastokeskus: Elinolot 2003:1. Helsinki.
- Puchert, Ralf & Jungnitz, Ludger (2006), Violence against Men. The Hidden Side of Patriarchy?. Teoksessa Men and Gender Equality – Towards Progressive Policies (toim. Varanka, J., Närhinen, A., and Siukola, R.), Conference Report, Ministry of Social Affairs and Health, Helsinki, Finland, s. 146.
- Recommendation Rec(2002)5 on the protection of women against violence in Council of Europe member states. CDEG(2007)3. Council of Europe. Strasbourg 2007.
- Riski, Taina (2009). Naisiin kohdistuva väkivalta ja tasa-arvopolitiikka. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:50.
- Ronkainen, Suvi (2008). Intiimi loukkaus ja haavoittuvuus. Seksuaalinen väkivalta ja pornografiset narratiivit. Teoksessa: Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.): Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.

- Ronkainen, Suvi & Näre, Sari (2008). Intiimin haavoittava valta. Teoksessa: Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.): Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.
- Roth, Venla (2010). Defining human trafficking, identifying its victims. A Study on the impact and future challenges of the international, European and Finnish legal responses to prostitution-related trafficking in human beings. Faculty of Law. University of Turku.
- Salmi, Venla & Lehti, Martti & Siren, Reino & Kivivuori, Janne (2009). Perheväkivalta Suomessa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Verkkokatsauksia 12/2009.
- Saunders, Daniel G. (2008). Group Interventions for Men Who Batter: A Summary of Program Descriptions and Research. Violence and Victims, Volume 23, Number 2, 2008
- Scott, Katreena L. (2004). Predictors of Change among Male Batterers: Application of Theories and Review of Empirical Findings. Trauma Violence Abuse 2004; 5; 260
- Seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistäminen, Toimintaohjelma 2007–2011, Sosiaali- ja terveysministeriö, Julkaisuja 2007:17.
- Sirén, Reino (2006). Parisuhteen ulkopuolinen väkivalta. Teoksessa: Piispa, Minna & Heiskanen, Markku & Kääriäinen, Juha & Sirén, Reino. Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225 ja Yhdistyneiden Kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti HEUNI. Publication series No. 51. Helsinki, 83-102.
- Sirén, Reino & Aaltonen, Mikko & Kääriäinen, Juha & (2010). Suomalaisten kokema väkivalta 1980-2009. Kansallisen uhritutkimuksen tuloksia. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 103. Helsinki.
- Sirén, Reino, Honkatukia, Päivi (2005). Suomalaiset väkivallan uhreina. Tuloksia 1980-2003 kansallisista uhrihaastattelusta. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 219.
- SM Dno/2009/2236. Sisäasiainministeriön Poliisiosasto. Erityisen heikossa asemassa olevien oleskelulupakäyttäjät erotilanteessa.
- Spalek, Basilia (2006). Crime Victims. Theory, policy and practise. Palgrave, McMillan.

Sunnari, Vappu & Kangasvuo, Jenny & Heikkinen, Mervi & Kuorikoski, Niina (2003). Leimattuna, kontrolloituna, normitettuna -Seksualisoitunut ja sukupuolistunut väkivalta kasvatuksessa ja koulutuksessa. Oulun yliopistopaino.Oulu.

StatFin-tilastotietokanta. Tilastokeskus. (http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/databasetree_fi.asp)

Tauro, Tanja ja van Dijken, Marjo (toim. 2009). Kunnia konfliktina – Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piirin Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri.

Tunnista, turvaa ja toimi (2008). Lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn suositukset. Sosiaali- ja terveystoimelle paikallisen ja alueellisen toiminnan ohjaamiseen ja johtamiseen. Sosiaali- ja terveystoiministeriö. Julkaisuja 2008:9. Yliopistopaino. Helsinki.

Turvallinen elämä jokaiselle (2008). Sisäisen turvallisuuden ohjelma. Valtioneuvoston yleisistunto 8.5.2008. Sisäinen turvallisuus. Sisäasiainministeriön julkaisuja 16/2008.

The Eraction of Violence against women in the European Union 6585/10.

Tiby, Eva & Lander, Inger (1996). Hat, hot, våld - utsatta homosexuella kvinnor och män. En pilotstudie i Stockholm. Krimnologiska institutionen. Stockholms universitet.

Törmä, Sinikka & Tuokkola, Kati (2010). Jussi-työ. Miesten perhe- ja lähisuhdeväkivaltatyön ulkoinen arviointi. Sosiaalikehitys oy.

Vikman, Mari (2001). "Väkivaltaa rakkauden varjolla. Parisuhdeväkivalta homo- ja lesbosuhhteissa." Pro gradu-tutkielma. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos, Tampereen yliopisto.

VANE:n lausunto (21.1.2010). Luonnos naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemistä ja niiden vastaista toimintaa koskevaksi yleissopimukseksi.

Valtioneuvoston periaatepäätös hallituksen tasa-arvo-ohjelmasta 17.7.2008.

Väkivallan vähentäminen Suomessa (2009). Lausuntoja ja selvityksiä 2009:3. Oikeusministeriö.

Väyrynen, Riikka & Kärki, Jarmo & Ewalds, Helena & Piispa, Minna (2010). Väkivaltatapauksista kerättävät tiedot sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmissä. Tietokuvaukset. Versio 0.4 26.1.2010.

- Walby, S. & Allen, J. (2004). Domestic violence, sexual assault and stalking: Findings from the British Crime Survey. Home Office Research Study 276. Home Office Research, Development and Statistics Directorate.
- Watson, Dorothy & Parsons, Sara (2005). Domestic Abuse of Women and Men in Ireland. Report on the National Study of Domestic Abuse. National Crime Council.

LIITE I.

Järjestökuulemiseen osallistuneet sekä ohjelman alustavasta hahmotelmasta lausunnon antaneet järjestöt

Järjestökuuleminen 7.12.2009

Naisjärjestöt Yhteistyössä NYTKIS ry
Kalliolan Nuoret, Tyttöjen Talo
Lyömätön Linja Espoossa / Naisten Apu Espoossa ry
Suomen vanhusten turvakotiyhdistys ry.
Tasa-arvoasiain neuvottelukunta
NNKY-liitto
Ensi- ja turvakotien liitto
Monika-Naiset liitto
Amnesty International Suomen osasto ry
Naisasialiitto Unioni
Kristillisdemokraattiset Naiset
Naisjärjestöjen Keskusliitto
Seta ry
Väestöliitto ry
Mannerheimin Lastensuojeluliitto

Saadut lausunnot:

Kuntaliitto
Etnisten suhteiden neuvottelukunta
Joku Raja!-kampanja
Lyömätön Linja Espoossa
Vähemmistövaltuutetun toimisto
Ensi- ja turvakotien liitto
Naisten Linja Suomessa ry
Naisjärjestöt yhteistyössä - Kvinnoorganisationer i Samarbete NYTKIS ry:n hallitus
Tasa-arvoasiain neuvottelukunta
Naisasialiitto Unioni ry
Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piirin Amoral-hanke
Väestöliitto, monikulttuurinen osaamiskeskus
Seta ry
Amnesty International Suomen osasto ry

LIITE 2.

Työpajat ja niihin osallistuneet

Seksuaalisen väkivallan vähentäminen 9.12.2009 (20.1.2010 ja 3.2.2010)

Riitta Silver, Raiskauskriisikeskus Tukinainen
Siw Nykänen, Keski-Suomen sairaanhoitopiiri
Kirsi Porras, Väestöliitto
Pia Puu-Oksanen, Amnesty International
Maria Normann, Naisten Linja
Jaana Kosamo, kihlakunnansyyttäjä, Itä-Uudenmaan syyttäjänvirasto
Heini Kainulainen, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
Päivi Honkatukia, Nuorisotutkimusverkosto
Kristiina Hannila, Tyttöjentalon edustaja
Marja Vuento, Helsingin poliisilaitos
Maija Ritamo, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Helena Ewalds, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Minna Piispa, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Mirja Salonen, oikeusministeriö
Pirkko Brusila, Väestöliitto
Anne Veijola, Rikosuhripäivystys

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvan väkivallan vähentäminen 14.12.2009

Aija Salo, Seta ry
Maarit Huuska, Seta ry
Maria Normann, Helsingin kaupunki
Tiina Rantanen, Rikosuhripäivystys
Taina Riski, sosiaali- ja terveysministeriö
Helena Ewalds, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Maija Ritamo, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Vammaisiin naisiin kohdistuvan väkivallan vähentäminen 21.1.2010

Leena Serpola-Kaivo-oja, Suvanto ry
Tuula Tuominen, Sosiaali- ja terveysministeriö
Helena Ewalds, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Susanna Haapala, Kynnys ry
Pia Henttonen, Kehitysvammaisten Tukiliitto

Etnisiin vähemmistöihin kuuluvien naisten kohdistuvan väkivallan vähentäminen 29.1.2010

Reet Nurmi , Monika-Naiset liitto
Tiina Pesonen, SM/maahanmuutto-osasto
Paula Kuusipalo, SM/maahanmuutto-osasto
Marjo Van Dijken, MLL/Amoral-hanke
Anne Alitolppa- Niitamo, Väestöliitto Kotipuu
Pirjo Kruskopf, Vähemmistövaltuutetun toimisto
Venla Roth, Vähemmistövaltuutetun toimisto
Maili Malin, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Helena Ewalds, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Anne Väisänen, Tyttöjen talo
Heini Kainulainen, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
Saara Ruokonen, KD Naiset ry

Erotilanne ja väkivallan problematiikka 2.2.2010

Mikko Oranen, Ensi- ja turvakotien liitto
Maija Auvinen, Asianajotoimisto Kankainen & Auvinen
Anna-Kaisa Aaltonen, Helsingin käräjäoikeus
Veli-Matti Saarinen, Keski-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri, Pohjanmaa-hanke
Teija Hautanen, Tampereen yliopisto
Hanna Heinonen, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Helena Ewalds, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Minna Piispa
Jari Stolt, Love ry
Anita Björkestam Porvooseen perheneuvoja
Love ry (lausunto)

Väkivallan kierteen katkaiseminen 11.2.2010

Sari Laaksonen, Ensi- ja turvakotien liitto
Jarmo Heinonen, Helsingin poliisilaitos
Mervi Sarimo, oikeusministeriö, oikeusministeriö
Kirsi Pulkkinen, oikeusministeriö, oikeusministeriö
Heidi Manns-Haatanen, sosiaali- ja terveysministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö
Tea Talvela, Kaakkois-Suomen syyttäjänvirasto
Helena Ewalds, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Irma Kotilainen, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Airi Patanen, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Päivi Muranen, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Pirjo Pehkonen, Naisten Linja
Leena Ruusu vuori, Naisjärjestöjen keskusliitto
Johanna Niemi, Helsingin yliopisto
Mikko Lampikoski

Väkivallan katkaisuohtjelmat 18.2.2010

Juha Holma, Jyväskylä yliopisto

Mikko Lampikoski

Anja Heikkinen, oikeusministeriö

Helena Ewalds, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Irma Kotilainen, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Juhani Iivari, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Jaana Vihonen, Helsingin sosiaalivirasto, Eteläinen A-klinikka

Niina Vellonen, Helsingin sosiaalivirasto, Eteläinen A-klinikka

Jari Hautamäki, Lyömätön Linja

Kostas Tassopoulos, Miehen Linja/Lyömätön Linja Espoossa

Jussi Pulli Ensi- ja turvakotien liitto

Tomi Timperi, Miessakit (lausunto)

LIITE 3.

Kuntakuuleminen 15.4.2010

Anis Merja	Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (VASSO)
Brunberg Mia	Porvoon turvakoti
Karhuvaara Marjatta	Espoon kaupunki, lähisuhteissa ja perheissä tapahtuvan ehkäisytyöryhmän puheenjohtaja
Kirmanen Leena	Etelä-Suomen aluehallintovirasto
Linna Kirsti	Hämeenlinnan kaupunki, lasten ja nuorten yksikkö
Puolakka Pirjo	Kotkan kaupunki, sosiaalihuollon vastuualue
Roimaa Elisa	Pohjois-Suomen aluehallintovirasto
Saramaa Mari	Lapin aluehallintovirasto
Soininen Mali	ISO/Etelä-Savon yksikkö
Rousu Sirkka	Kuntaliitto

Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelman tavoitteena on puuttua väkivaltaan ennakoivasti vaikuttamalla asenteisiin ja käyttäytymismalleihin, ehkäistä väkivallan uusiutumista, parantaa seksuaalisen väkivallan uhrien asemaa ja heille tarjottavaa kriisiapua ja tukea, kehittää keinoja tunnistaa ja puuttua haavoittuvassa asemassa olevien kokemaan väkivaltaan sekä lisätä viranomaisten ja ammattilaisten tietoa ja osaamista naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä ja uhrin auttamisesta. Ohjelmassa linjataan naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen työtä vuosille 2010-2015. Ohjelma sisältää lähes 70 toimenpidettä, jotka jakautuvat ohjelman tavoitteiden mukaisesti yhdeksään aihekokonaisuuteen. Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämistä lähestytään ohjelmassa kokonaisvaltaisesti ja se sisältää kattavat toimenpiteet väkivallan ehkäisystä, uhrin suojelemisesta ja tukitoimista sekä rikoksentekijän saattamisesta vastuuseen teoistaan. Ohjelmaa toteutetaan poikkihallinnollisesti, yhteistyössä ministeriöiden (OM, STM, SM, UM), eri viranomaisten ja järjestöjen kanssa.

Internet: www.stm.fi/julkaisut

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ

Julkaisujen myynti

www.thl.fi/kirjakauppa

Puhelin: 020 610 7190

Faksi: 020 610 7450

ISSN 1236-2050
ISBN 978-952-00-3030-8

